

Najpierw mieszkanie w Europie

Poradnik

Housing
Europe
Hub **First**

Nicholas Pleace

Najpierw mieszkanie w Europie – poradnik

www.housingfirstguide.eu

Tytuł oryginału: Housing First Guide Europe

Nicholas Pleace

Redakcja tłumaczenia polskiego
Jakub Wilczek

Wydawcy wersji oryginalnej

Tłumaczenie i publikacja w Polsce

**Ogólnopolska Federacja
na rzecz Rozwiązywania
Problemu Bezdomności**

**TOWARZYSTWO POMOCY
IM. ŚW. BRATA ALBERTA**

Najpierw mieszkanie w Europie – poradnik

Nicholas Pleace

Tytuł oryginału: Housing First Guide Europe

© Copyright by FEANTSA
Bruksela 2016

www.feantsa.org
www.housingfirstguide.eu
info@housingfirstguide.eu

Redakcja tłumaczenia polskiego:
Jakub Wilczek

Wydawca tłumaczenia polskiego:
Ogólnopolska Federacja na rzecz Rozwiązywania Problemu Bezdomności
ul. Wolności 241, 41-800 Zabrze
www.bezdomnosc.pl
biuro@bezdomnosc.pl

© Copyright by Ogólnopolska Federacja na rzecz Rozwiązywania Problemu Bezdomności
Zabrze 2020

Przedruk materiałów w całości lub w części jest możliwy wyłącznie za zgodą wydawcy

ISBN 978-83-952805-2-8
Nakład: 500 egz.

Korekta, skład i opracowanie graficzne wydania polskiego:
Jakub Wilczek

Druk i oprawa:
PPHU Kropka s.c. Joanna i Artur Sufranek
www.sufranki.pl

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Tłumaczenie współfinansowane przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego
w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój

Projekt „Housing First – najpierw mieszkanie” realizowany przez:
Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta
Ogólnopolską Federację na rzecz Rozwiązywania Problemu Bezdomności
Urząd Miejski w Gdańsku
Urząd Miasta Stołecznego Warszawy
Urząd Miejski Wrocławia
Associação para o Estudo e Integração Psicossocial (Portugalia)

Ministerstwo Rodziny,
Pracy i Polityki Społecznej

Skład i druk współfinansowany ze środków Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
w ramach programu „Pokonać bezdomność. Program pomocy osobom bezdomnym”

Projekt „Pokonać bezdomność” realizowany przez:
Ogólnopolską Federację na rzecz Rozwiązywania Problemu Bezdomności

SPIS TREŚCI

Podziękowania	5
Uwagi do wydania polskiego	6
Przedmowa	8
Wprowadzenie	11
1. Czym jest najpierw mieszkanie?	15
1.1. Wprowadzenie do najpierw mieszkanie	17
1.2. Historia metody najpierw mieszkanie	19
1.3. Najpierw mieszkanie w Europie	23
1.4. Najpierw mieszkanie – dowody z badań	27
2. Podstawowe zasady	33
2.1. Mieszkanie jest prawem człowieka	35
2.2. Wybór i kontrola dla użytkowników usług	37
2.3. Oddzielenie mieszkania od leczenia	38
2.4. Orientacja na powrót do dobrostanu	40
2.5. Redukcja szkód	42
2.6. Aktywne zaangażowanie bez przymusu	43
2.7. Planowanie zorientowane na człowieka	43
2.8. Elastyczne wsparcie tak długo, jak jest potrzebne	45
3. Wsparcie	47
3.1. Pozostawanie w mieszkaniu	49
3.2. Zdrowie i dobrostan	51
3.3. Integracja społeczna	56
4. Mieszkania	63
4.1. Mieszkania i sąsiedztwo w metodzie najpierw mieszkanie	65
4.2. Mieszkanie jako punkt wyjścia	66
4.3. Zapewnianie mieszkań	68

5. Ewaluacja.....	75
5.1. Znaczenie dowodów z badań	77
5.2. Ocena procesu i skuteczności.....	78
5.3. Co należy mierzyć.....	80
5.4. Jak wykonywać pomiary	86
6. Najpierw mieszkanie w szerszej strategii.....	91
6.1. Strategiczne role metody najpierw mieszkanie	93
6.2. Przyszłe zastosowania metody najpierw mieszkanie	95
6.3. Argumentacja za najpierw mieszkanie.....	98
Załącznik: przykłady wdrożeń.....	101
Bibliografia.....	125

Podziękowania

Niniejszy **poradnik metody najpierw mieszkanie w Europie** nie zostałby stworzony bez pomocy i wsparcia wielu osób i instytucji. Opracowania poradnika podjęta się FEANTSA (Europejska Federacja Organizacji Krajowych Pracujących z Osobami Bezdomnymi) przy wsparciu Fundacji Stavrosa Niarchosa. Proces opracowywania i kształtowania poradnika poprowadziły Ruth Owen i María José Aldanas (FEANTSA), a dobrowolnego wsparcia udzieliła rada doradcza, której przewodniczył Juha Kaakinen (Fundacja Y), w składzie: Roberto Bernad (Fundacja RAIS); Teresa Duarte (AEIPS); Pascale Estecahandy (DIHAL); Marco Iazzolino (*Housing First Italia* oraz *fio.PSD*); Birthe Povlsen (*Socialstyrelsen*); Vic Rayner (*Sitra*); Freek Spinnewijn (FEANTSA); prof. Eoin O'Sullivan (*Trinity College* w Dublinie); dr Sam Tsemberis (*Pathways to Housing National*) i prof. Judith Wolf (Centrum Medyczne Uniwersytetu im. św. Radbouda).

Podziękowania należą się również wszystkim osobom, które dostarczyły do niniejszego poradnika informacji na temat wdrażanych w ich krajach programach najpierw mieszkanie.

Autor chciałby szczególnie podziękować Samowi Tsemberisowi (*Pathways to Housing National*), Joannie Bretherton (Uniwersytet w Yorku), Volkerowi Buschowi-Geertsemie (GISS), Marcusowi Knutagårdowi (Uniwersytet w Lund), Judith Wolf (Centrum Medyczne Uniwersytetu im. św. Radbouda) oraz Ruth Owen i Marii José Aldanas (FEANTSA) za uwagi na temat wcześniejszych wersji poradnika.

Nicholas Pleace

Uniwersytet w Yorku

Luty 2016 r.

Uwagi do wydania polskiego

Niniejszy poradnik został przetłumaczony na język polski w momencie uruchamiania dwóch pierwszych w historii programów najpierw mieszkanie w naszym kraju (przełom 2019 i 2020 roku). Tłumaczenie zostało częściowo sfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu POWER 4.3 „Housing First – Najpierw Mieszkanie”, w części zaś z własnych środków organizacji realizujących ten projekt w Gdańsku, Warszawie i Wrocławiu – Towarzystwa Pomocy im. św. Brata Alberta oraz Ogólnopolskiej Federacji na rzecz Rozwiązywania Problemu Bezdomności. Celem niniejszego tłumaczenia jest przede wszystkim zapewnienie odbiorcom polskim ustrukturalizowanej i zweryfikowanej wiedzy na temat planowania, wdrażania i ewaluacji programów najpierw mieszkanie, zarówno tych pionierskich, których realizacja właśnie się rozpoczyna, jak i kolejnych, które – mamy nadzieję – pojawią się w naszym kraju w najbliższej przyszłości.

Rozwój metody najpierw mieszkanie w Polsce wydaje się konieczny z uwagi na nieefektywność tradycyjnego systemu pomocy opartego o schroniska, aktywizację zawodową i stawianie osobom w kryzysie bezdomności, cierpiącym wskutek zaburzeń psychicznych lub głębokiego uzależnienia, wymogów, których de facto nie są w stanie spełnić. Alarmujące dane dotyczące długości epizodów bezdomności gromadzone przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wydają się potwierdzać tę obserwację. W kontekście uzasadnienia potrzeby implementacji i rozwoju metody najpierw mieszkanie w Polsce, warto również wspomnieć o licznych opracowaniach z zakresu tej metody zebranych na stronie internetowej www.czynajpierwmieszkanie.pl, prowadzonej obecnie przez Fundację Najpierw Mieszkanie Polska, a wcześniej w ramach projektu „Najpierw mieszkanie – rzecznictwo oparte na dowodach” przez Fundację Ius Medicinæ. Zebrane tam informacje również wskazują na to, że zastąpienie tradycyjnego modelu opartego o warunkową i subiektywną dobroczynność, modelem opartym o prawa i samostanowienie osób korzystających ze wsparcia, może być nie tylko skuteczniejsze w obszarze trwałego rozwiązania problemu bezdomności osób cierpiących wskutek zaburzeń psychicznych lub głębokiego uzależnienia, ale także w dłuższym okresie generować mniej kosztów ponoszonych ze źródeł publicznych.

W przedmowie do niniejszego poradnika, dr Sam Tsemberis (pomysłodawca oryginalnej, amerykańskiej wersji metody najpierw mieszkanie) stwierdza, iż metoda ta stanowi wyzwanie dla systemów wartości wielu organizacji zajmujących się pomocą osobom doświadczającym bezdomności. Niewątpliwie będzie to prawdą w Polsce ze względu na powszechne zastosowanie pomocy instytucjonalnej w schroniskach i noclegowniach o zupełnie odmiennej filozofii wsparcia. Tym niemniej, prawdopodobnie największym wyzwaniem w kontekście polskim, może być pozyskiwanie mieszkań do realizacji programów najpierw mieszkanie na jednym z najtrudniejszych rynków mieszkaniowych w Europie i przełamanie społecznych uprzedzeń i stereotypów związanych z pomocą mieszkaniową, których źródłem jest trwający w naszym kraju od lat kryzys mieszkaniowy. Wydaje się, że bez aktywnego zaangażowania władz publicznych (państwowych i samorządowych) w intensywny rozwój sektora tanich i łatwo dostępnych mieszkań dla całego społeczeństwa, osiągnięcie zmiany i akceptacji społecznej niezbędnej do szerokiego wdrożenia metody najpierw mieszkanie w naszym kraju może być znacznie utrudnione.

Na zakończenie uwagi związane z tłumaczeniem. Pierwsza dotyczy samej nazwy metody – w oryginalnej wersji poradnika nazwa *housing first* (najpierw mieszkanie) używana jest często bez dookreślenia czy chodzi o filozofię wspierania, czy też o konkretne wdrożenie i świadczone w jego ramach usługi. Zazwyczaj wynika to z kontekstu, jednak pozostawienie tego określenia bez wyjaśnienia w większości sytuacji brzmi w języku polskim nienaturalnie. Dlatego też w tłumaczeniu polskim, tam gdzie mowa o idei, modelu czy też filozofii wsparcia, używane jest sformułowanie „metoda najpierw mieszkanie” lub „model najpierw mieszkanie”. Z kolei o „usługach” lub „programach najpierw mieszkanie” mowa wszędzie tam, gdzie dotyczy to konkretnych (także potencjalnych), praktycznych wdrożeń metody.

Druga uwaga dotyczy nastawienia omawianej w poradniku filozofii pomagania na pełny powrót do dobrostanu (*well-being*), rozumianego jako zadowolenie człowieka z fizycznego i psychicznego, ale także *społecznego* stanu własnego życia. W związku z tym nastawieniem, całokształt usług wsparcia świadczonych w programach najpierw mieszkanie często określany jest w oryginalnej wersji poradnika jako *treatment* (leczenie), a docelowy rezultat ich świadczenia jako *recovery* (odzyskanie [zdrowia]). Niestety, te zaczerpnięte z terminologii medycznej słowa mają w języku angielskim znaczenie dużo szersze niż w języku polskim. W naszym języku terminy te mają sens głównie w wymiarze zdrowia, które jest ważnym, ale nie jedynym, aspektem wsparcia udzielanego w programach najpierw mieszkanie. Dlatego w tłumaczeniu polskim w wielu miejscach pojęcie *treatment* zostało przetłumaczone jako „wsparcie” (względnie „leczenie i wsparcie”) lub „świadczenie usług”, zaś *recovery* – jako „powrót do dobrostanu” lub „odbudowa życia”.

Jakub Wilczek

Ogólnopolska Federacja na rzecz Rozwiązywania Problemu Bezdomności

20 grudnia 2019 r.

Przedmowa

O poradniku „Najpierw mieszkanie w Europie”

Poradnik „Najpierw mieszkanie w Europie” jest efektem prac międzynarodowego zespołu z doświadczeniem w prowadzeniu programów najpierw mieszkanie w różnych krajach członkowskich Unii Europejskiej. Naszym celem było opisanie wdrażania i prowadzenia programów wykorzystujących tę metodę w Europie. Potrzeba opracowania poradnika wyniknęła z szybkiego jej upowszechniania się w rozwiązywaniu problemu bezdomności w całej Unii. Metoda okazała się bardzo skuteczna w walce z bezdomnością, a niniejszy poradnik ma na celu dostarczenie informacji niezbędnych do skutecznego wdrożenia, zatrudnienia pracowników i prowadzenia programów najpierw mieszkanie. Obecnie, w wielu krajach europejskich, programy takie są już prowadzone, a ich liczba stale rośnie, ponieważ metoda najpierw mieszkanie jest obecnie kluczowym elementem polityki przeciwdziałania bezdomności wielu państw członkowskich Unii.

Staraliśmy się przygotować poradnik, który byłby przydatny dla dużych i małych programów najpierw mieszkanie, działających w wielu różnych krajach z unikalnymi warunkami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi, oraz zróżnicowanymi systemami pomocy społecznej, w których obsługiwane są różnorodne grupy osób doświadczających bezdomności. Okazało się to ciekawym wyzwaniem. Szczęśliwie nasz zespół reprezentował wiele krajów członkowskich, ale musieliśmy znaleźć ramy, które precyzyjnie i dokładnie określałyby zasady i praktyki metody najpierw mieszkanie, a jednocześnie były wystarczająco szerokie i elastyczne, aby można je było dostosować i aby były one użyteczne w różnych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Uwagę zwrócono również na naszych odbiorców: chcieliśmy, aby poradnik był przydatny dla różnych grup interesariuszy w każdym kraju, w szczególności dla usługodawców, badaczy i decydentów.

Mamy nadzieję, że poradnik zawiera jasny opis metody najpierw mieszkanie jako skutecznego sposobu zakończenia bezdomności, szczególnie dla osób z problemami zdrowia psychicznego i uzależnień. Mamy jednak również nadzieję, że poradnik będzie przydatny dla szerszej grupy osób realizujących usługi i doprowadzi do tego, że tradycyjne usługi w zakresie bezdomności, zdrowia psychicznego i leczenia uzależnień przyjmą zorientowane na klienta zasady metody najpierw mieszkanie, które okazały się tak skuteczne. Formy leczenia, które zachęcają do samostanowienia okazały się bardziej skuteczne w zmniejszaniu objawów niż metody oparte na podporządkowaniu klienta. Zauważyliśmy również, że w wielu społecznościach, po wdrożeniu programu najpierw mieszkanie, następuje przekształcenie dotychczasowych odrębnych (choć powiązanych ze sobą) usług i systemów opieki w podejście angażujące całą społeczność.

Coraz więcej dowodów naukowych potwierdza fakt, że usługi najpierw mieszkanie osiągają znacznie lepsze wyniki w zakresie stabilności mieszkaniowej, zdrowia psychicznego, uzależnień i jakości życia. Oczekujemy, że ten poradnik pomoże organizacjom w opraco-

waniu usług najpierw mieszkanie zgodnych z zasadami i praktykami tego opartego na dowodach modelu oraz że pozwolą one osiągnąć podobne wyniki i doprowadzą do pozytywnych zmian systemowych. Część badań wskazuje także, że istnieje pozytywny związek między skutecznością programów, a ich wiernością wobec oryginalnego modelu najpierw mieszkanie. Badania te konsekwentnie wskazują, że programy o znaczącej wierności osiągają wymienione wyniki.

Jednym z unikalnych aspektów modelu najpierw mieszkanie jest to, że ma wymiar sprawiedliwości społecznej. Zapewnia mieszkanie rozumiane jako podstawowe prawo człowieka, a nie nagrodę za osiągnięcie trzeźwości lub poddanie się leczeniu psychiatrycznemu. Korzystający ze wsparcia nie muszą zasługiwać na mieszkanie, ani udowadniać, że są go godni lub na nie gotowi. Prezentowana metoda oferuje uczestnikom natychmiastowy dostęp do mieszkania jako realizację przysługującego im prawa – w celu przezwyciężenia niesprawiedliwości jaką jest ubóstwo, wyrównania szans osób, którym się nie powiodło i natychmiastowego złagodzenia cierpienia związanego z doświadczaniem bezdomności.

W praktyce, program najpierw mieszkanie stosuje metodę redukcji szkód, aby zmniejszyć ryzyko związane z narkotykami, alkoholem lub problemami psychicznymi. Jeśli program nie będzie wymagał leczenia i trzeźwości, jako warunku wstępnego zapewnienia mieszkania, de facto będzie działał na podstawie podejścia redukcji szkód. Może być to wyzwaniem dla systemu wartości niektórych organizacji lub społeczności.

Metoda najpierw mieszkanie odwraca sekwencję „leczenie/usługi – trzeźwość – następnie mieszkanie”, na „mieszkanie – następnie leczenie/usługi – być może trzeźwość”, podejście to może więc stanowić wyzwanie w społecznościach o ugruntowanych programach mieszkalnictwa społecznego. Zazwyczaj osoby kwalifikujące się do mieszkań społecznych muszą czekać na swoją kolej, często latami, w kolejce utworzonej jako sprawiedliwy system dystrybucji rzadkich i cenionych zasobów. Społeczności, które z powodzeniem wdrożyły najpierw mieszkanie, musiały w tym kontekście przemyśleć i przeprojektować swoją metodologię przydzielania mieszkań społecznych, aby zapewnić „natychmiastowy dostęp” do mieszkań najbardziej potrzebującym – osobom w kryzysie bezdomności, których nie można umieścić na liście oczekujących.

Innym wymiarem, który okazał się trudny dla systemów mieszkaniowych, jest zaangażowanie prywatnego zasobu mieszkaniowego. W niektórych krajach nie jest to kontrowersyjne, ale są też takie, w których poszukiwanie mieszkań na rynku prywatnym dla lokatorów, którzy tradycyjnie byli klientami usług pomocy społecznej i mieszkalnictwa społecznego, wzbudza liczne wątpliwości i dyskusje.

Wreszcie, metoda najpierw mieszkanie wzywa społeczności do rozważenia swoich przekonań, wartości i norm społecznych dotyczących osób z diagnozami psychiatrycznymi. Definicja „integracji społeczności” dla często marginalizowanych populacji została wysunięta na pierwszy plan, ponieważ uczestnicy programów najpierw mieszkanie w sposób płynny przenoszą się do zwykłych, zintegrowanych w społeczności mieszkań. Stanowi to niezwykle postępowanie w zakresie usług zdrowia psychicznego i integracji społecznej, ponieważ osoby korzystające obecnie ze wsparcia programów najpierw mieszkanie, zaledwie kilka dekad temu mogły spędzić całe swoje życie w instytucjach. Dzisiaj,

osoby te mogą żyć niezależnie, z usługami wsparcia, zintegrowane ze swoimi społecznościami i ciesząc się tymi samymi swobodami, stylem życia i wydarzeniami kulturalnymi, co ich sąsiedzi.

Ostatecznie, do wspólnej pracy nad tym poradnikiem członków naszego zespołu zobligowały wspólne wartości dotyczące zakończenia bezdomności, wspierania powrotu do dobrostanu i integracji społecznej osób z problemami psychicznymi i uzależnieniami. Mamy nadzieję, że starając się opisać działanie i praktyczne wdrożenia metody najpierw mieszkanie, udało nam się również przekazać jej ducha oraz wartości.

Dr Sam Tsemberis

Dyrektor Pathways Housing First Institute

5 maja 2016 r.

Wprowadzenie

O poradniku

Metoda najpierw mieszkanie to innowacyjny sposób ograniczenia bezdomności wśród osób o wysokich potrzebach wsparcia. Została po raz pierwszy opracowana przez dr. Sama Tsemberisa w USA i obecnie jest używana w wielu krajach europejskich.

Niniejszy poradnik został opracowany przez FEANTSA (Europejską Federację Organizacji Krajowych Pracujących z Osobami Bezdomnymi) przy wsparciu Fundacji Stavrosa Niarchosa. Celem tej pracy było zapewnienie poradnika, który pomoże rozwijać usługi najpierw mieszkanie w krajach europejskich.

Poradnik ma informować o tym, jak działa metoda najpierw mieszkanie i stanowić punkt wyjścia dla rozwoju usług realizowanych w ramach tej metody. Ponieważ został napisany specjalnie dla Europy, napisano go tak, aby zapewniał informacje na poziomie uszczegółowienia adekwatnym dla rozwoju programów najpierw mieszkanie w dowolnym kraju europejskim. Podano także konkretne przykłady realizacji programów najpierw mieszkanie w kilku krajach europejskich.

Poradnik został napisany przez Nicholas Pleace'a (Uniwersytet w Yorku, Wielka Brytania) przy wsparciu Ruth Owen i Marii José Aldanas (FEANTSA) oraz rady doradczej ekspertów metody najpierw mieszkanie, którzy nieodpłatnie poświęcili swój czas na opracowanie poradnika:

- o Roberto Bernad, Fundacja RAIS (Hiszpania)
- o Teresa Duarte, AEIPS (Portugalia)
- o Pascale Estecahandy, program *Un Chez-Soi d'abord*, DIHAL (Francja)
- o Marco Iazzolino, *Housing First Italia*/fio.PSD (Włochy)
- o Juha Kaakinen, Fundacja Y (Finlandia)
- o Birthe Povlsen, *Socialstyrelsen* (Dania)
- o prof. Eoin O'Sullivan, *Trinity College* w Dublinie (Irlandia)
- o Vic Rayner, *Sitra* (Wielka Brytania)
- o dr Sam Tsemberis, *Pathways to Housing National* (USA)
- o prof. Judith Wolf, Centrum Medyczne Uniwersytetu im. św. Radbouda (Holandia)

Poradnik został napisany dla każdego, kto interesuje się metodą najpierw mieszkanie oraz rozwojem europejskich programów opartych o tę metodę. Ma stanowić wprowadzenie do metody najpierw mieszkanie w Europie, zapewniając przegląd podstawowych zasad i podając przykłady praktycznych wdrożeń.

Ponieważ poradnik został napisany tak, aby miał szerokie zastosowanie w każdym kraju europejskim, nie zawiera on zbyt wielu szczegółowych wskazówek dla rozwijania me-

tody najpierw mieszkanie w poszczególnych krajach. Kraje europejskie różnią się między sobą, a intencją było dostarczenie informacji, które będą przydatne w całej Europie. Szczegółowe poradniki są już lub wkrótce będą dostępne w kilku krajach europejskich; zostały również opracowane w Ameryce Północnej.

Poradnik jest przeznaczony do użytku w połączeniu ze stroną internetową *Housing First Guide Europe* (www.housingfirstguide.eu) i jest dostępny do pobrania za darmo. Na stronie można znaleźć diagramy, filmy i inne materiały (w języku angielskim), które zawierają informacje o tym, jak działają programy najpierw mieszkanie w różnych krajach europejskich.

Pierwszy rozdział poradnika rozpoczyna się krótkim opisem metody najpierw mieszkanie. W rozdziale tym omówiono jej historię, przedstawiono przegląd jej zastosowania w Europie, a następnie podsumowano dowody naukowe na jej skuteczność. Drugi rozdział podsumowuje podstawowe zasady metody najpierw mieszkanie. Trzeci rozdział poświęcony jest zapewnieniu wsparcia w programach najpierw mieszkanie. Czwarty rozdział omawia różne sposoby zapewnienia mieszkań użytkownikom usług najpierw mieszkanie. Piąty rozdział skupia się na ewaluacji – opisuje jak mierzyć i przedstawiać rezultaty programów najpierw mieszkanie w Europie. Ostatni, szósty rozdział poświęcony jest roli metody najpierw mieszkanie w szerszych strategiach – na przykład jak najpierw mieszkanie może funkcjonować wraz z innymi usługami w zakresie bezdomności, w ramach zintegrowanej strategii rozwiązywania problemu bezdomności. Załącznik zawiera przykłady praktycznych wdrożeń metody najpierw mieszkanie w Europie, opisujące strategie krajowe i poszczególne programy.

Inne poradniki i informacje o metodzie najpierw mieszkanie

Istnieje szereg poradników dotyczących rozwijania i wdrażania metody najpierw mieszkanie oraz znaczna liczba raportów i dokumentów omawiających wyniki badań nad programami najpierw mieszkanie. Najważniejsze pozycje dostępne w momencie pisania niniejszego poradnika obejmują:

- o N. Pleace, *Effective Services for Substance Misuse and Homelessness in Scotland: Evidence from an International Review*, Scottish Government, Edynburg 2008 <http://www.gov.scot/Resource/Doc/233172/0063910.pdf>
- o S. Tsemberis, *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*, Hazelden, Minnesota 2010; Tłumaczenie fragmentu publikacji na język polski (tłum. J. Wygnańska) dostępne na: https://www.czynajpierwmieszkanie.pl/content/uploads/2014/11/najpierw_mieszkanie-materia%C5%82y_%C5%BAr%C3%B3d%C5%82owe-IUS-czescl-najpierw-mieszkanie-pathways.pdf
- o V. Busch-Geertsema, *Housing First Europe: Final Report*, 2013 <http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/FinalReportHousingFirstEurope.pdf>
- o N. Pleace, J. Bretherton, *The Case for Housing First in the European Union: A Critical Evaluation of Concerns about Effectiveness*, „European Journal of Homelessness” 2013, Nr 7(2) <http://housingfirstguide.eu/website/the-case-for-housing-first-in-the-european-union-a-critical-evaluation-of-concerns-about-effectiveness/>
- o P. Goering, S. Veldhuizen, A. Watson et al., *National At Home/Chez Soi Final Report*, Mental Health Commission of Canada, Calgary 2014 <http://www.mentalhealthcomm>

ission.ca/English/system/files/private/document/mhcc_at_home_report_national_cross-site_eng_2.pdf

- o Canadian Housing First Toolkit, 2014 <http://www.housingfirsttoolkit.ca/>
- o D. Padgett, B. Heywood, S. Tsemberis, *Housing First: Ending Homelessness, Transforming Systems and Changing Lives*, Oxford University Press, Oksford 2015
- o *Pathways Housing First Fidelity Scale for Individuals with Psychiatric Disabilities*, Pathways to Housing National, 2013 <https://pathwaystohousing.org/research/pathways-housing-first-fidelityscale-individuals-psychiatric-disabilities>
- o *The Housing First Checklist: A Practical Tool for Assessing Housing First in Practice*, United States Interagency Council on Homelessness https://www.usich.gov/resources/uploads/asset_library/Housing_First_Checklist_FINAL.pdf
- o A. Stefancic, S. Tsemberis, P. Messeri et al., *The Pathways Housing First fidelity scale for individuals with psychiatric disabilities*, „American Journal of Psychiatric Rehabilitation" 2013, 16(4)
- o E. MacNaughton, A. Stefancic, G. Nelson et al., *Implementing Housing First Across Sites and Over Time: Later Fidelity and Implementation Evaluation of a Pan-Canadian Multi-site Housing First Program for Homeless People with Mental Illness*, „American Journal of Community Psychology" 2015, 55(3-4)
- o T. Gilmer, A. Stefancic, B. Henwood et al., *Fidelity to the Housing First Model and Variation in Health Service Use within Permanent Supportive Housing*, „Psychiatric Services" 2015, 66(12)
- o R. Greenwood, A. Stefancic, S. Tsemberis, *Pathways Housing First for homeless persons with psychiatric disabilities: Program innovation, research, and advocacy*, „Journal of Social Issues" 2013, 69(4)

ROZDZIAŁ 1

Czym jest
najpierw mieszkanie?

1.1. Wprowadzenie do najpierw mieszkanie

Najpierw mieszkanie to prawdopodobnie **najważniejsza innowacja w usługach kierowanych do osób w kryzysie bezdomności** w ostatnich 30 latach. Opracowany przez **dra Sama Tsemberisa** w Nowym Jorku model najpierw mieszkanie okazał się niezwykle **skuteczny w trwałym rozwiązywaniu problemu bezdomności osób wymagających najintensywniejszego wsparcia** w USA, Kanadzie oraz kilku krajach Europy.

Metodę najpierw mieszkanie stworzono z myślą o osobach, które bez intensywnej pomocy nie są w stanie wyjść z bezdomności. Grupami docelowymi tego modelu są więc osoby doświadczające bezdomności z poważnymi zaburzeniami i chorobami psychicznymi, nadużywające alkoholu i innych substancji psychoaktywnych, a także osoby w złej kondycji zdrowotnej oraz cierpiących wskutek chorób i niepełnosprawności ograniczających ich codzienne funkcjonowanie. Metoda najpierw mieszkanie okazała się skuteczna także w przypadku osób doświadczających długoterminowej lub powtarzającej się cyklicznie bezdomności, które, oprócz zapotrzebowania na inne rodzaje wsparcia, często nie posiadają żadnego oparcia społecznego, tj. możliwości uzyskania pomocy ze strony rodziny czy przyjaciół oraz są wykluczone ze swoich społeczności. W USA i Kanadzie metoda najpierw mieszkanie jest także stosowana w pomocy rodzinom oraz młodzieży w kryzysie bezdomności.

Filozofia najpierw mieszkanie zawsze traktuje **mieszkanie jako punkt początkowy procesu wsparcia, a nie jego cel końcowy.** Zapewnienie mieszkania (*housing*) zawsze ma miejsce najpierw (*first*), przed podjęciem jakichkolwiek innych czynności, stąd nazwa – najpierw mieszkanie (*housing first*). Usługa najpierw mieszkanie skupia się więc na niezwłocznym zapewnieniu stabilnego zamieszkania, we własnym domu, jako część społeczności lokalnej. Skupia się także na poprawie sytuacji zdrowotnej, ogólnego dobrostanu, a także na poprawie funkcjonowania lokalnych sieci wsparcia socjalnego dla osób doświadczających bezdomności, z którymi wymagana jest interakcja. Jest to więc podejście krańcowo odległe od usług, które starają się doprowadzić osoby w kryzysie bezdomności wymagające najintensywniejszego wsparcia do stanu „gotowości mieszkaniowej” przed zapewnieniem stałego miejsca zamieszkania. Niektóre z istniejących modeli usług dla osób w kryzysie bezdomności wymagają od klienta abstynencji, zaangażowania w leczenie uzależnień oraz treningu samodzielnego zamieszkania przed przyznaniem stałego mieszkania. W tych modelach mieszkanie jest **ostatnim** szczeblem wsparcia (*housing last*).

Metodę najpierw mieszkanie opracowano z myślą o zapewnieniu osobom w kryzysie bezdomności możliwie największego stopnia wyboru oraz kontroli. Klienci programów najpierw mieszkanie są **aktywnie zachęcani** do redukcji szkód związanych z alkoholem i innymi substancjami psychoaktywnymi oraz podejmowania leczenia uzależnień, jednak **nie jest to wymogiem** udziału w programie. Inne usługi kierowane do osób w kryzysie bezdomności, w tym tzw. model schodkowy (lub drabinkowy), często **wymagają** od tych osób poddania się leczeniu oraz utrzymywania abstynencji przed przyznaniem mieszkania, a także zakładają możliwość usunięcia klienta z mieszkania w przypadku nie wypełniania tych wymogów.

Badania prowadzone w USA, Kanadzie i Europie pokazują, że **metoda najpierw mieszkanie rozwiązuje problem bezdomności w przynajmniej ośmiu na dziesięć przypadków¹.** Pokazują również, że model ten odnosi sukcesy w pracy z różnorodnymi

¹ W oparciu o przegląd istniejącej literatury, zob.: N. Pleace, J. Bretherton, *The Case for Housing First in the European Union: A Critical Evaluation of Concerns about Effectiveness*, „European Journal of Home-

grupami osób doświadczających bezdomności. Jest wysoce skuteczny we wspieraniu osób wykluczonych ze społeczności wskutek długotrwałej lub powtarzającej się cyklicznie bezdomności, cierpiących na poważne choroby i zaburzenia psychiczne, nadużywających alkoholu i innych substancji psychoaktywnych oraz osób z innymi problemami zdrowotnymi.

Programy najpierw mieszkanie w Europie charakteryzuje wierność ośmiu podstawowym zasadom. Zasady te są bardzo zbliżone do oryginalnych zasad metody najpierw mieszkanie opracowanych przez dr. Sama Tsemberisa, który jako pierwszy wdrożył ją w Nowym Jorku we wczesnych latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku² i zostały skonsultowane z dr. Tsemberisem oraz radą doradczą tego poradnika.

Ośiem podstawowych zasad

Mieszkanie jest prawem człowieka

Wybór i kontrola dla użytkowników usług

Oddzielenie mieszkania od leczenia

Orientacja na powrót do dobrostanu

Redukcja szkód

Aktywne zaangażowanie bez przymusu

Planowanie zorientowane na człowieka

Elastyczne wsparcie tak długo, jak jest potrzebne

Działając w oparciu o te podstawowe zasady, usługi w metodzie najpierw mieszkanie realizują szereg priorytetów, w tym wsparcie w pozostawaniu w odpowiednim domu oraz poprawę zdrowia, dobrostanu i integracji społecznej. Metoda najpierw mieszkanie ma na celu zapewnienie możliwości dostępu do leczenia i pomocy w integracji ze społecznością. Istnieje również możliwość uzyskania pomocy w zakresie wzmocnienia wsparcia społecznego i poszukiwania satysfakcjonujących zajęć, takich jak aktywności artystyczne, kształcenie się, szkolenia zawodowe i praca zarobkowa.

lessness" 2013, 7(2), s. 21-41 <http://housingfirstguide.eu/website/the-case-for-housing-first-in-the-european-union-a-critical-evaluation-of-concerns-about-effectiveness/>; Podane liczby odnoszą się do bytujących osób w kryzysie bezdomności, zamieszkujących w mieszkaniach programu najpierw mieszkanie przez przynajmniej jeden rok (więcej wyników badań dot. programu najpierw mieszkanie w dalszej części niniejszego rozdziału).

² S. Tsemberis, *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*, Hazelden, Minnesota 2010; Tłumaczenie fragmentu publikacji na język polski (tłum. J. Wygnańska) dostępne na: https://www.czynajpierwmieszkanie.pl/content/uploads/2014/11/najpierw_mieszkanie-materia%C5%82y_%C5%BA%C3%B3d%C5%82owe-iUS-czesci-najpierw-mieszkanie-pathways.pdf

1.2. Historia metody najpierw mieszkanie

Metoda najpierw mieszkanie została opracowana przez dr. Sama Tsemberisa, w organizacji *Pathways to Housing* w Nowym Jorku, na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku³. **Pierwotnie została przewidziana dla osób z problemami psychicznymi, które żyły na ulicy**; znaczna część z nich wielokrotnie przebywała w szpitalach psychiatrycznych. Grupy docelowe programów najpierw mieszkanie powiększyły się później o osoby długotrwale przebywające w schroniskach dla osób w kryzysie bezdomności oraz osoby zagrożone bezdomnością, które były wypisywane ze szpitali psychiatrycznych lub zwalniane z zakładów penitencjarnych. Z pewnymi modyfikacjami zakresu wsparcia, programy najpierw mieszkanie są obecnie używane także w pracy z rodzinami i młodymi osobami w kryzysie bezdomności w Ameryce Północnej.

Przed wdrożeniem metody najpierw mieszkanie, stałe mieszkania ze wsparciem były oferowane w Ameryce Północnej osobom w kryzysie bezdomności dopiero po ukończeniu szeregu kroków, które rozpoczynały się od leczenia i trzeźwości. Każdy krok na tych „schodach” miał na celu przygotować osobę w kryzysie bezdomności z problemami psychicznymi do samodzielnego życia we własnym domu. Po zakończeniu wszystkich kroków, osoba taka miała osiągnąć „gotowość mieszkaniową”, ponieważ została „przeszkolona” do samodzielnego życia. Tego rodzaju usługi są czasem nazywane „modelem schodkowym” (lub „drabinkowym”), „linearnym wsparciem instytucjonalnym” lub „podejściem opartym na leczeniu”.

Usługi oparte na podejściu schodkowym oraz kultura „gotowości mieszkaniowej” powstały pierwotnie z praktyki północnoamerykańskich szpitali psychiatrycznych, gdzie osoby z rozpoznaniem ciężkiej choroby psychicznej początkowo były uważane za niezdolne do funkcjonowania we wszystkich obszarach życia i potrzebujące całodobowego nadzoru i wsparcia. W latach osiemdziesiątych XX w. amerykańscy specjaliści ds. zdrowia psychicznego podnosili już zasadnicze wątpliwości dotyczące skuteczności usług opartych na tych założeniach⁴. Mimo tego podejście schodkowe stało się mocno ugruntowanym modelem pomocy osobom w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia w Ameryce Północnej.

Podejście schodkowe w pomocy osobom w kryzysie bezdomności miało trzy cele:

- o przygotowanie do samodzielnego życia we własnym domu po pobycie na ulicach lub w szpitalach;
- o zapewnienie ciągłego leczenia zaburzeń psychicznych i przyjmowania leków;
- o upewnienie się, że dana osoba nie podejmuje zachowań mogących zagrozić jej zdrowiu, dobrostanowi i stabilności mieszkaniowej, w szczególności zaś, że nie używa ona alkoholu i innych substancji psychoaktywnych (pełna abstynencja).

W latach 90. XX wieku zaczęło stawać się jasne, że usługi oparte na podejściu schodkowym kierowane do osób z diagnozą psychiatryczną, szczególnie w przypadku współwystępujących uzależnień, rzadko cechują się wysoką skutecznością⁵. Wskazywano na trzy główne problemy:

³ Ibid.

⁴ P. Ridgway, A. Zippel, *The paradigm shift in residential services: From the linear continuum to supported housing approaches*, „Psychosocial Rehabilitation Journal” 1990, 13, s. 11-31

⁵ P. Ridgway, A. Zippel, *The paradigm shift...*, Op. cit., s. 11-31; P. Carling, *Major Mental Illness, Housing, and Supports: The promise of community integration*, „American Psychologist” 1990, 45(8), s. 969-975

- o użytkownicy usług „utykali” na długi czas w usługach opartych na podejściu schodkowym, ponieważ nie zawsze byli w stanie wykonać wszystkie zadania niezbędne do przejścia do kolejnego etapu;
- o użytkownicy usług byli często eksmitowani z tymczasowych i stałych mieszkań z powodu rygorystycznych zasad, takich jak wymogi dotyczące całkowitej abstynencji od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych oraz konieczności uczestnictwa w leczeniu psychiatrycznym;
- o pojawiały się obawy mówiące, iż usługi w modelu schodkowym ustanawiają nieosiągalne wymagania – oczekiwano, że użytkownicy usług będą zachowywać się poprawniej niż inni; innymi słowy musieli być „idealnymi”, a nie zwykłymi, obywatelami.

Usługi „mieszkalnictwa wspieranego” w Ameryce Północnej, opracowane jako alternatywa dla usług opartych na podejściu schodkowym, miały inne podejście. Byli pacjenci psychiatryczni otrzymywali natychmiast lub bardzo szybko zwykłe mieszkanie, w zwykłych społecznościach. Równocześnie otrzymywali elastyczną pomoc i leczenie od mobilnych zespołów wsparcia, których usługi obejmowały szeroki zakres wyboru i kontroli. Wsparcie było udzielane tak długo, jak było ono potrzebne. Usługi nie wymagały abstynencji od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych, ani pełnego zaangażowania w leczenie jako warunku otrzymania mieszkania. Stwierdzono, że dawanie byłym pacjentom psychiatrycznym o wiele większego wyboru sposobu życia, a jednocześnie zachęcanie do pozytywnych zmian i udzielanie pomocy wtedy, kiedy osoby te o nią prosiły, okazało się bardziej skuteczne niż podejście schodkowe. **Ten model mieszkalnictwa wspieranego stanowił podstawę metody najpierw mieszkanie⁶.**

Mimo narastania rozmiarów zjawiska bezdomności, usługi dla doświadczających jej osób wciąż opierały się o model schodkowy, ponieważ nadal pozostawał on zgodny z dominującym modelem usług w zakresie zdrowia psychicznego w USA. Ponieważ, jak uważano, większość osób przebywających na ulicach – doświadczających bezdomności w sposób jawny – była bardzo obciążona chorobami psychicznymi, rozsądnym wydawało się stosowanie tradycyjnego podejścia do opieki psychiatrycznej, które było stosowane przez szpitale psychiatryczne. Większość usług związanych z bezdomnością utrzymana była zatem w nurcie schodkowym. Również w Europie usługi dla osób w kryzysie bezdomności zostały zaprojektowane zgodnie z modelem, w którym mieszkania stanowiły cel końcowy, a nie pierwszy krok w walce z bezdomnością. Tymczasem badania nad usługami dla osób w kryzysie bezdomności w modelu schodkowym wskazywały podobne problemy jak te zidentyfikowane w usługach dot. zdrowia psychicznego⁷, w szczególności:

- o część usługobiorców „utknęła” w usługach – niezdolna do wykonywania kroków, które oczekiwano, że będą wypełniać, aby uzyskać mieszkanie;
- o z kolei te osoby, które nie chciały lub nie potrafiły przestrzegać surowych zasad usług modelu schodkowego w ogóle odrzucały te usługi;

⁶ S. Tsemberis, *Housing First: The Pathways...*, Op. cit.

⁷ I. Sahlin, *The Staircase of Transition: Survival through Failure Innovation*, „The European Journal of Social Science Research” 2005, 18(2), s. 115-136; I. Sahlin, V. Busch-Geertsema, *The Role of Hostels and Temporary Accommodation*, 2005 http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/The-role-of-Hostels-And-Temporary-Accommodation-ejh_vol1_article3.pdf; N. Pleace, *Effective Services for Substance Misuse and Homelessness in Scotland: Evidence from an International Review*, Scottish Government, Edynburg 2008 <http://www.gov.scot/Resource/Doc/233172/0063910.pdf>

- o pojawiały się zastrzeżenia dotyczące etyki niektórych usług w modelu schodkowym – zwłaszcza tendencji do postrzegania bezdomności jako konsekwencji czyichś wad charakteru i obwiniania osób w kryzysie za doprowadzenie do własnej bezdomności;
- o usługi modelu schodkowego mogły też stanowić nieprzyjazne środowisko dla osób doświadczających bezdomności;
- o mimo znacznych nakładów finansowych, skuteczność usług modelu schodkowego była zazwyczaj niewielka.

Opierając się na modelu mieszkalnictwa wspieranego, metoda najpierw mieszkanie, opracowana przez dr. Sama Tsemberisa w Nowym Jorku, skupiała się na osobach w kryzysie bezdomności z ciężkimi chorobami psychicznymi⁸. Mieszkania były zapewniane „*najpierw*”, a nie – jak w przypadku modelu schodkowym – „*na końcu*”. **Model najpierw mieszkanie oferował szybki dostęp do mieszkania w społeczności w połączeniu z mobilnymi służbami wsparcia, realizującymi wsparcie właśnie w mieszkaniach. Nie było wymogu zaprzestania używania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych, ani rozpoczęcia leczenia w zamian za mieszkanie.** Nie odbierano mieszkania, jeżeli dana osoba nie przestała brać narkotyków lub pić, lub jeśli odmówiła leczenia. Jeśli zachowanie danej osoby lub jej potrzeby w zakresie wsparcia mogłoby spowodować utratę mieszkania, program realizowany zgodnie z metodą najpierw mieszkanie pomógłby im znaleźć inny dom, a następnie kontynuował wsparcie tak długo, jak byłoby to konieczne.

Zamiast być zmuszaną do zaakceptowania leczenia lub wykonania szeregu „kroków” prowadzących do samodzielnego mieszkania, osoba w programie najpierw mieszkanie *przeskakuje* te kroki i przechodzi *bezpośrednio* do etapu otrzymania mieszkania. Następnie, zapewnia się jej mobilne wsparcie mające na celu wspieranie pozostawania w mieszkaniu oraz poprawę zdrowia, dobrostanu i integracji społecznej, w ramach filozofii pomocy, która zapewnia usługobiorcom duży wybór oraz kontrolę (zob. rysunek poniżej).

Podsumowanie różnic między programem najpierw mieszkanie a usługami modelu schodkowym⁹

⁸ S. Tsemberis, *Housing First: Ending Homelessness, Promoting Recovery and Reducing Costs*, (w:) *How to House the Homeless*, red. I. Gould Ellen, B. O'Flaherty, Russell Sage Foundation, Nowy Jork 2010

⁹ S. Tsemberis, B. Henwood, *Housing First: Homelessness, Recovery and Community Integration*, (w:) *Best Practices in Community Mental Health: A Pocket Guide*, red. V. Vandiver, Oxford University Press, Nowy Jork 2013, s. 132-150

Pod koniec lat 90. XX w., pionierskie amerykańskie badania spoteczne przeprowadzone przez Dennisa P. Culhane'a i jego współpracowników wykazały, że istnieje **niewielka grupa osób o bardzo wysokich potrzebach wsparcia, która korzysta z usług dla osób w kryzysie bezdomności przez długi czas i wielokrotnie, lecz mimo to jej problem bezdomności pozostaje nierozwiązany**¹⁰. Stwierdzono, że usługi w modelu schodkowym nie są skuteczne w rozwiązywaniu problem długotrwałej („chronicznej” i „epizodycznej”) bezdomności¹¹, która jest bardzo szkodliwa dla zdrowia i dobrostanu osób jej doświadczających¹². Metoda najpierw mieszkanie, która – jak wykazały badania – była bardzo skuteczna w Nowym Jorku, może natomiast doprowadzić do zakończenia długotrwałej bezdomności w znacznie większym stopniu niż model schodkowy¹³. **Systematyczne stosowanie badań porównujących program najpierw mieszkanie z innymi usługami dla osób w kryzysie bezdomności zachęciło do szerszego wykorzystania programu najpierw mieszkanie w całych Stanach Zjednoczonych i przyciągnęło uwagę rządu federalnego.**

Co ważne, **dostrzeżono również argument ekonomiczny przemawiający za metodą najpierw mieszkanie. Argument ten opierał się na stosunkowo wysokich kosztach częstej hospitalizacji oraz aresztowań powiązanych z długotrwałą bezdomnością** – badane osoby doświadczające bezdomności chronicznie, regularnie korzystały z usług ratownictwa medycznego, miały częsty kontakt z usługami zdrowia psychicznego, często mogły też mieć styczność z wymiarem sprawiedliwości. Dodatkowo, same usługi w programach opartych o model schodkowy (nierozwiązujące problemu długotrwałej bezdomności) również są stosunkowo drogie, zaczęły więc być postrzegane jako nieefektywne kosztowo.

Badania wykazały, że metoda najpierw mieszkanie może potencjalnie przynieść znacznie lepsze wyniki przy niższych nakładach finansowych niż usługi w modelu schodkowym¹⁴. W porównaniu do tradycyjnych usług, usługa najpierw mieszkanie kosztuje znacznie mniej. Dane liczbowe fundacji *Pathways to Housing* wskazują koszty programu w wysokości \$57 za noc, w porównaniu do \$77 za miejsce w noclegowni (około €52 w porównaniu z €70, dane z roku 2012¹⁵). W Londynie, w 2013 roku wyliczono, że jeden program najpierw mieszkanie kosztował około £9,600 (£13,500) na osobę rocznie (bez czynszu). Porównano to do £1.000 rocznie więcej w przypadku schroniska, lub prawie £8.000 więcej za miejsce w mieszkaniu w ramach usług modelu schodkowego o wysokiej intensywności (bez czynszu). Odpowiadało to rocznym oszczędnościom w przybliżeniu równym od €1.400 do €11.250 na osobę (dane z roku 2013¹⁶).

¹⁰ R. Kuhn, D. Culhane, *Applying Cluster Analysis to Test a Typology of Homelessness by Pattern of Shelter Utilization: Results from the Analysis of Administrative Data*, 1998 http://works.bepress.com/dennis_culhane/3

¹¹ N. Pleace, *Effective Services...*, Op. cit.

¹² D. Culhane, S. Metraux et al., *The Aging of Contemporary Homelessness*, 2013 http://works.bepress.com/dennis_culhane/119

¹³ S. Tsemberis, *Housing First: Ending Homelessness...*, Op. cit.; D. Padgett, B. Heywood, S. Tsemberis, *Housing First: Ending Homelessness, Transforming Systems and Changing Lives*, Oxford University Press, Oksford 2015

¹⁴ N. Pleace, *Effective Services...*, Op. cit.

¹⁵ Źródło: <https://pathwaystohousing.org/housing-first-model>

¹⁶ N. Pleace, J. Bretherton, *Camden Housing First: A 'Housing First' Experiment in London*, University of York, York 2013 <https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2013/Camden%20Housing%20First%20Final%20Report%20NM2.pdf>

Zauważono również, że rozwiązując problem bezdomności osób o bardzo wysokich potrzebach wsparcia, metoda najpierw mieszkanie może przyczynić się do zmniejszenia wydatków na inne usługi, takie jak hospitalizacja psychiatryczna, ratownictwo medyczne i system sądownictwa karnego. Działo się tak, ponieważ osoby w kryzysie bezdomności o bardzo wysokich potrzebach wsparcia otrzymujące wsparcie w mieszkaniach zmniejszyły częstotliwość korzystania z tych usług – mogły nawet zaprzestać korzystania z nich w ogóle¹⁷. Osobom tym można było wreszcie zaoferować wsparcie, które cechowało się wysokim prawdopodobieństwem rozwiązania problemu ich bezdomności i jednocześnie znacznie większą efektywnością kosztową niż alternatywne usługi dla tych osób¹⁸.

1.3. Najpierw mieszkanie w Europie

Wyniki badań w Ameryce Północnej zachęciły do stosowania metody najpierw mieszkanie w Europie. Początkowo inspiracją był oryginalny program wdrożony w Nowym Jorku¹⁹, a następnie inne amerykańskie programy najpierw mieszkanie²⁰. Ostatnio, w debatach europejskich zauważalny jest duży wpływ bardzo dobrych wyników ewaluacji kanadyjskiego programu najpierw mieszkanie pn. *At Home/Chez Soi*, w ramach której przeprowadzono randomizowane badanie kontrolowane (RCT) z udziałem 2.200 osób, porównujące program najpierw mieszkanie z istniejącymi tradycyjnymi usługami²¹ (zob. Rozdział 5).

W samej Europie, wyniki **projektu badawczego *Housing First Europe***, prowadzonego przez Volkera Buscha-Geertsemę, były jednymi z pierwszych, które potwierdziły, że metoda najpierw mieszkanie może odnieść sukces w krajach europejskich²². Badanie RCT na dużą skalę w ramach francuskiego programu pn. *Un Chez-Soi d'abord*, prowadzone przez DIHAL, dostarczą usystematyzowanych danych na temat skuteczności programów najpierw mieszkanie w czterech miastach we Francji w roku 2016²³. Wiele

¹⁷ D. Culhane, *The Cost of Homelessness: A Perspective from the United States*, „European Journal of Homelessness” 2008, 2(1), s. 97-114 <http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/The-cost-of-Homelessness-A-perspective-from-the-United-States.pdf>; N. Pleace, I. Baptista, L. Benjamin-sen et al., *The Costs of Homelessness in Europe: An Assessment of the Current Evidence Base*, FEANTSA, Bruksela 2013 http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/feantsa-studies_03_web-Cost-of-Homelessness.pdf

¹⁸ N. Pleace, J. Bretherton, *The Case for Housing First*., Op. cit., s. 21-41

¹⁹ D. Padgett, B. Heywood, S. Tsemberis, *Housing First: Ending Homelessness*., Op. cit.

²⁰ C. Pearson, G. Locke, A. Montgomery et al., *The Applicability of Housing First Models to Homeless Persons with a Severe Mental Illness*, US Department of Housing and Urban Development, Waszyngton 2007 <https://www.huduser.gov/portal/publications/hsgfirst.pdf>

²¹ P. Goering, S. Veldhuizen, A. Watson et al., *National At Home/Chez Soi Final Report*, Mental Health Commission of Canada, Calgary 2014 http://www.mentalhealthcommission.ca/English/system/files/private/document/mhcc_at_home_report_national_cross-site_eng_2.pdf

²² V. Busch-Geertsema, *Housing First Europe: Final Report*, 2013 <http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/FinalReportHousingFirstEurope.pdf>

²³ A. Tinland, C. Fortanier, V. Girard et al., *Evaluation of the Housing First program in patients with severe mental disorders in France: study protocol for a randomized controlled trial*, „Trials” 2013, 14(309)

badan obserwacyjnych (z Danii²⁴, Finlandii²⁵, Holandii²⁶, Portugalii²⁷, Hiszpanii²⁸ i Wielkiej Brytanii²⁹), które dotyczą programów najpierw mieszkanie, ale nie porównują ich z innymi usługami dla osób w kryzysie bezdomności, dało również bardzo pozytywne wyniki. Łącznie, ustalenia te pokazują, że:

- o metoda najpierw mieszkanie jest także w Europie zasadniczo bardziej skuteczna w eliminowaniu bezdomności wśród osób o wysokich potrzebach wsparcia, w tym wśród osób doświadczających długotrwałej lub powtarzającej się bezdomności, niż usługi w modelu schodkowym;
- o programy najpierw mieszkanie mogą być bardziej opłacalne niż usługi w modelu schodkowym, ponieważ są one w stanie zakończyć bezdomności usługobiorców; najpierw mieszkanie może również kompensować koszty (ograniczyć kosztowne wykorzystanie) wielu innych usług – przede wszystkim ograniczać częste korzystanie z usług ratownictwa medycznego i usług psychiatrycznych, zapobiegać długim i bezproduktywnym pobytom w innych formach usług dla osób w kryzysie bezdomności oraz zmniejszać liczbę kontaktów z systemem wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych;
- o metoda najpierw mieszkanie odnosi się do wątpliwości etycznych i humanitarnych związanych z działaniem niektórych usług z modelu schodkowego³⁰.

W momencie opracowania niniejszego poradnika, tj. w 2016 roku, metoda najpierw mieszkanie zyskiwała na znaczeniu w Europie. W niektórych krajach stała się integralną częścią kompleksowych strategii przeciwdziałania bezdomności, w innych nadal trwały pilotaże. Do krajów, w których stosowano program najpierw mieszkanie, należały:

- o **Austria**
- o **Belgia**
- o **Dania**
- o **Finlandia**

²⁴ L. Benjaminsen, *Policy Review Up-date: Results from the Housing First-based Danish Homelessness Strategy*, „European Journal of Homelessness” 2013, 7(2), s. 109-131 <http://housingfirstguide.eu/website/?p=4906>

²⁵ N. Pleace, D. Culhane, R. Granfelt et al., *The Finnish Homelessness Strategy: An International Review*, Ympäristöministeriö, Helsinki 2015 <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153258>

²⁶ D. Wewerinke, S. Al Shamma, J. Wolf, *Housing First Europe. Local Evaluation Report Amsterdam*, 2013 <http://housingfirstguide.eu/website/housing-first-europe-local-evaluation-report-amsterdam>

²⁷ J. Ornelas, P. Martins, M. Zilhão et al., *Housing First: An Ecological Approach to Promoting Community Integration*, „European Journal of Homelessness 2014”, 8(1), s. 29-56 <http://housingfirstguide.eu/website/housing-first-anecological-approach-to-promoting-community-integration/>

²⁸ https://www.raisfundacion.org/sites/default/files/rais/noticias/infografia_habitat_DEF_A3.pdf
https://raisfundacion.org/es/informate/noticias_y_eventos/jornada-internacional-h-bitat
https://issuu.com/rais_fundacion/docs/presentaciones_habitathf_web?e=5650917/30872088

²⁹ J. Bretherton, N. Pleace, *Housing First in England: An Evaluation of Nine Services*, 2015 <https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2015/Housing%20First%20England%20Report%20February%202015.pdf>

³⁰ I. Sahlin, V. Busch-Geertsema, *The Role of Hostels...*, Op. cit.

- o Francja
- o Hiszpania
- o Holandia
- o Irlandia
- o Norwegia
- o Portugalia
- o Szwecja
- o Wielka Brytania
- o Włochy

Szczegółowe opisy implementacji metody najpierw mieszkanie w powyższych krajach przedstawiono w Załączniku

Program najpierw mieszkanie został pomyślnie wdrożony we Wiedniu (**Austria**)³¹. Dziewięć programów najpierw mieszkanie zostało przetestowanych w **Belgii** w roku 2015 – skorzystało z nich łącznie 150 osób w kryzysie bezdomności o wysokim poziomie potrzeb wsparcia. Obecnie wdrożenia te oceniane są pod kątem możliwości zastosowania metody najpierw mieszkanie na szerszą skalę³².

Pierwszy etap **duńskiej** strategii rozwiązywania problemu bezdomności z lat 2009-2013 był jednym z pierwszych wdrożeń metody najpierw mieszkanie na dużą skalę w Europie i obejmował ponad 1000 osób³³.

Finlandia wykorzystwała metodę najpierw mieszkanie na szeroką skalę w ramach krajowej strategii ograniczania i zapobiegania bezdomności³⁴. Bezwzględne i względne zmniejszenie rozmiarów długotrwałej bezdomności osiągnięto dzięki zastosowaniu połączenia różnych modeli usług najpierw mieszkanie, w tym modeli mieszkań zespolonych i rozproszonych (zob. Rozdziały 3 i 4)³⁵.

Wstępne wyniki **francuskiego** programu pilotażowego *Un Chez-Soi d'abord* są pozytywne³⁶. Wdrażany program będzie kontynuowany do roku 2017; od roku 2018 planowane jest rozszerzanie zastosowania metody najpierw mieszkanie.

We **Włoszech** w 2015 roku dostawcy usług dla osób w kryzysie bezdomności i naukowcy współpracowali w celu utworzenia włoskiej sieci usługodawców najpierw

³¹ http://www.neunerhaus.at/fileadmin/Bibliothek/Neue_Website/Neunerhaueser/Housing_First/20150925_HousingFirst_Report_english.pdf

³² <http://www.housingfirstbelgium.be/>

³³ L. Benjaminsen, *Policy Review Update...*, Op. cit., s. 109-131

³⁴ <http://www.housingfirst.fi/>

³⁵ N. Pleace, D. Culhane, R. Granfelt et al., *The Finnish Homelessness...*, Op. cit.

³⁶ <http://hf.aelps.pt/wp-content/uploads/2013/10/Pascale.pdf>

mieszkanie³⁷ – federacji organizacji realizujących lub zainteresowanych metodą najpierw mieszkanie. Federacja ma 51 członków w 10 regionach Włoch, z czego w 2015 roku 35 miało działające programy najpierw mieszkanie.

W 2014 roku 17 programów najpierw mieszkanie działało w całej **Holandii**. W Amsterdamie program *Discus* działał skutecznie od roku 2006³⁸. W **Portugalii** program *Casas Primeiro*³⁹ w Lizbonie był pionierem stosowania programu najpierw mieszkanie⁴⁰. W **Hiszpanii** pierwszy program najpierw mieszkanie, *Hábitat*, rozpoczęła swoje działanie w maju 2014 roku w Madrycie, Barcelonie oraz Maladze⁴¹. Projekt *Hábitat* został poddany szczegółowej ewaluacji i metoda najpierw mieszkanie stała się częścią szerszej hiszpańskiej strategii przeciwdziałania bezdomności⁴².

Zastosowanie metody najpierw mieszkanie w **Norwegii** wzrosło gwałtownie – z 12 programów i 135 uczestników w grudniu 2014 roku, do 16 programów wspierających 237 uczestników w lipcu 2015 roku⁴³. Również w tym kraju metoda najpierw mieszkanie jest jedną z wielu usług wykorzystywanych w ramach zintegrowanej strategii na rzecz przeciwdziałania bezdomności.

W Warszawie (**Polska**), w lutym 2016 roku odbyła się konferencja praktyków pomocy osobom w kryzysie bezdomności dotycząca metody najpierw mieszkanie⁴⁴. Promowanie idei realizowane jest w ramach projektu rzecznictwa opartego na dowodach.

W **Szwecji**, Uniwersytet w Lund aktywnie promuje metodę najpierw mieszkanie wśród usługodawców i decydentów. W 2009 roku na Uniwersytecie odbyła się krajowa konferencja dotycząca tej metody. Wkrótce potem, bezpośrednio w wyniku tej konferencji, dwa miasta – Sztokholm i Helsingborg – uruchomiły swoje programy najpierw mieszkanie. Od tego czasu, kolejnych 11 gmin rozpoczęło realizację swoich lokalnych programów. Wydaje się, że metoda najpierw mieszkanie rozprzestrzeniła się w Szwecji jeszcze bardziej, ponieważ aż 94 gminy twierdzą, że świadczą usługi w ramach programów najpierw mieszkanie swoim mieszkańcom (zgodnie z jednym z „Otwartych Zestawień” przeprowadzanych przez Krajową Radę ds. Zdrowia i Dobrobytu). Te rozwijające się na bieżąco inicjatywy zostały jednak opracowane raczej na poziomie lokalnym niż w wyniku polityki krajowej⁴⁵.

W Wielkiej Brytanii, pierwszy udany pilotaż najpierw mieszkanie został przeprowadzony przez *Turning Point* w **Szkocji** w roku 2010⁴⁶. Ocena obserwacyjna przeprowadzona w latach 2014–15 wykazała, że wczesne pilotaże najpierw mieszkanie w **Anglii**

³⁷ <http://www.housingfirstitalia.org/en/>

³⁸ D. Wewerinke, S. Al Shamma, J. Wolf, *Housing First Europe*, Op. cit.

³⁹ <http://www.aeips.pt/>

⁴⁰ J. Ornelas, P. Martins, M. Zilhão et al., *Housing First: An Ecological*, Op. cit., s. 29–56

⁴¹ https://raisfundacion.org/es/que_hacemos/habitat

⁴² <http://www.msssi.gob.es/ssi/familiasInfancia/inclusionSocial/docs/ENIPSH.pdf>

⁴³ Źródło: Norweski Państwowy Bank Mieszkaniowy (*Husbanken*). Należy zauważyć, że nie wszystkie 16 programów najpierw mieszkanie w pełni działało w lipcu 2015 r., niektóre nie zostały jeszcze uruchomione.

⁴⁴ <http://www.czynajpierwmieszkanie.pl/en/>

⁴⁵ Więcej informacji: <http://www.soch.lu.se/en/research/research-groups/housing-first/>

⁴⁶ <http://www.turningpointscotland.com/what-we-do/homelessness/glasgow-housing-first/>

również okazały się skuteczne⁴⁷, chociaż, podobnie jak w Szwecji, ich rozwój następował często na poziomie lokalnym. W Anglii, w roku 2016, nie było jeszcze krajowej polityki najpierw mieszkanie, ale angielska federacja organizacji działających na rzecz osób w kryzysie bezdomności (*Homeless Link*) uruchomiła inicjatywę *Housing First England* w celu promowania stosowania metody najpierw mieszkanie w kraju. Ponadto walijski rząd, w zmienionych w roku 2015 wytycznych dotyczących przepisów w zakresie bezdomności, zalecił stosowanie modeli najpierw mieszkanie.

W niektórych krajach Europy Środkowowschodniej, model najpierw mieszkanie w latach 2015-16 był nadal w trakcie opracowywania. Eksperymenty związane z wdrażaniem metody miały miejsce w Czechach oraz na Węgrzech.

1.4. Najpierw mieszkanie – dowody z badań

1.4.1. Zakończenie bezdomności osób o wysokich potrzebach wsparcia

Model najpierw mieszkanie bardzo skutecznie rozwiązuje problem bezdomności osób o wysokich potrzebach wsparcia. W większości przypadków europejskie programy najpierw mieszkanie eliminują bezdomność w co najmniej ośmiu na dziesięć przypadków⁴⁸.

- o W 2013 roku, w ramach projektu *Housing First Europe* przedstawiono informacje dotyczące wskaźników pozostawania w mieszkaniach osób o wysokich potrzebach wsparcia w niektórych programach najpierw mieszkanie w Europie; aż **97%** osób korzystających z programu *Discus* w Amsterdamie przebywało we własnych mieszkaniach po 12 miesiącach realizacji wsparcia. W Kopenhadze, wskaźnik ten wyniósł **94%**. Podobnie imponujący poziom zgłoszonym przez program *Turning Point* w Glasgow (**92%**). *Casas Primeiro* w Lizbonie odnotowało wskaźnik na poziomie **79%**⁴⁹.
- o Francuski program *Un Chez-Soi d'abord* opublikował pod koniec roku 2013 informacje mówiące, że **80%** ze 172 osób w kryzysie bezdomności korzystających z programu najpierw mieszkanie w czterech miastach objętych pilotażem zachowało swoje mieszkania przez okres 13 miesięcy⁵⁰.
- o Wstępne wyniki hiszpańskiego programu *Hábitat* wskazywały na wyjątkowo wysoki poziom pozostawania w mieszkaniu pod koniec roku 2015⁵¹.
- o Finlandia zgłosiła spadek bezwzględnej liczby osób doświadczających bezdomności długotrwale po przyjęciu krajowej strategii skoncentrowanej na stosowaniu metody najpierw mieszkanie w celu zakończenia długotrwałej bezdomności.

⁴⁷ J. Bretherton, N. Pleace, *Housing First in England...*, Op. cit.

⁴⁸ N. Pleace, J. Bretherton, *The Case for Housing First...*, Op. cit., s. 21-41

⁴⁹ V. Busch-Geertsema, *Housing First Europe...*, Op. cit.

⁵⁰ <http://hf.aeips.pt/wp-content/uploads/2013/10/Pascale.pdf>

⁵¹ https://www.raisfundacion.org/sites/default/files/rais/noticias/infografia_habitat_DEF_A3.pdf

W 2008 roku, w 10 największych miastach tego kraju, było 2.931 osób doświadczających tego problemu. Liczba ta spadła do 2.192 pod koniec roku 2013, co stanowi spadek o **25%**. Jednocześnie odsetek osób doświadczających długotrwałej bezdomności spadł **z 45% do 36%** całkowitej populacji osób w kryzysie bezdomności⁵².

- o W 2015 roku ocena obserwacyjna programów najpierw mieszkanie w Anglii wykazała, że w pięciu z nich **74%** usługobiorców zachowało swoje mieszkanie przez co najmniej 12 miesięcy⁵³.
- o W tym samym roku, **98%** usługobiorców programu najpierw mieszkanie we Wiedniu, którym świadczone wsparcie na przestrzeni dwóch lat, nadal przebywało w swoich mieszkaniach⁵⁴.

Wskaźniki skuteczności w Europie dorównują lub przekraczają wyniki osiągnięte w Ameryce Północnej. W badaniach amerykańskich odnotowano wskaźniki pozostawania w mieszkaniu na poziomie od **80% do 88%**⁵⁵. Niedawna ewaluacja kanadyjskiego programu *At Home/Chez Soi* wykazała, że jego uczestnicy spędzili **73%** dwuletniego okresu badania w stałym zakwaterowaniu, w porównaniu do 32% w przypadku osób korzystających z innych usług⁵⁶.

Międzynarodowy przegląd rezultatów badań przeprowadzony w 2008 roku wykazał, że od 40% do 60% osób w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia opuszczało lub było wyrzucanych z usług prowadzonych w modelu schodkowym, zanim otrzymały one ponowne zakwaterowanie. Stanowiło to wyraźny kontrast do programu najpierw mieszkanie, w których co najmniej **80%** lub więcej uczestników pozostawało w mieszkaniach przez co najmniej rok⁵⁷.

Jak wspomniano wcześniej, metoda najpierw mieszkanie odnosi sukcesy w rozwiązywaniu problemu bezdomności osób o wysokich potrzebach wsparcia. Istnieją jednak osoby (zwykle około 5-20% użytkowników usług), którym programy najpierw mieszkanie nie są w stanie zapewnić wyjścia z bezdomności na stałe.

1.4.2. Zdrowie i dobrostan

Uczestnictwo w programach najpierw mieszkanie może mieć pozytywny wpływ na zdrowie i dobrostan osób w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia:

- o W 2013 roku projekt badawczy *Housing First Europe* wykazał, że **70%** uczestników programu najpierw mieszkanie w Amsterdamie ograniczyło przyjmowanie narkotyków, przy czym **89%** zgłosiło poprawę jakości życia, a **70%** – poprawę zdrowia psychicznego. Pozytywne wyniki przyniósł również program *Turning Point* w Glas-

⁵² N. Pleace, D. Culhane, R. Granfelt et al., *The Finnish Homelessness...*, Op. cit.

⁵³ J. Bretherton, N. Pleace, *Housing First in England...*, Op. cit.

⁵⁴ *Housing First Pilot Project Report*, Neunerhaus, [Wiedeń] 2015 http://www.neunerhaus.at/fileadmin/Bibliothek/Neue_Website/Neunerhaueser/Housing_First/20150925_HousingFirst_Report_english.pdf

⁵⁵ S. Tsemberis, *Housing First: Ending Homelessness...*, Op. cit.

⁵⁶ P. Goering, S. Veldhuizen, A. Watson et al., *National At Home...*, Op. cit.

⁵⁷ N. Pleace, *Effective Services...*, Op. cit.

gow, gdzie w większości przypadków odnotowano ustabilizowanie się lub ograniczenie spożywania substancji psychoaktywnych. W przypadku usług *Casas Primeiro* w Lizbonie, **80%** uczestników zgłosiło niższy poziom stresu. Duńskie usługi najpierw mieszkanie zgłosiły bardziej mieszany obraz, ale **32%** uczestników zgłosiło ograniczenie spożycia alkoholu, **25%** poprawę zdrowia psychicznego i **28%** zdrowia fizycznego⁵⁸.

- o W 2015 roku, wyniki ewaluacji śródkresowej francuskiego programu *Un Chez-Soi d'abord* wykazały, że w ciągu sześciu miesięcy przed rozpoczęciem korzystania z usługi najpierw mieszkanie, osoby w kryzysie bezdomności spędzały w szpitalu średnio 18,3 nocy. Po 12 miesiącach korzystania z tej usługi, czas spędzony w szpitalu w ciągu ostatnich sześciu miesięcy uległ skróceniu średnio do **8,8 nocy**. Liczba i częstotliwość pobytów w szpitalach znacznie spadły⁵⁹.
- o Ewaluacja programów najpierw mieszkanie w Anglii w roku 2015 wykazała, że **63%** użytkowników usług zgłosiło poprawę zdrowia fizycznego, a **66%** poprawę zdrowia psychicznego, przy nieco mniejszych poprawach związanych ze spożywaniem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych⁶⁰.

Uczestnicy programów najpierw mieszkanie, zarówno w Europie, jak i Ameryce Północnej, wykazują poprawę zdrowia i dobrostanu. Wyniki mogą być zróżnicowane, nie we wszystkich indywidualnych przypadkach następuje oczywista poprawa zdrowia i dobrostanu, ale metoda najpierw mieszkanie jest w stanie zapewnić pozytywne zmiany wielu adresatom wsparcia⁶¹.

1.4.3. Integracja społeczna

Integracja społeczna składa się z trzech zasadniczych elementów:

- o *Wsparcie społeczne*, które skupia się na poczuciu bycia docenianym przez innych, zwanym też *wspieraniem poczucia własnej wartości*, pomocy w zrozumieniu i radzeniu sobie z życiem zwanej *wsparciem informacyjnym*, *towarzyszeniu* (spędzaniu czasu z innymi) oraz wsparciu praktycznym zwanym także *wsparciem instrumentalnym*⁶².
- o *Integracja ze społecznością*, która może być trudna do precyzyjnego zdefiniowania, ale która ogólnie odnosi się do pozytywnych, wzajemnie korzystnych relacji między uczestnikami programów najpierw mieszkanie a ich sąsiadami. W szerszym zna-

⁵⁸ V. Busch-Geertsema, *Housing First Europe...*, Op. cit.; Zgłaszano również przypadki pogorszenia się stanu zdrowia i dobrostanu; P. Estecahandy, A "Housing First" Trial in France, 2013 <http://hf.aeips.pt/wp-content/uploads/2013/10/Pascale.pdf>

⁵⁹ A. Tinland, C. Psarra, *Housing First: Lessons from France presentation at the IGH Homelessness in a Global Landscape conference*, Chicago 2015

⁶⁰ J. Bretherton, N. Pleace, *Housing First in England...*, Op. cit.

⁶¹ N. Pleace, D. Quilgars, *Improving Health and Social Integration through Housing First: A Review*, DIHAL/FEANTSA, Bruksela 2013 http://www.housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/improving_health_and_social_integration_through_housing_first_a_review.pdf; G. Johnson, S. Parkinson, C. Parsell, *Policy shift or program drift? Implementing Housing First in Australia. AHURI Final Report No. 184*, AHURI, Melbourne 2012 http://www.ahuri.edu.au/...data/assets/pdf_file/0012/2064/AHURI_Final_Report_No184_Policy_shift_or_program_drift_Implementing_Housing_First_in_Australia.pdf

⁶² S. Cohen, T. Wills, *Stress, Social Support and the Buffering Hypothesis*, „Psychological Bulletin” 1985, 98, s. 310-357

czeniu, integracja ze społecznością odnosi się również do ograniczania stygmatyzacji osób w kryzysie bezdomności⁶³. Metoda najpierw mieszkanie może pomóc dostosować się do pełnienia nowych ról w społeczności, czyli do bycia dobrym sąsiadem.

- o *Integracja ekonomiczna (aktywizacja zawodowa)*, która może oznaczać pracę zarobkową, ale także ustrukturalizowane, społecznie produktywne lub satysfakcjonujące zajęcia – od uczestnictwa w działaniach artystycznych, po nieformalne i formalne kształcenie, szkolenia zawodowe oraz poszukiwanie pracy.

Kluczowym celem metody najpierw mieszkanie (zob. Rozdziały 3 i 4) jest promowanie **integracji społecznej**. Mieszkanie funkcjonuje jako podstawa – fundament, na którym opiera się pomoc użytkownikowi usług w poprawie jego wsparcia społecznego, integracji ze społecznością oraz integracji ekonomicznej, które mogą **poprawić jakość życia**. Wsparcie społeczne dobrej jakości oraz prowadzenie uporządkowanego i celowego życia, które wymaga pozytywnego zaangażowania w otaczającą społeczność, mogą w widoczny sposób **poprawić poziom zdrowia i dobrostanu**⁶⁴.

- o Badania programu *Casas Primeiro* w Lizbonie wykazały, że prawie połowa uczestników programu najpierw mieszkanie zaczęła spotykać się z innymi ludźmi w kawiarniach w celach towarzyskich, **71%** deklaruje, że czuje się w swojej okolicy „jak w domu”, a **56%** z nich czuje się częścią społeczności⁶⁵.
- o Ewaluacja programów najpierw mieszkanie w Anglii wykazała, że spośród 60 odbiorców wsparcia, 25% zgłaszało regularny kontakt z rodziną przed rozpoczęciem korzystania z programów najpierw mieszkanie. Wskaźnik ten wzrósł do **50%** po otrzymaniu przez nich wsparcia w formule najpierw mieszkanie. Przed współpracą z programem najpierw mieszkanie, 78% osób było wykazywało uciążliwe społecznie zachowania, takie jak picie alkoholu na ulicy. Liczba ta spadła do **53%** po rozpoczęciu wsparcia w programach najpierw mieszkanie⁶⁶.
- o Istnieją badania jakościowe zarówno europejskie, jak i amerykańskie, które pokazują, że osoby korzystające z programów najpierw mieszkanie mają w życiu większe poczucie bezpieczeństwa i przynależności niż miało to miejsce nawet przed wejściem w bezdomność. Zjawisko to określane jest jako zwiększenie czyjegoes poczucia bezpieczeństwa bytu, lub *bezpieczeństwa ontologicznego*⁶⁷.

Dowody na to, że metoda najpierw mieszkanie jest w stanie pomóc osobom w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia w **pozyskaniu i utrzymaniu pracy zarobkowej**, nie są zbyt bogate, zarówno w Europie, jak i w Ameryce Północnej, ale należy zauważyć, że osoby korzystające z programów najpierw mieszkanie często napotykają wiele barier na rynku pracy. Program najpierw mieszkanie ma na celu przede wszystkim poprawę zdrowia, dobrostanu oraz integracji społecznej. Metoda najpierw mieszkanie nie jest promowana, ani nie powinna być postrzegana jako „cudowna terapia” czy też

⁶³ N. Pleace, D. Quilgars, *Improving Health...*, Op. cit.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ J. Ornelas, P. Martins, M. Zilhão et al., *Housing First: An Ecological...*, Op. cit., s. 29–56

⁶⁶ J. Bretherton, N. Pleace, *Housing First in England...*, Op. cit.

⁶⁷ D. Padgett, *There's no place like (a) home: Ontological security among persons with serious mental illness in the United States*, „Social Science & Medicine” 2007, 64(9), s. 1925–1936

panaceum, które szybko położy kres wszystkim negatywnym konsekwencjom bezdomności. Z powodzeniem eliminuje bezdomność, co samo w sobie powoduje stan silnie kontrastujący z licznymi zagrożeniami dla zdrowia, dobrostanu oraz integracji społecznej, będącymi konsekwencjami tego negatywnego zjawiska społecznego.

ROZDZIAŁ 2

Podstawowe zasady

Podstawowe zasady najpierw mieszkanie

Wszystkie programy najpierw mieszkanie oparte są na modelu *Pathways* opracowanym przez dr. Sama Tsemberisa w Nowym Jorku na początku lat 90. XX wieku⁶⁸. **Podstawowe zasady metody najpierw mieszkanie w Europie pochodzą więc również bezpośrednio z modelu *Pathways*.** Zauważalne są jednak istotne różnice między modelami stosowanymi w krajach europejskich i w USA, a także pomiędzy poszczególnymi krajami europejskimi. Oznacza to, że poniższe zasady nie odzwierciedlają idealnie zasad z modelu *Pathways*. Ośiem podstawowych zasad metody najpierw mieszkanie w Europie opracowanych w porozumieniu z radą doradczą niniejszego poradnika, której członkiem był dr Tsemberis, to:

Ośiem podstawowych zasad:

Mieszkanie jest
prawem człowieka

Wybór i kontrola
dla użytkowników
usług

Oddzielenie
mieszkania
od leczenia

Orientacja
na powrót
do dobrostanu

Redukcja
szkód

Aktywne
zaangażowanie
bez przymusu

Planowanie
zorientowane
na człowieka

Elastyczne
wsparcie tak długo,
jak jest potrzebne

Niniejszy rozdział poradnika zawiera szczegółowe omówienie ośmiu podstawowych zasad metody najpierw mieszkanie w Europie.

2.1. Mieszkanie jest prawem człowieka

Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ ustanowił prawo do mieszkania, zgodnie z którym człowiek powinien mieć możliwość życia w bezpieczeństwie, pokoju i z godnością⁶⁹.

⁶⁸ S. Tsemberis, *Housing First: The Pathways...*, Op. cit.

⁶⁹ <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Housing/toolkit/Pages/RighttoAdequateHousingToolkit.aspx>

Prawo do mieszkania obejmuje:

- o *prawne zabezpieczenie najmu*, skoncentrowane na ochronie przed przymusową eksmisją, nękaniami ze strony właścicieli lub zarządców mieszkań i innymi zagrożeniami dla stabilności zamieszkania;
- o *przystępność cenową*, która oznacza, że koszty mieszkania nie powinny utrudniać zakupu żywności i dostępu do edukacji i opieki zdrowotnej;
- o *warunki lokalowe*, czyli przyzwoity stan techniczny mieszkania gwarantujący odpowiednie schronienie i przestrzeń życiową;
- o *podstawowe urządzenia* zapewniające możliwość dokonywania czynności higienicznych i fizjologicznych, przygotowywania posiłków, wyprania odzieży, przechowywania dobytku, ogrzania się oraz właściwego pozbywania się odpadów;
- o *dostępność* oznaczającą, że mieszkania powinny być osiągalne dla tych, którzy ich potrzebują; w stosownych przypadkach mieszkania powinny także przyczyniać się do maksymalizacji zdolności do samodzielnego życia osób z niepełnosprawnościami fizycznymi lub innymi ograniczającymi chorobami;
- o *lokalizację mieszkania*, która powinna umożliwiać dostęp do niezbędnych usług, takich jak edukacja, ochrona zdrowia, sklepy, jak również nie powinna utrudniać pracy zarobkowej czy uczestnictwa w życiu społecznym; mieszkanie nie powinno też znajdować się w środowisku stwarzającym zagrożenie dla zdrowia;
- o *adekwatność kulturową*, rozumianą jako warunki mieszkaniowe umożliwiające ludziom życie w zgodzie z ich kulturą oraz w sposób umożliwiający wyrażanie ich tożsamości kulturowej.

Europejska Typologia Bezdomności i Wykluczenia Mieszkaniowego (ETHOS) definiuje pojęcie domu w inny sposób, wykorzystując ideę domen – fizycznej, społecznej i prawnej. Domena fizyczna koncentruje się na posiadaniu własnej przestrzeni życiowej, innymi słowy, własnych drzwi wejściowych do własnego domu, które są pod wyłączną kontrolą lokatora. Domena społeczna obejmuje przestrzeń i prywatność potrzebne do normalnego życia jako jednostka, para lub rodzina. Domena prawna przywołuje międzynarodową definicję prawa do mieszkania, tj. bezpieczeństwo pobytu, które jest prawnie chronione⁷⁰.

Metoda najpierw mieszkanie podkreśla prawo osób doświadczających bezdomności do mieszkania. Mieszkanie jest zapewniane od razu, bez jakichkolwiek oczekiwań dotyczących zachowania się usługobiorcy w określony sposób, podejmowania leczenia czy zachowania abstynencji od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych. **W metodzie najpierw mieszkanie nie zakłada się, że osoby w kryzysie bezdomności będą musiały zastrzeżać na prawo do mieszkania lub prawo do pozostania w mieszkaniu.**

Osoby korzystające z programów najpierw mieszkanie powinny przestrzegać warunków najmu w taki sam sposób, jak każdy najemca, otrzymują jednak wsparcie, które ma to umożliwić. Metoda zakłada regularny kontakt pomiędzy osobą korzystającą z usług, a pracownikiem wspierającym, na przykład na cotygodniowym spotkaniu, które obejmuje monitoring sytuacji mieszkaniowej (zob. Rozdział 3).

Mieszkania oferowane w metodzie najpierw mieszkanie nie są zakwaterowaniem tymczasowym. Model ten oferuje prawdziwy dom w rozumieniu obu definicji – zarówno ONZ, jak i ETHOS.

⁷⁰ Europejska Typologia Bezdomności i Wykluczenia Mieszkaniowego ETHOS (wersja polska) https://www.feantsa.org/download/pL____7386404743356865659.pdf

2.2. Wybór i kontrola dla użytkowników usług

Kluczową zasadą metody najpierw mieszkanie jest to, że osoby korzystające z usługi powinny być wysłuchane, a ich opinie uszanowane. To osoba uczestnicząca w programie najpierw mieszkanie dokonuje wyborów dotyczących sposobu życia i otrzymywanego wsparcia.

Ta podstawowa zasada koncentruje się na umożliwieniu osobom w kryzysie bezdomności decydowania o ich potrzebach i sposobie ich zaspokojenia. W praktyce oznacza to, iż:

- o Nie należy zakładać, że wszystkie osoby doświadczające bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia będą miały takie same zachowania i cechy. Ich potrzeb nie można skutecznie zaspokoić za pomocą standardowego czy uniwersalnego pakietu usług, który nie uwzględnia indywidualnych potrzeb, cech, zachowań lub doświadczeń.
- o Najlepszym sposobem na zrozumienie potrzeb osoby w kryzysie bezdomności jest wysłuchanie tej osoby i jej opinii na temat potrzebnej pomocy.
- o Aby skutecznie słuchać i odpowiadać na czyjeś potrzeby i opinie, zespół programu najpierw mieszkanie musi szanować tę osobę i jej mocne strony, zamiast koncentrować się negatywnie na jej ograniczeniach. Programy najpierw mieszkanie nie mogą mieć charakteru protekcyjnego. Nie mogą więc funkcjonować przy założeniu, że ich kadra rozumie potrzeby osób doświadczających bezdomności lepiej niż te osoby.
- o Współczucie, ciepło i zrozumienie ze strony zespołu programu najpierw mieszkanie są równie ważne jak szacunek, pod warunkiem jednak, że pozwalają osobom w kryzysie bezdomności wybrać odpowiednie dla siebie wsparcie.
- o Metoda najpierw mieszkanie *aktywnie zachęca* uczestnika do zaangażowania się w terapię, w tym do ograniczania szkód spowodowanych przez narkotyki i alkohol. Zachęca także do szukania pomocy w przypadku problemów ze zdrowiem psychicznym lub fizycznym. Oferuje również pomoc w zakresie integracji ze społecznością oraz uzyskania lub odzyskania wsparcia społecznego. Podczas gdy kontrola jest w rękach użytkownika usług, kadra programu najpierw mieszkanie aktywnie informuje osobę korzystającą ze wsparcia o dostępnych dla niej możliwościach wprowadzania pozytywnych zmian w życiu (zob. 2.6).
- o Wsparcie musi być elastyczne, pomysłowe i dopasowujące się do specyfiki potrzeb każdego uczestnika programu. Możliwe jest stworzenie zestawu jasno zdefiniowanych funkcji wsparcia (zob. Rozdział 3), ale program najpierw mieszkanie musi być również w stanie odpowiedzieć na konkretne potrzeby każdego użytkownika usług.
- o Program najpierw mieszkanie musi być dostosowany do indywidualnych potrzeb i dostrzegać zasoby odbiorcy. Nie może więc korzystać ze standardowego lub ograniczonego zestawu narzędzi, a uczestnicy nie powinni otrzymywać pomocy,

której tak naprawdę nie potrzebują. Wymaga to jednak rozpoznania istniejących i możliwych do rozwinięcia w czasie mocnych stron (zasobów) każdego użytkownika usługi.

W metodzie najpierw mieszkanie samostanowienie jest postrzegane jako punkt wyjścia do odbudowy życia człowieka dotkniętego bezdomnością. Kluczowym aspektem jest tu wspólny proces decyzyjny – prowadzony we współpracy pomiędzy użytkownikami usług a usługodawcą⁷¹. W programach najpierw mieszkanie w Ameryce Północnej jest to czasami określane jako „wybór klienta”.

W ostatnim ćwierćwieczu w Europie coraz większy nacisk kładzie się na samostanowienie klienta w pracy socjalnej i usługach zdrowotnych. Samostanowienie jest również wykorzystywane przez usługi kierowane do osób w kryzysie bezdomności. Praktyka europejska, taka jak „polityka personalizacji” (*personalisation agenda*), może przypominać samostanowienie w programie najpierw mieszkanie. *Sitra* definiuje personalizację w następujący sposób⁷²:

Personalizacja to inaczej maksymalny wybór i kontrola jednostki nad niezbędnymi jej usługami publicznymi, czyli przechodzenie od dogmatu „jednego rozmiaru pasującego na wszystkich” do indywidualnego dostosowania wsparcia w celu spełnienia aspiracji jednostek i budowania na ich zasobach.

Metoda najpierw mieszkanie musi w pracy z każdą osobą równoważyć potrzebę wyboru i kontroli z motywowaniem i wspieraniem zaangażowania w leczenie. Docelowo zakłada poprawę zdrowia, dobrostanu i szans życiowych każdego wspieranego człowieka, dając możliwość trwałego wyjścia z bezdomności. Równoważenie priorytetów jest fundamentem działania modelu najpierw mieszkanie. Znaleźnienie równowagi skupia się na zapewnieniu użytkownikowi usług wyboru i kontroli, a jednocześnie aktywnej pracy na rzecz jego dobrostanu. Model ma zapewniać możliwość wyboru, szanować opinie, wspierać mocne strony uczestników, a wreszcie ma być dla nich zarówno wyrozumiały i współczujący, jak i aktywnie zachęcać do odnowy swojego życia⁷³.

2.3. Oddzielenie mieszkania od leczenia

Metoda najpierw mieszkanie zapewnia, że prawo człowieka do mieszkania nie jest naruszane poprzez uzależnianie dostępu do mieszkania, lub pozostania w nim od zaangażowania w leczenie. Mieszkanie jest zatem *oddzielone* od leczenia (czy też szerzej – od pozostałych świadczonych usług wsparcia).

⁷¹ R. Greenwood, N. Schaefer-McDaniel, G. Winkel et al., *Decreasing psychiatric symptoms by increasing choice in services for adults with histories of homelessness*, „American Journal of Community Psychology” 2005, 36(3-4), s. 223-238

⁷² <http://www.sitra.org/policy-good-practice/personalisation/>

⁷³ C. Hansen Löfstrand, K. Juhila, *The Discourse of Consumer Choice in the Pathways Housing First Model*, „European Journal of Homelessness” 2012, 6(2), s. 47-68

W praktyce oddzielenie mieszkania od leczenia (wsparcia) oznacza, iż:

- o Dostęp do mieszkania nie jest uzależniony od zmiany zachowania ani od podjęcia leczenia. Mieszkanie jest nadal oferowane, nawet jeśli ktoś nie przestaje korzystać z alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych, nie akceptuje leczenia psychiatrycznego lub odrzuca inne formy wsparcia.
- o Pozostanie w mieszkaniu nie wymaga od odbiorcy usługi zmiany zachowania ani przyjęcia leczenia. Metoda najpierw mieszkanie wspiera osoby, które przestrzegają warunków najmu w taki sam sposób, jak każdy inny najemca. Wymagane są również regularne spotkania z pracownikami programu, które obejmują monitorowanie utrzymywania się w mieszkaniu. Uczestnicy programów najpierw mieszkanie nie są nigdy usuwani z mieszkania za to, że nie zmienili swojego zachowania lub nie poddali się leczeniu.
- o Eksmisja z lokalu dopuszczalna jest wyłącznie przez wynajmującego i tylko z powodu naruszenia warunków najmu. Metoda najpierw mieszkanie zakłada wówczas ulokowanie osoby eksmitowanej w innym mieszkaniu oraz zaoferowanie jej wsparcia podczas tego procesu. Inne usługi wsparcia pozostają niezmienione i niezwiązane z mieszkaniem. Dzięki temu zapewniona jest ciągłość wsparcia podczas zmian mieszkaniowych lub w kryzysie klinicznym (krytycznym punkcie zwrotnym w zdrowiu fizycznym lub psychicznym użytkownika usług).

Mieszkanie jest oddzielone od leczenia (wsparcia) także w innym pozytywnym sensie. Metoda najpierw mieszkanie oferuje wsparcie *tak długo, jak jest ono potrzebne* (zob. 2.8), więc kiedy (i jeśli) korzystanie z usług wsparcia ustanie, uczestnicy zachowują swój dotychczasowy dom. Jeśli ktoś nie potrzebuje już dalszego wsparcia, nie musi przeprowadzać się gdzie indziej. W przeciwieństwie do niektórych innych usług, model najpierw mieszkanie odnosi się do danej osoby, a nie do mieszkania – skupia się na człowieku, a nie na miejscu.

Oznacza to, że:

- o Jeśli ktoś decyduje się na przeprowadzkę, usługi wsparcia i leczenia programu najpierw mieszkanie pozostają dostępne i są nadal udzielane w nowym domu.
- o Jeśli ktoś straci dom, który uzyskał w programie najpierw mieszkanie, przez eksmisję albo porzucenie mieszkania, usługi wsparcia i leczenia nadal pozostają do jego dyspozycji. Jeśli użytkownik programu stracił swój dom, program najpierw mieszkanie stara się jak najszybciej znaleźć dla niego inny.
- o Jeśli ktoś zaczyna korzystać z instytucjonalnych form wsparcia, usługi wsparcia i leczenia programu najpierw mieszkanie nadal pozostają dostępne. Na przykład, jeśli ktoś musi udać się do szpitala psychiatrycznego, zespół programu pozostaje z tą osobą w kontakcie i albo zachowuje dotychczasowe mieszkanie dla tej osoby, albo organizuje nowe po powrocie ze szpitala. Podobna relacja jest utrzymywana, jeśli ktoś zostanie skazany na krótki wyrok więzienia.

Poważnym wyzwaniem dla programów najpierw mieszkanie są przypadki zapewniania mieszkań w dedykowanych zbiorowych lub wspólnotowych środowiskach. Oznacza to, że mieszkanie jest zapewnione w budynku, który jest przeznaczony wyłącznie dla osób korzystających z usług najpierw mieszkanie. W takim przypadku ważne jest, aby upewnić się, że prawa do mieszkania są takie same, jak dla każdego kto wynajmuje zwykłe mieszkanie. Teoretycznie może to oznaczać, że ktoś może kontynuować zamieszkanie

w bloku dla uczestników programu najpierw mieszkanie po zakończeniu udziału za obopólną zgodą uczestnika i zespołu programu, lub jeśli jednostronnie zdecyduje się zaprzestać korzystania z pomocy i leczenia w ramach programu. Prawa i warunki mieszkaniowe tych osób pozostają odrębne od ich leczenia i wsparcia. Może to wydawać się skrajnym przykładem, ale nie można naruszyć podstawowej zasady oddzielenia mieszkania od leczenia, jeśli usługa ma być zgodna z modelem najpierw mieszkanie. Podejście to (budynki dedykowane dla programów najpierw mieszkanie) przyjęto w niektórych fińskich usługach najpierw mieszkanie⁷⁴ (zob. Rozdział 4).

W niektórych programach najpierw mieszkanie mieszkania są podnajmowane użytkownikom usług przez realizatora programu. Sytuacja taka może mieć miejsce z dwóch powodów. Po pierwsze, może zapewniać poczucie bezpieczeństwa właścicielom wynajmowanych lokali, zarówno prywatnych, jak i społecznych (w tym komunalnych, zob. definicja w 4.3.2), ponieważ odpowiedzialność prawna za ich mieszkanie spoczywa wówczas na realizatorze programu najpierw mieszkanie, a nie na osobie korzystającej z tej usługi. Po drugie, jeśli wystąpi problem z czymś mieszkaniem, podmiot realizujący program najpierw mieszkanie może szybko przenieść uczestnika i umieścić go w alternatywnym mieszkaniu, ponieważ uczestnik nie jest najemcą ani dzierżawcą.

Opisane powyżej rozwiązania wymagają kompromisu pomiędzy zapewnieniem mieszkania jako prawa człowieka a jednoczesnym ograniczeniem tytułu prawnego do tego mieszkania. Etyczne postępowanie ma w takich sytuacjach kapitalne znaczenie, jeśli podstawowa zasada oddzielenia mieszkania od leczenia ma być przestrzegana. Niektóre brytyjskie programy najpierw mieszkanie zapewniają wszystkim uczestnikom natychmiast po wejściu do programu pełne prawa lokatorskie – takie, jakie posiada każdy kto wynajmąby lokal społeczny (komunalny) lub prywatny⁷⁵ (zob. Rozdział 4).

2.4. Orientacja na powrót do dobrostanu

Usługa zorientowana na powrót do dobrostanu (recovery) koncentruje się na dobrostanie jednostki rozumianym jako zdrowie fizyczne i psychiczne, poziom wsparcia społecznego (od partnera, rodziny lub przyjaciół) oraz poziom integracji społecznej, tzn. bycie częścią społeczności i aktywny udział w życiu społecznym. Wspieranie powrotu do dobrostanu może także obejmować umożliwienie dostępu do edukacji lub pomoc w satysfakcjonującym zorganizowaniu wolnego czasu. Powrót do dobrostanu jest tu więc rozumiany jako odbudowa całego życia człowieka, pojęcie znacznie szersze i bardziej ambitne, niż tylko uregulowanie spożywania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych czy wspieranie zaangażowania w leczenie. Chodzi o zapewnienie bezpiecznego i satysfakcjonującego życia, które w pozytywny sposób integruje osobę ze społecznością, z mieszkaniem oraz z szerszym życiem społecznym i gospodarczym.

Do koncepcji powrotu do dobrostanu można podchodzić z różnych stron⁷⁶, ale koncentruje się ona na człowieku, który zyskuje poczucie celu oraz nadzieję na lepsze i bezpieczniejsze życie. Nacisk kładziony jest na osobę, która „odbudowuje swoje życie” i wybiera jego przyszły kierunek.

⁷⁴ N. Pleace, D. Culhane, R. Granfelt et al., *The Finnish Homelessness...*, Op. cit.

⁷⁵ J. Bretherton, N. Pleace, *Housing First in England...*, Op. cit.

⁷⁶ J. Wolf, *Krachtwerk. Methodisch werken aan participatie en zelfregie*, Coutinho, Bussum 2016

W modelu najpierw mieszkanie osoby w kryzysie bezdomności mogą powrócić do dobrostanu, co oznacza, że mogą odzyskać bardziej celowe i pełne nadziei życie. Powrót do dobrostanu nie jest równoznaczny z tym, że użytkownicy usług nie będą już doświadczać problemów ani kłopotów. Nie oznacza również, że nie będą już korzystać ze specjalistycznych usług czy leków lub że będą musiały żyć w sposób całkowicie niezależny. Proces odbudowy jest niepowtarzalny i osobisty. Jest to proces pełen prób i błędów, obejmujący małe kroki w przód i w tył. To proces świętowania dobrych doświadczeń, ale także odczuwania bólu i frustracji. W metodzie najpierw mieszkanie, proces powrotu do dobrostanu jest indywidualny, a wsparcie ma działać w sposób elastyczny, aby umożliwić wybór własnej drogi do lepszego życia⁷⁷.

Usługi zorientowane na powrót do dobrostanu biorą pod uwagę możliwość wcześniejszego doświadczania traumatycznych zdarzeń przez uczestnika. Opierają się one na zrozumieniu osoby korzystającej z usługi, zarówno pod względem bieżących potrzeb w zakresie wsparcia, jak i innych cech oraz doświadczeń. Usługa zorientowana na powrót do dobrostanu, jak cała metoda najpierw mieszkanie, dąży do wzmacniania mocnych stron i potencjału osób otrzymujących wsparcie, przekonując, że osiągnięcie pozytywnych zmian jest możliwe. Z biegiem czasu, podejście to może obejmować nałożenie na użytkowników usług pewnych obowiązków, takich jak mentoring osób doświadczających podobnych problemów, działanie jako przedstawiciel (rzecznik) innych uczestników programu najpierw mieszkanie lub opracowywanie ich planów wsparcia (nurt samopomocowy). Nacisk zostanie również położony na rozwijanie osobistych relacji, w razie potrzeby pomaganie w zakresie kompetencji emocjonalnych (zdolność do rozumienia i prawidłowego radzenia sobie z emocjami) oraz umożliwienie użytkownikom usług budowania relacji opartych na zaufaniu. Usługi zorientowane na powrót do dobrostanu, często wykorzystują narzędzie wywiadu motywacyjnego.

Metoda najpierw mieszkanie aktywnie zachęca do:

- o leczenia problemów ze zdrowiem psychicznym i innych problemów zdrowotnych,
- o redukcji szkód związanych z używaniem substancji psychoaktywnych,
- o zmian w zachowaniu w celu zmniejszenia ryzyka dla zdrowia i dobrostanu,
- o zrozumienia, że pozytywna zmiana i szansa na lepsze życie w przyszłości są możliwe i osiągalne.

Orientacja na powrót do dobrostanu w metodzie najpierw mieszkanie to filozofia oferowania wsparcia skupionego na tym, że użytkownik usługi może wybrać lepszą przyszłość jako osiągalny cel. Wsparcie i leczenie są dostępne i mają to umożliwić, ale są tylko jednym z aspektów orientacji na powrót do dobrostanu, która ma na celu również uświadomienie, że odbudowa życia jest realną perspektywą dla wszystkich osób korzystających z usług w modelu najpierw mieszkanie.

Orientacja na powrót do dobrostanu musi być starannie zarządzana w celu wyraźnego i równomiernego zaakcentowania wyboru, kontroli i planowania zorientowanego na osobę. Ważne jest także staranne wdrażanie pozytywnego przekazu dotyczącego orientacji na powrót do dobrostanu. W szczególności:

⁷⁷ C. Rapp, R. Goscha, *The strengths model, case management with people with psychiatric disabilities*, Oxford University Press, 2006; D. Saleebey, *The strengths perspective in social work practice*, vol. 4, Pearson Education Inc., Boston 2006

- o Promowanie powrotu do dobrostanu musi zawsze odzwierciedlać to, czego uczestnik chce dla siebie, nie zaś pomysły innych osób dotyczące kierunku, w którym powinno pójść jego życie. Osoby korzystające ze wsparcia w modelu najpierw mieszkanie muszą zostać wysłuchane, a ich wybory uszanowane. Orientacja na powrót do dobrostanu jest jednym z kluczowych aspektów metody najpierw mieszkanie.
- o Przestrzeganie orientacji na powrót do dobrostanu musi być realistyczne i rozsądne, ale nie należy z góry zakładać, jakie życie może ostatecznie osiągnąć uczestnik.

2.5. Redukcja szkód

Redukcja szkód opiera się na założeniu, że zakończenie szkodliwego używania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych może być złożonym procesem, a usługi wymagające abstynencji lub detoksykacji są nieskuteczne w przypadku wielu osób w kryzysie bezdomności. Redukcja szkód jest popularną praktyką w niektórych krajach Europy Północnej i Zachodniej, takich jak Finlandia, Wielka Brytania czy Francja⁷⁸, ale nie jest powszechnie stosowana w całej Europie. **Tymczasem badania potwierdzają, że redukcja szkód jest bardziej skuteczna w przypadku osób o wysokich i złożonych potrzebach niż usługi oparte na abstynencji lub detoksykacji⁷⁹.**

Redukcja szkód zakłada, że nadużywanie alkoholu i innych substancji psychoaktywnych wynika z innych potrzeb wsparcia, a także może komplikować i zwiększać zapotrzebowanie na wsparcie. Uzależnienie nie może być leczone w izolacji – należy je rozpatrywać w połączeniu z innymi potrzebami wsparcia, cechami i zachowaniami danej osoby.

Holistyczne (całościowe) podejście, które ma na celu zaradzenie wszystkim przyczynom i konsekwencjom nadużywania narkotyków i alkoholu, ma zasadnicze znaczenie dla filozofii ograniczenia szkód. Jednocześnie, redukcja szkód ma na celu przekonanie i wspieranie ludzi w ograniczeniu spożycia tych substancji, które powodują szkody. Redukcja szkód oferuje wsparcie, pomoc i leczenie, ale nie wymaga abstynencji od substancji psychoaktywnych.

Redukcja szkód opiera się na zachęcaniu⁸⁰. Celem niekoniecznie jest całkowite zakończenie używania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych, ale raczej zmniejszenie doświadczanych szkód poprzez pomoc w ograniczeniu i kontrolowaniu konsumpcji. Jeśli ktoś chce być abstynentem, podejście oparte o redukcję szkód może to umożliwić, ale podejście to koncentruje się przede wszystkim na pracy z osobami aktywnie korzystającymi z substancji psychoaktywnych, polegającej na zachęcaniu ich do zmniejszania rozmiarów konsumpcji.

Redukcja szkód odgrywa kluczową rolę w metodzie najpierw mieszkanie. Metoda nie mogłaby podkreślać prawa do mieszkania jako prawa człowieka, promować wyboru usługobiorcy ani oferować oddzielenia mieszkania od leczenia, gdyby nie opierała się na zasadzie redukcji szkód. Wymaganie abstynencji oznaczałoby, że osobom odmawiającym zaprzestania korzystania z substancji psychoaktywnych nie można byłoby oferować mieszkań, a one same nie miałyby szans na utrzymanie się w mieszkaniach.

⁷⁸ Dr Claude Olivenstein miał znaczny wpływ na wprowadzenie koncepcji redukcji szkód we Francji w latach 70.

⁷⁹ N. Pleace, *Effective Services...*, Op. cit.

⁸⁰ Ibid.

2.6. Aktywne zaangażowanie bez przymusu

Aktywne zaangażowanie bez przymusu jest pojęciem wywodzącym się z terminologii amerykańskiej i oznacza asertywny, ale – co bardzo ważne – nieagresywny, sposób pracy z użytkownikami usług. Nacisk kładziony jest na pozytywną interakcję z użytkownikami, co pozwala im uwierzyć, że powrót do dobrostanu jest możliwy. Jest to podejście, dzięki któremu metoda najpierw mieszkanie jest zorientowana na odbudowę życia człowieka (zob. 2.4).

W ramach ukierunkowania na redukcję szkód i powrót do dobrostanu, metoda najpierw mieszkanie zawsze kładzie nacisk na starania, aby osoby korzystające ze wsparcia otrzymywały taką pomoc, jakiej potrzebują. Odbiorcy wsparcia są proszeni również o konstruktywne spojrzenie na wszelkie aspekty ich zachowania, które mogą zagrozić wyjściu z bezdomności lub ich zdrowiu, dobru i jakości życia.

- o Osoby korzystające ze wsparcia w modelu najpierw mieszkanie nie mogą być zagrożone sankcjami za zachowywanie lub niezachowywanie się w określony sposób. Nie może być mowy o odmowie dostępu do mieszkania, zagrożeniu stabilności zamieszkania czy wycofaniu wsparcia lub leczenia w sytuacji, kiedy usługobiorca nie modyfikuje swojego zachowania na takie, które zdaniem personelu realizującego program najpierw mieszkanie mogłoby być korzystniejsze dla ich dobrostanu⁸¹.
- o Jednocześnie, zespół programu najpierw mieszkanie, stosując orientację na powrót do dobrostanu i redukcję szkód, w sposób aktywny i ciągły uświadamia uczestnikowi, że wsparcie, leczenie i doradztwo są zawsze dostępne i że możliwe są pozytywne zmiany w zdrowiu, dobru, integracji społecznej i ogólnej jakości życia. Dyskusja, doradztwo, informowanie, wsparcie i perswazja to mechanizmy umożliwiające osiągnięcie tego celu.

2.7. Planowanie zorientowane na człowieka

Metoda najpierw mieszkanie wykorzystuje planowanie zorientowane na człowieka, co zasadniczo polega na organizowaniu wsparcia i leczenia w sposób skupiony na danej osobie i jej potrzebach⁸². Skoncentrowanie się na osobie odzwierciedla zasadę wyboru i kontroli dla użytkowników usług. Innymi słowy, to wsparcie w ramach modelu najpierw mieszkanie ma dostosować się do uczestnika, a nie uczestnik do wsparcia.

Niektóre usługi dla osób w kryzysie bezdomności wymagają od uczestników podążania określoną ścieżką, przy wykorzystaniu stałego zakresu usług, które zawsze działają tak samo dla wszystkich. Program najpierw mieszkanie zachęca uczestnika do powrotu do

⁸¹ Jednym wyjątkiem jest sytuacja, gdy dana osoba zagraża bezpieczeństwu personelu, w którym to przypadku może zaistnieć potrzeba zaprzestania współpracy, czasowo lub na stałe.

⁸² W Europie pojęcie *planowanie zorientowane na człowieka* bywa używane w odniesieniu do systemu pomagającego komuś w zarządzaniu wszystkimi aspektami życia. Jest to podobne, ale nie identyczne z tym, co rozumie się przez *planowanie zorientowane na człowieka* w metodzie najpierw mieszkanie. Zob.: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/250877/5086.pdf

dobrostanu, ale ma na celu umożliwienie mu zbudowania własnej ścieżki przy wykorzystaniu indywidualnego, odpowiadającego jego własnym potrzebom, zestawu usług.

Wszyscy uczestnicy programów najpierw mieszkanie są zachęcani i wspierani do wyboru rodzaju życia, które chcą prowadzić. Wybór i kontrola odgrywają tu ważną rolę, a uczestnicy podejmują realne decyzje dotyczące rodzajów wsparcia i leczenia, które chcą otrzymać. **Planowanie zorientowane na człowieka w metodzie najpierw mieszkanie koncentruje się na zrozumieniu:**

- o **Wszystkich aspektów życia, które uczestnik chce prowadzić**, tzn. rzeczy, które są dla niego opłacalne, satysfakcjonujące i które poprawiają jego dobrostan i szanse bycie szczęśliwym. Wykracza to poza upewnienie się, że mieszkanie jest odpowiednie i że zapewniono odpowiedni zakres leczenia i wsparcia.
- o **Potrzeb użytkownika usług dotyczących integracji społecznej**. Integracja społeczna obejmuje takie aspekty, jak wsparcie społeczne (przyjaciele, rodzina lub partner), udział w życiu społecznym (bycie częścią sąsiedztwa i społeczeństwa, niebycie izolowanym) i wnoszenie własnego wkładu do społeczeństwa, np. poprzez wolontariat, pracę zarobkową lub inną produktywną aktywność. Dobra integracja społeczna może poprawić zdrowie i dobrostan poprzez podniesienie samooceny⁸³.
- o **Zakresu oferowanego wsparcia**, który – będąc skoncentrowany na danej osobie – może obejmować: pomoc w prowadzeniu i utrzymaniu domu; praktyczne umiejętności, takie jak gotowanie, zarządzanie budżetem domowym i rachunkami, zakupy; doradzanie w kwestiach finansowych (w tym zadłużenia) oraz wsparcie w zakresie w zakresie urządzenia i wyposażenia mieszkania. W obszarze wsparcia społecznego, plan zorientowany na człowieka może dotyczyć nawiązywania lub przywracania przyjaźni i pozytywnych relacji rodzinnych. Metoda najpierw mieszkanie może również, w zakresie integracji społecznej, zachęcać i wspierać w podejmowaniu edukacji, szkoleń zawodowych, działań artystycznych, wolontariatu, pracy zarobkowej i aktywności w społeczności. Wreszcie, jeśli chodzi o zdrowie i dobrostan – zachęca i wspiera użytkowników usług w podejmowaniu leczenia.

Metoda najpierw mieszkanie odnosi się do praw człowieka i potrzeb osób w kryzysie bezdomności, w tym ich prawa do mieszkania i do akceptowalnej jakości życia. Nie mogłaby więc rzetelnie rozwiązywać problemu bezdomności, jeśli skupiałaby się na „magazynowaniu” w zasobach mieszkaniowych osób o wysokich potrzebach wsparcia i utrzymywaniu ich za pomocą usług wsparcia. Niezbędne jest wsparcie elastyczne i spersonalizowane. Planowanie zorientowane na człowieka powinno posiadać następujące cechy:

- o zapewnienie, że odbiorca wsparcia jest w centrum wszelkich decyzji, które mogą zmienić jego życie;
- o zrozumienie, czego każdy usługobiorca chce od życia, jak chce je przeżyć i co chce w nim robić; w tym ich oczekiwań odnośnie relacji, roli w społeczeństwie i tego jak chcą spędzać swój czas;
- o zapewnienie, że praca personelu programów najpierw mieszkanie jest skupiona na oczekiwaniach usługobiorców, ich *jakości życia*, pokonywaniu zagrożeń dla ich zdrowia, ochronie ich dobrostanu i podtrzymywaniu trwałości ich wyjścia z bezdomności;
- o zaakceptowanie faktu, że odbiorca wsparcia może dążyć do osiągnięcia celów, które w opinii usługodawcy mogą nie być dla niego najlepszym wyborem; nadrzędnym zadaniem metody najpierw mieszkanie jest bowiem motywowanie i wspieranie w odbudowie życia człowieka, ale nie można w niej nalegać, aby odbiorca pomocy obrat określony kierunek (zob. 2.6).

⁸³ S. Cohen, T. Wills, *Stress...*, Op. cit., s. 310-357

2.8. Elastyczne wsparcie tak długo, jak jest potrzebne

Metoda najpierw mieszkanie podkreśla prawo do mieszkania także w wymiarze utrzymywania kontaktu z osobą korzystającą z usług po jej eksmisji. Jeśli do tego dojdzie (z powodu zaległości w czynszu, uciążliwości zakłócającej spójność sąsiadów lub wyrządzenia szkody), usługodawca nie pozostawi tej osoby bez wsparcia. Będzie nadal utrzymywał z nią kontakt i starał się ponownie znaleźć dla niej mieszkanie. Podobnie, jeśli użytkownik nie czuje się na siłach aby żyć we własnym domu i porzuci mieszkanie, usługodawca nadal będzie realizował usługi dla tej osoby i starał się dążyć do urzeczywistnienia jej prawa do mieszkania.

Metoda najpierw mieszkanie oferuje wsparcie dostosowane do indywidualnych potrzeb. Podstawy tej fundamentalnej cechy stanowią: koncentracja na wyborze i kontroli, planowanie zorientowane na człowieka, orientacja na powrót do dobrostanu oraz redukcja szkód. Wsparcie jest elastyczne i kreatywne, odpowiadające na każdy unikalny zestaw potrzeb zgodnie z wymaganiami, na ile to możliwe w ramach zasobów (finansowych), do których ma dostęp dany program najpierw mieszkanie. **Intensywność wsparcia może rosnąć i spadać w zależności od indywidualnych potrzeb, co umożliwia reagowanie, gdy ktoś potrzebuje więcej lub mniej pomocy na co dzień.**

Jak wspomniano powyżej, wsparcie skupia się na osobie, a nie na miejscu. Dzięki temu usługodawca może utrzymywać kontakt z uczestnikiem, który straci swoje mieszkanie lub będzie musiał na przykład pójść na krótko do szpitala czy placówki penitencjarnej.

Ostatnim kluczowym elementem elastycznego świadczenia usług jest **zapewnienie wsparcia tak długo, jak to jest konieczne**. Dla uczestników programów najpierw mieszkanie, życie we własnym domu może nie być normalnym doświadczeniem. Być może spędzili oni lata, w niektórych przypadkach dekadę, w noclegowniach i schroniskach, w squatach lub żyjąc na ulicy. **Wsparcie potrzebne w adaptacji do samodzielnego życia może trwać wiele miesięcy, a proces powrotu usługobiorcy do najlepszego możliwego stanu zdrowia, dobrostanu i integracji społecznej może być równie czasochłonny.** Nie oznacza to, że potrzeby w zakresie wsparcia będą stale wysokie. **Potrzeby zmieniają się z czasem. Wsparcie niekoniecznie musi być stałe**, ponieważ uczestnicy mogą osiągnąć punkt, w którym nie będą już potrzebować usług w modelu najpierw mieszkanie i zaczną radzić sobie przy mniej intensywnym wsparciu lub żyć całkowicie niezależnie.

WSPÓLNE CELE

Oprócz opisanych powyżej ośmiu podstawowych zasad, każdy program najpierw mieszkanie korzysta z zestawu wspólnych celów, które można podsumować jako:

- o zapewnianie pozostawania w mieszkaniu,
- o wspieranie zdrowia i dobrostanu,
- o wspieranie integracji społecznej (w tym: integracji ze społecznością lokalną, zwiększania wsparcia społecznego oraz dostępu do celowej i produktywnej aktywności).

ROZDZIAŁ 3

Wsparcie

Wsparcie w metodzie najpierw mieszkanie

Wsparcie w metodzie najpierw mieszkanie skupia się na **zapewnieniu utrzymywania się w mieszkaniu (pozostawania w mieszkaniu, a nie na ulicy lub w instytucjach), wspieraniu zdrowia i dobrostanu, wzmacnianiu wsparcia społecznego i integracji ze społecznością lokalną oraz rozwijaniu zaangażowania w celową działalność**. Wsparcie to świadczone jest dzięki **interdyscyplinarnym zespołom (model ACT)** i/lub różnym formom **intensywnego zarządzania przypadkiem (model ICM)** – zob. 3.2.1. **Mobilne zespoły** pracowników świadczą te usługi osobom korzystającym ze wsparcia, odwiedzając je **w domu**, a czasem **w innym wspólnie uzgodnionym miejscu**, takim jak np. kawiarnia.

3.1. Pozostawanie w mieszkaniu

Pierwszym celem metody najpierw mieszkanie jest zabezpieczenie mieszkań. Mieszkanie jest *pierwszym*, a nie ostatnim problemem w omawianym modelu. Rozpoczęcie pracy od mieszkania stanowi istotną różnicę między metodą najpierw mieszkanie a innymi modelami usług dotyczących bezdomności, takimi jak model schodkowy, które starają się doprowadzić usługobiorców do „gotowości mieszkaniowej” przed zaoferowaniem im mieszkań. Traktowanie mieszkania jako punktu wyjścia oznacza, że usługi w modelu najpierw mieszkanie mogą skupić się na umożliwieniu użytkownikom usług niezależnego życia, wspieraniu ich zdrowia i dobrostanu, oraz oferowaniu integracji ze społecznością lokalną i całym społeczeństwem (zob. Rozdział 2).

Filozofia najpierw mieszkanie nie oznacza „tylko mieszkanie”⁸⁴. Jest ono niezbędne i stanowi punkt wyjścia, ale musi być połączone ze wsparciem. Jeśli uczestnik otrzyma mieszkanie, ale nie otrzyma wsparcia, nie będzie miał praktycznej pomocy w codziennym życiu, będzie izolowany społecznie, nie stanie się częścią społeczności i nie podejmie żadnej celowej aktywności – w większości są to czynniki szkodliwe, których osoby w kryzysie bezdomności doświadczają w *codziennym życiu*⁸⁵. W najlepszym przypadku, osoba w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach, która otrzyma mieszkanie bez wsparcia, będzie w nim „zmagazynowana” bez możliwości przejścia do odbudowy swojego życia. W najgorszym przypadku nastąpi powrót do bezdomności, ponieważ niezaspokojone potrzeby spowodują utratę mieszkania⁸⁶.

Wsparcie jest w programach najpierw mieszkanie niezbędne do osiągnięcia sukcesu. Wysokie wskaźniki rozwiązywania problemu bezdomności są osiągane poprzez zapewnienie wysokiej jakości usług wsparcia po zakwaterowaniu usługobiorcy.

Istnieją specyficzne aspekty wsparcia, które odgrywają bezpośrednią rolę w pomaganiu osobom korzystającym z usług w modelu najpierw mieszkanie w utrzymywaniu się w mieszkaniach. Najważniejszy jest regularny kontakt z pracownikami usługodawcy. Oprócz sprawdzania dobrostanu uczestnika, członkowie kadry sprawdzają jego sytuację mieszkaniową i upewnia się, że nie ma żadnych bieżących lub potencjalnych problemów. Większość programów najpierw mieszkanie wymaga ściśle ustalonej formy regularnych spotkań, **zazwyczaj raz w tygodniu**, osobiście, w domu uczestnika. Niektóre są jednak

⁸⁴ Canadian Housing First Toolkit, 2014 <http://www.housingfirsttoolkit.ca/>

⁸⁵ A. Jones, N. Pleace, *Daytime Homelessness*, Crisis, Londyn 2005

⁸⁶ N. Pleace, *Rehousing Single Homeless People*, (w:) *Homelessness and Social Policy*, red. R. Burrows, N. Pleace, D. Quilgars, Routledge, Londyn 1997, s. 151-179

bardziej elastyczne w kwestii częstotliwości i miejsca spotkań, a także dopuszczają np. kontakt telefoniczny lub poprzez media społecznościowe. **Częstotliwość i rodzaj kontaktu są określane na podstawie potrzeb wyrażonych przez odbiorcę usługi.**

3.1.1. Zapewnianie wsparcia

Rola personelu programów najpierw mieszkanie w bezpośrednim wspieraniu pozostawania w mieszkaniu może obejmować następujące działania:

- o **Regularne monitorowanie sytuacji mieszkaniowej uczestnika programu najpierw mieszkanie**, sprawdzanie bieżących i potencjalnych problemów z utrzymywaniem się w mieszkaniu.
- o **Zapewnianie jak najlepszych relacji z sąsiadami**. Może to być kluczowa część wsparcia zapewnianego przez program najpierw mieszkanie. Pozostawanie w mieszkaniu może być ściśle powiązane z integracją w społeczności. Pracownicy będą więc musieli dopilnować, o ile to możliwe, aby uczestnik programu nawiązał relacje dobrosąsiedzkie, satysfakcjonujące zarówno dla niego, jak i dla jego sąsiadów.
- o **Praktyczne porady i pomoc w odpowiednim urzędzeniu mieszkania**. Pomoc w tym zakresie może zostać udzielona podczas wprowadzania się uczestnika do nowego domu, gdy uczestnik będzie potrzebował pomocy w zakresie doboru mebli, odpowiedniego wyposażenia kuchni i podłączenia mediów. Może to być także pomoc w remoncie lub naprawie mieszkania lub jego wyposażenia.
- o **Pomoc w zarządzaniu własnym budżetem**. Niektóre programy najpierw mieszkanie sprawują częściową kontrolę nad budżetami uczestników w celu zabezpieczenia opłacania czynszu (lub partycypacji w czynszu). Inne po prostu oferują porady dotyczące zarządzania pieniędzmi. Często również, uczestnikom programów najpierw mieszkanie zapewnia się wsparcie w zakresie korzystania z prawa do pomocy społecznej, czyli ubiegania się o wszystkie zasiłki socjalne, do których są uprawnieni.
- o **Porady i wsparcie dotyczące prowadzenia niezależnego życia**. Niektórzy użytkownicy usług mogą początkowo potrzebować pomocy w gotowaniu pełnowartościowych posiłków oraz w sprzątaniu, utrzymaniu czy urządzeniu domu, ponieważ są to rzeczy, których nie robili od dawna lub w ogóle nigdy ich nie robili.
- o **Program najpierw mieszkanie może skutecznie świadczyć pełne lub częściowe usługi zarządzania prywatnym lub społecznym zasobem mieszkaniowym**. W takiej sytuacji, w zamian za dostęp do mieszkań, usługodawcy mogą zaoferować zarządzanie mieszkaniem za właściciela, tak aby nie musiał on właściwie nic robić, tylko otrzymywać płatności za czynsz. Niektóre programy najpierw mieszkanie gwarantują również samo odprowadzanie czynszów. W takich przypadkach usługodawca zapewnia wsparcie uczestnikom, ale także zarządza mieszkaniem w celu zniwelowania ryzyka właściciela (zob. Rozdział 4).
- o **Wszystkie pozostałe rodzaje wsparcia powinny być udzielane w razie potrzeby**: ważne jest, aby usługodawcy byli bardzo elastyczni, wyrozumiali, nieosądzający i kierowali się etosem udzielania wszelkiej niezbędnej pomocy. Pracownik może zostać poproszony o pomoc w odetkaniu zlewu lub toalety, nauczanie kogoś obsługi nowej kuchenki lub pilota do telewizora, pomoc w poznaniu nowej okolicy, korzystaniu z pralki, radzeniu sobie z unikaniem dealera narkotyków, a także często po prostu o wystuchanie uczestnika, nie jako usługodawca, ale po prostu jako człowiek.

3.2. Zdrowie i dobrostan

3.2.1. Organizowanie wsparcia

Zdrowie i dobrostan usługobiorców w modelu najpierw mieszkanie jest zwykle regulowane przy użyciu jednego z dwóch głównych podejść. Programy najpierw mieszkanie mogą oferować oba te podejścia lub tylko jedno z nich:

- o **intensywne zarządzanie przypadkiem (Intensive Case Management – ICM)** lub podobna forma zarządzania przypadkiem o wysokim stopniu intensywności, która może zapewniać pewną część wsparcia, ale przede wszystkim **tworzy powiązania** między uczestnikami programu, a leczeniem i wsparciem zapewnianym przez inne usługi z zakresu zdrowia, wsparcia i pracy socjalnej;
- o zespół **asertywnego wsparcia w środowisku (Assertive Community Treatment – ACT)** lub inny **zespół interdyscyplinarny**, który **w sposób bezpośredni odpowiada** na zgłaszane potrzeby, w tym problemy ze zdrowiem psychicznym, uzależnieniem od substancji psychoaktywnych i słabym zdrowiem fizycznym, ale także zapewnia zarządzanie przypadkiem, które jest wymagane, aby pomóc uczestnikom w uzyskaniu dostępu do specjalistycznego leczenia z innych źródeł, jeśli jest potrzebne; takie podejście jest zwykle stosowane w przypadku osób o bardzo wysokich potrzebach w zakresie wsparcia.

Program najpierw mieszkanie oferujący **zarówno podejście ICM, jak i zespół interdyscyplinarny** (co stanowi podstawę oryginalnego modelu najpierw mieszkanie) zapewnia **elastyczność**, która pozwala uczestnikom programu na przejście ze wsparcia ACT (lub równoważnego) do ICM (lub równoważnego) i vice versa⁸⁷.

	Rodzaj interwencji	Profil uczestnika	Forma wsparcia
ACT (asertywne wsparcie w środowisku)	Uczestnik ↓ Zespół interdyscyplinarny	Poważna choroba psychiczna z lub bez uzależnień	Bezpośrednie świadczenie usług wsparcia
ICM (intensywne zarządzanie przypadkiem)	Uczestnik ↓ Zewnętrzny specjalista	Problemy psychiczne z lub bez uzależnień	Koordinacja powiązań z zasobami społeczności

Metoda najpierw mieszkanie nie ma w pełni ustalonego sposobu udzielania wsparcia. **W programach opartych o intensywne zarządzanie przypadkiem**, odpowiedzialność za dostarczanie usług wsparcia będzie spoczywać na jednym pracowniku (może on, ale nie musi, być przeszkolony w zakresie pracy socjalnej), który zapewni bezpośrednie wsparcie oraz dostęp do wymaganych usług opieki zdrowotnej, pomocy społecznej i innych form wsparcia. W roli osoby bezpośrednio zarządzającej przypadkiem mogą wystąpić np. specjaliści ds. uzależnień, pracownicy służby zdrowia lub inni specjaliści, ale także pracownicy wsparcia wzajemnego (*peer suport worker*), czyli tzw. eksperci przez doświadczenie (osoby niegdyś doświadczające bezdomności, które po odpowiednim przeszkoleniu pracują w nurcie samopomocowym). Pracownik programu będzie również w tym wariancie odpowiadał za wspieranie pozostawania w mieszkaniu (zob. 3.1) oraz pomoc w integracji społecznej (zob. 3.3).

Jeśli program najpierw mieszkanie korzysta z **zespołu interdyscyplinarnego**, może zatrudniać psychiatrę, specjalistę ds. uzależnień, lekarza, pielęgniarkę, przeszkolonego eksperta przez doświadczenie, który motywuje do podjęcia odbudowy życia (na podstawie podobnych doświadczeń życiowych) oraz specjalistów ds. zatrudnienia i nawiązywania kontaktu z rodziną. Czasami wszystkie te usługi wsparcia dostarczane są bezpośrednio, jednak tam gdzie istnieją i są dostępne odpowiednie usługi zewnętrzne, można zastosować zarządzanie przypadkiem.

Program najpierw mieszkanie może funkcjonować jako miniaturowe państwo opiekuńcze, dostarczając wszystkich wymaganych usług wsparcia. Może również oferować potężnie bezpośrednio zapewnianych usług i zarządzania przypadkiem. Może wreszcie w większości lub całkowicie organizować dostęp do usług zewnętrznych w formie intensywnego zarządzania przypadkiem. Czasami, w ramach jednego programu, usługi mogą być świadczone w różny sposób, w zależności od potrzeb uczestnika, co ściśle odzwierciedla założenia oryginalnej metody najpierw mieszkanie.

Osoby pracujące w programach mogą mieć różnorodny zakres przeszkolenia i kompetencji. Dokładny skład zespołu będzie się różnił, ale może obejmować osoby przeszkolone w zakresie pracy socjalnej, wykwalifikowane i doświadczone w świadczeniu usług wsparcia dla osób w kryzysie bezdomności oraz (w przypadku korzystania z ACT lub podobnego

⁸⁷ S. Tsemberis, *Housing First: The Pathways...*, Op. cit.

zespołu interdyscyplinarnego) kombinację specjalistów ds. zdrowia fizycznego, zdrowia psychicznego i uzależnień. Program może również zapewniać dostęp do specjalistów w zakresie zatrudnienia oraz pracowników nurtu samopomocowego, w tym przeszkolone osoby doświadczające bezdomności przed podjęciem pracy w programie najpierw mieszkanie.

Według stanu na rok 2015, większość programów najpierw mieszkanie w Europie, choć nie wszystkie, korzystała wyłącznie z modelu intensywnego zarządzania przypadkiem. Dzieje się tak dlatego, że programy najpierw mieszkanie pojawiały się dotychczas w tych krajach Europy, w których dostępna jest bogata oferta usług publicznych obejmująca m.in. kompleksowe usługi w zakresie zdrowia fizycznego i psychicznego oraz uzależnień, do których można łatwo lub względnie łatwo uzyskać dostęp poprzez stosowanie zarządzania przypadkiem. Jednak **w niektórych krajach europejskich, systemy opieki zdrowotnej są znacznie gorzej rozwinięte**, a ponieważ metoda najpierw mieszkanie staje się coraz bardziej powszechna, w niektórych europejskich wdrożeniach może okazać się, że bezpośrednie świadczenie usług będzie bardziej efektywne niż zarządzanie przypadkiem.

Warto zauważyć, że nawet w niektórych wysokorozwiniętych państwach opiekuńczych, takich jak Dania, Francja, Szwecja i Norwegia, w pewnej części programów najpierw mieszkanie stosowane jest podejście ACT⁸⁸. Ma to miejsce na przykład w sytuacji, kiedy usługobiorca nie jest zainteresowany innymi formami wsparcia niż samo mieszkanie (mimo, iż może potrzebować także innych usług, w tym leczenia). Łatwiej jest zaangażować taką osobę w leczenie kiedy poczuje się ona już swobodnie w mieszkaniu i pozna lepiej usługodawcę. W takich przypadkach warto aby na przykład psychiatra odbywał wizyty domowe lub aby spotkał się z uczestnikiem w parku i napił się z nim kawy, budując jego zaufanie przed podjęciem tematu zaangażowania w leczenie.

Zespół interdyscyplinarny (ACT) może być konieczny, gdy program najpierw mieszkanie obejmuje wsparciem osoby w kryzysie bezdomności o bardzo wysokich i złożonych potrzebach. Ogólnodostępne usługi mogą nie być w stanie zapewnić skutecznej realizacji potrzeb tych osób, na przykład przez wzgląd na fakt, że odbywają się one w biurach i nie oferują wizyt domowych. Niektóre ogólnodostępne usługi nadal działają w formie „silo-sów” (są operacyjnie odseparowane od siebie). Dobrym przykładem jest sytuacja, w której uczestnicy programu najpierw mieszkanie potrzebują połączenia różnych usług zdrowotnych związanych z terapią uzależnień i zdrowiem psychicznym. Skoordinowanie świadczonych odrębnie ogólnodostępnych usług może być trudne, podczas gdy zespół interdyscyplinarny istnieje właśnie po to, aby łączyć różne formy wsparcia i leczenia.

W niektórych krajach europejskich wszystkie świadczenia zdrowotne, których potrzebują uczestnicy programów najpierw mieszkanie, są ogólnodostępne. W dostępie do usług zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych mogą jednak istnieć nieformalne bariery wiążące się z negatywnymi postawami społecznymi wobec osób w kryzysie bezdomności lub ze stosunkowo skomplikowaną biurokracją. Osoby doświadczające bezdomności mogą również unikać publicznych usług zdrowotnych, ponieważ doświadczają stygmatyzacji i spodziewają się, że nie otrzymają dostępu do leczenia, nawet jeśli w praktyce prawie na pewno mogłyby z niego skorzystać⁸⁹. Metoda najpierw

⁸⁸ Większość programów najpierw mieszkanie w tych krajach opiera się jednak o podejście ICM lub inne formy zarządzania przypadkiem o dużej intensywności.

⁸⁹ D. Quilgars, N. Pleace, *Delivering Health Care to Homeless People: An Effectiveness Review* Edinburgh, NHS Scotland, 2003 <http://www.healthscotland.com/uploads/documents/425-RE04120022003Final.pdf>

mieszkanie może w takich sytuacjach być skuteczna, ponieważ może zapewniać rzeczność na rzecz dostępu do tych usług oraz organizować ten dostęp, poprzez zarządzanie przypadkiem. Jak już wspomniano, europejskie programy najpierw mieszkanie dość często korzystają z zarządzania przypadkiem głównie dlatego, że wszystkie niezbędne usługi zdrowotne są już dostępne bezpłatnie. Zatem kluczową rolą programu najpierw mieszkanie będzie zapewnienie odpowiedniej organizacji dostępu do usług.

Korzystając z zespołu interdyscyplinarnego, program najpierw mieszkanie sprawuje bardziej bezpośrednią kontrolę nad pakietem leczenia i wsparcia zapewnianego uczestnikowi niż w przypadku korzystania z ICM. Dzieje się tak, ponieważ wszyscy członkowie zespołu interdyscyplinarnego są pracownikami programu. W podejściu ICM, tak wysoki poziom kontroli jest niemożliwy, ponieważ członkowie zespołu zatrudnieni są u innych usługodawców.

Współpraca z innymi usługodawcami może wymagać starannego zarządzania i może stanowić pewne wyzwanie dla programu najpierw mieszkanie. Skuteczność w zapewnianiu wymaganego leczenia i wsparcia zależy wówczas częściowo od podmiotów zewnętrznych, nad którymi realizator programu najpierw mieszkanie nie ma żadnej kontroli. Jeśli zewnętrzni usługodawcy odmówią współpracy z programem lub będą się zmagać z problemami finansowymi, program najpierw mieszkanie może napotkać trudności we wdrażaniu wsparcia. Ryzyko to jest niższe, gdy programy najpierw mieszkanie są częścią strategii lub polityki przeciwdziałania bezdomności, która wprost wymaga tej współpracy od poszczególnych usługodawców (zob. Rozdział 6).

3.2.2. Zarządzanie potrzebami

Wśród odbiorców usług zawsze znajdują się osoby, których potrzeby będą zbyt wysokie dla programu najpierw mieszkanie. W takich sytuacjach należy wdrożyć procedury zapewniające możliwość przejścia do bardziej odpowiednich usług. Należy jednak pamiętać, że według aktualnych europejskich i amerykańskich danych (2015), w około ośmiu na dziesięć przypadków osób w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia, udaje się skutecznie świadczyć wsparcie w modelu najpierw mieszkanie (zob. Rozdział 1).

Przyczyny, dla których wsparcie w modelu najpierw mieszkanie może okazać się niemożliwe wynikają z oceny ryzyka. Przykładem może być osoba wymagająca bardzo wysokiego poziomu kontroli w celu zabezpieczenia jej życia, z uwagi na wysokie ryzyko popełnienia samobójstwa lub przedawkowania substancji psychoaktywnych. Może to wykraczać poza możliwości świadczenia usług w ramach programu najpierw mieszkanie, ponieważ taka osoba wymaga stałego nadzoru, którego pracownicy programu nie są w stanie pełnić.

3.2.3. Zapewnianie leczenia i wsparcia

Leczenie i wsparcie, zapewniane bezpośrednio przez zespół interdyscyplinarny programu najpierw mieszkanie, lub zorganizowane we współpracy z zewnętrznymi usługodawcami poprzez zarządzanie przypadkiem, może obejmować następujące obszary:

- o **Usługi związane z ochroną zdrowia psychicznego** są niezbędne, ponieważ z badań wynika, iż w całej Europie osoby w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach

wsparcia wykazują wysokie wskaźniki problemów powiązanych ze zdrowiem psychicznym⁹⁰. Leczenie dostępne dla tych osób może być znacznie niższej jakości, a niektórzy uczestnicy mogą w ogóle nie być w stanie podjąć leczenia przed rozpoczęciem korzystania z programu najpierw mieszkanie. Rodzaj udzielanego wsparcia będzie zależeć od potrzeb danej osoby i preferencji każdego uczestnika, ale program najpierw mieszkanie powinien zapewniać (zgodnie z potrzebami) dostęp do psychiatry, psychologa, pielęgniarek zajmujących się zdrowiem psychicznym oraz do specjalistycznej pracy socjalnej dla osób z problemami psychicznymi.

- o **Usługi terapii uzależnień** są również niezbędne, ponieważ ogólnoeuropejskie badania wskazują, iż bezdomność wśród osób o wysokich potrzebach wsparcia może wiąże się z nadużywaniem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych⁹¹. Ponadto, dokładny rodzaj udzielonego wsparcia będzie zależeć od wyboru użytkownika usługi, ale zwykle będzie wymagał terapeuty uzależnień pracującego w nurcie ramach redukcji szkód (zob. Rozdział 2). Nurt ten zakłada zminimalizowanie szkód spowodowanych przez nadużywanie substancji poprzez wsparcie i motywację (a nie poprzez detoksykację i abstynencję) w celu przywrócenia kontroli nad rozmiarami konsumpcji. Metoda najpierw mieszkanie wykorzystuje redukcję szkód, jak również promuje możliwość dokonywania wyborów przez uczestnika i planowanie ukierunkowane na człowieka. Oznacza to, że jeśli uczestnik sam zdecyduje, że chce poddać się detoksykacji lub spróbować podejścia opartego na abstynencji, powinno mu się taką możliwość zapewnić.
- o **Usługi medyczne.** Uczestnik programu najpierw mieszkanie może potrzebować pomocy pielęgniarki, która będzie monitorować stan jego zdrowia oraz pomagać w podawaniu leków i przestrzeganiu leczenia. Uczestnik będzie także wymagał dostępu do lekarza pierwszego kontaktu. W sytuacji zabiegów ambulatoryjnych w placówce medycznej, uczestnik może również potrzebować wsparcia obejmującego asystowanie podczas wizyty. Może być również wymagana pomoc (w formie rzecznictwa) mająca na celu zapewnienie uczestnikowi dostępu do danego świadczenia medycznego. Kiedy uczestnik programu najpierw mieszkanie zostaje przyjęty do szpitala na leczenie, usługodawca powinien współpracować ze szpitalem w celu zaspokojenia potrzeb uczestnika po wypisaniu ze szpitala.
- o **Usługi opiekuńcze** zapewniające fizyczną pomoc osobie z niepełnosprawnością lub innymi trudnościami w poruszaniu się. Niektórzy uczestnicy mogą potrzebować pomocy w ubieraniu się, myciu i przygotowywaniu posiłków.
- o **Niwelowanie barier architektonicznych** obejmuje wyposażenie i fizyczne dostosowanie mieszkania umożliwiające osobie z ograniczającymi chorobami i niepełnosprawnościami bardziej niezależne życie. Uczestnik może potrzebować modyfikacji w kuchni lub łazience, lub zmian, które umożliwią mu łatwiejsze wchodzenie i wychodzenie z domu, względnie dostępu do sprzętu, który sprawi, że jego dom będzie bardziej użyteczny.
- o **Całodobowa dostępność.** Usługi w ramach programu najpierw mieszkanie powinny być oferowane w określonych (roboczych) godzinach. Jednak w przypadku osób o wysokich potrzebach wsparcia należy uwzględnić możliwość telefonicznego zgłaszania sytuacji nagłych przez całą dobę oraz reagowania na te sytuacje.

⁹⁰ V. Busch-Geertsema, W. Edgar, E. O'Sullivan et al., *Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research*, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Bruksela 2010 <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6442&langId=en>

⁹¹ Ibid.

- o **Porady i informacje** dotyczące zdrowia dostarczane przez personel programu, a w miarę możliwości także przez pracownika wsparcia wzajemnego (eksperta przez doświadczenie). Jest to osoba z bezpośrednim doświadczeniem bezdomności obejmującym wysokie potrzeby wsparcia, która jest przeszkolonym pracownikiem programu. Europejskie programy najpierw mieszkanie zatrudniają czasem swoich byłych uczestników (lub osoby o podobnej historii) w ramach zespołu ACT (lub podobnego) albo w celu świadczenia usług w oparciu o zarządzanie przypadkiem (ICM).

3.3. Integracja społeczna

Metoda najpierw mieszkanie podchodzi do integracji społecznej w sposób umożliwiający osobom w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia niezależne życie w normalnych warunkach mieszkaniowych. W podejściu tym, oczekuje się, że integracja społeczna będzie wynikać z normalizacji warunków mieszkaniowych i sytuacji życiowej. Zapewniając osobom wychodzącym z bezdomności możliwość życia w taki sam sposób, jak wszyscy inni, z tymi samymi wyborami i możliwościami interakcji społecznych w sąsiedztwie, program najpierw mieszkanie wspiera integrację społeczną⁹².

Integracja społeczna koncentruje się na emocjonalnym i praktycznym wsparciu, które umożliwia osobie bycie częścią społeczeństwa pod wieloma względami. Aby prowadzić satysfakcjonujące życie, człowiek potrzebuje partnera i/lub rodziny, a także przyjaźni, które zapewnią mu towarzystwo i nieformalne wsparcie, a przede wszystkim poczucie bycia docenianym. Odbiorca wsparcia musi również poczuć, że jest częścią społeczeństwa, że jest akceptowany przez swoją społeczność oraz że stanowi część tej społeczności, jak również, że nie jest stygmatyzowany przez sąsiadów i innych współobywateli. Ponadto ważne jest, aby uczestnik miał poczucie celu wynikające z zaangażowania się w ustrukturalizowaną, mającą znaczenie działalność. Jest to bowiem kolejny ważny aspekt przywracania poczucia własnej wartości, przynależności i bycia częścią społeczeństwa.

Bezdomność, szczególnie długotrwała lub wielokrotna, często niszczy powiązania między doświadczającą jej osobą a wszystkimi wymiarami życia społecznego. Osoba w kryzysie bezdomności może nie mieć przyjaciół, partnera ani kontaktu z rodziną, może być stygmatyzowana i odrzucana przez otaczających ją ludzi i czuć się odizolowana od innych osób i całego społeczeństwa. Metoda najpierw mieszkanie została zbudowana na poglądzie, że brak wsparcia emocjonalnego, miłości, akceptacji społecznej i miejsca w społeczeństwie, a także brak sensu życia wynikającego z braku ustrukturalizowanego zajęcia, jest tak samo szkodliwy dla osoby w kryzysie bezdomności, jak nielezione problemy zdrowotne. Integracja społeczna i zdrowie są ze sobą ściśle powiązane. Niska samoocena, izolacja i stygmatyzacja od dawna są uważane za szkodliwe dla zdrowia fizycznego i psychicznego⁹³.

3.3.1. Organizowanie wsparcia

Organizacja wsparcia w zakresie integracji społecznej w programie najpierw mieszkanie może obejmować następujące elementy:

⁹² S. Tsemberis, *Housing First: The Pathways...*, Op. cit.; G. Johnson, S. Parkinson, C. Parsell, *Policy shift...*, Op. cit.; N. Pleace, D. Quilgars, *Improving Health...*, Op. cit.

⁹³ Ibid. (Pleace, Quilgars)

- o **Wsparcie wzajemne (nurt samopomocowy)**, które może pochodzić od innego uczestnika programu lub od pracownika wsparcia wzajemnego (eksperta przez doświadczenie), który w przeszłości również doświadczał bezdomności. Najlepszym rozwiązaniem jest zatrudnienie pracownika wsparcia wzajemnego w zespole programu najpierw mieszkanie i traktowanie go na równi z resztą kadry. Pracownicy wsparcia wzajemnego mogą wносить unikalne obserwacje, ponieważ mają doświadczenia porównywalne z przeżyciami uczestników programu i mogą stanowić dla nich pozytywny przykład.
- o **Porady, informacje, wsparcie praktyczne i emocjonalne** od kadry programu w ramach cotygodniowych wizyt, które mogą obejmować:
 - pomoc w dostępie do edukacji, szkoleń zawodowych, wolontariatu, pracy zarobkowej i innych ustrukturalizowanych, produktywnych aktywności, takich jak zajęcia powiązane ze sztuką lub działania na rzecz społeczności;
 - pomoc w budowie lub przywracaniu wsparcia społecznego, na przykład wsparcie uczestnictwa w organizowanych w społeczności wydarzeniach lub zapewnienie praktycznego wsparcia umożliwiającego spotkanie z rodziną (np. pokrycie kosztów podróży);
 - udzielanie uczestnikom informacji, porad i wsparcia emocjonalnego w ramach cotygodniowych wizyt, które dają uczestnikom możliwość porozmawiania o wszelkich doświadczanych trudnościach i problemach.

3.3.2. Zapewnianie wsparcia

Integracja społeczna nie jest sztywnym pojęciem. Składa się na nią zestaw powiązanych ze sobą kwestii, które mogą wymagać różnych form wsparcia o różnej intensywności.

Na przykład osoba doświadczająca bezdomności długotrwale lub wielokrotnie, może zostać całkowicie odcięta od rodziny, ale inna osoba w takiej samej sytuacji może utrzymywać pozytywne relacje rodzinne, pomimo zaistniałych okoliczności. Nie ma jednego uniwersalnego rodzaju doświadczenia ani jednego zestawu potrzeb związanych z integracją społeczną, dlatego programy najpierw mieszkanie muszą zapewniać szereg elastycznych usług, do których należą:

- o **Wsparcie emocjonalne.** Może je zapewniać pracownik programu podczas cotygodniowego spotkania, wykazując zainteresowanie, wystuchując wątpliwości i dostarczając praktycznej pomocy. Jest to relacja, którą należy prowadzić z dużą dozą ostrożności, ale może być bardzo ceniona przez odbiorców wsparcia.
- o **Udział w życiu społeczności.** Stanowi on integralną część programów najpierw mieszkanie, ze względu na duży nacisk kładziony na zapewnienie uczestnikom mieszkań umożliwiających stanie się częścią społeczności. Udział w wydarzeniach społecznościowych lub w codziennych działaniach, takich jak zakupy w lokalnych sklepach i rozmowy z sąsiadami, stanowią formy integracji społecznej, dla których stworzona jest metoda najpierw mieszkanie. Do pewnego stopnia, uczestnicy mogą sami, spontanicznie, zacząć partycypować w tego rodzaju aktywnościach po zamieszkaniu w społeczności lokalnej, ale pracownik programu najpierw mieszkanie może im również towarzyszyć i zachęcać ich do takiego działania. Może się to wydarzyć na wielu poziomach: wspólne wyjście do lokalnego sklepu, na wydarzenie społecznościowe, towarzyszenie w nawiązywaniu kontaktów z sąsiadami itd.
- o **Wsparcie społeczne od partnera, przyjaciół i rodziny.** Program najpierw mieszkanie może zapewnić takie wsparcie na wiele sposobów. Jednym z nich jest tworzenie

okazji, nawet tak prostych, jak kupienie uczestnikowi biletu na pociąg, aby mógł odwiedzić rodzinę, ale mogą być one bardziej złożone – na przykład pracownik programu może towarzyszyć uczestnikowi w spotkaniu z rodziną z którą stracił kontakt. Można również zapewniać lub ułatwiać dostęp do mediacji rodzinnych, zapewniając wsparcie psychologiczne i porady, gdy relacje uczestnika programu z rodziną uległy zerwaniu i wymagają odbudowy. Można wreszcie ułatwiać i zachęcać do socjalizacji, zapewniając wsparcie emocjonalne komuś, kto szuka przyjaciół lub nowego partnera, a także towarzysząc podczas wydarzeń społecznościowych lub nawet organizując takie wydarzenia.

- o **Zarządzanie negatywnymi relacjami.** Negatywne relacje mogą stanowić problem, w rozwiązaniu którego uczestnicy programu najpierw mieszkanie będą potrzebowali wsparcia. Problemem dla osób, które przez długi czas bytowały na ulicy lub w instytucjonalnych usługach dla osób w kryzysie bezdomności, mogą być na przykład nieproszeni goście, czyli zachowanie kontroli nad tym kto może odwiedzać uczestnika w jego domu i w nim pozostawać. Osoby nieradzące sobie z tym problemem mogą podczas korzystania z programu najpierw mieszkanie być wykorzystywane przez inne osoby w kryzysie bezdomności. W takiej sytuacji należy zaoferować uczestnikowi praktyczne i emocjonalne wsparcie zmierzające do przywrócenia kontroli uczestnika nad jego własnym mieszkaniem oraz zapobiegania niechcianym gościom i używaniu przez nich mieszkania uczestnika do uciążliwych lub niezgodnych z prawem celów.
- o **Przeciwdziałanie zachowaniom trudnym, uciążliwym i niezgodnym z prawem.** Zachowania takie są charakterystyczne dla niektórych uczestników programu najpierw mieszkanie. Częściowo radzenie sobie z tymi problemami polega na ułatwianiu dostępu do leczenia – na przykład hałas i uciążliwość, które denerwują sąsiadów, mogą być powiązane nadużywaniem substancji psychoaktywnych, co z kolei wiąże się z problemami psychicznymi, które powinny być poddane leczeniu. Pracownicy programu mogą również zapewnić „coaching” lub dostęp do usług i działań, które pozwolą uczestnikom na lepsze radzenie sobie z komunikacją interpersonalną poprzez poprawę umiejętności radzenia sobie z emocjami i panowania nad gniewem. W tym przypadku korzystny może być szereg form wsparcia, od poradnictwa po arteterapię, a także rozmowy o problemach z pracownikami programu najpierw mieszkanie.
- o **Radzenie sobie ze stygmatyzacją** może stanowić wyzwanie dla osób o wysokich potrzebach wsparcia, zarówno dlatego, że mogą one doświadczać uprzedzeń z powodu samego doświadczenia bezdomności, jak i z innych powodów (np. ciężka choroba psychiczna, pobyt w więzieniu), które wywołują strach lub negatywne reakcje u innych ludzi. Część tego problemu ma jednak charakter przejściowy – znika w momencie, w którym osoba dotychczas doświadczająca bezdomności zaczyna wyglądać tak jak inni ludzie w jej otoczeniu. Oryginalna metoda najpierw mieszkanie opracowana przez dr. Sama Tsemberisa podkreśla znaczenie prowadzenia zwykłego życia w zwykłej społeczności, nadając „przeskoczeniu” bariery pomiędzy osobami w kryzysie bezdomności a społeczeństwem rangę kluczowego celu. Dzięki temu, że uczestnicy programów najpierw mieszkanie wydają się być tacy sami jak inni i żyją tak samo jak inni, bariery społeczne, które istnieją między obywatelem posiadającym mieszkanie, a osobą w kryzysie bezdomności zamieszkującą dotychczas na ulicy lub w instytucji, ulegają potencjalnemu zmniejszeniu. Podobnie, gdy uczestnik programu zdecyduje się na leczenie i powrót do zdrowia, markery (czyli zestawy cech i zachowań, które powodują stygmatyzację) mogą również ulec redukcji. Życie w społeczności i bycie jej częścią jest postrzegane w metodzie najpierw mieszkanie jako przestrzeń do przezwyciężenia stygmatyzacji.

- o **Ustrukturalizowana i znacząca aktywność** może być szczególnie ważna w zapewnianiu uczestnikom programów najpierw mieszkanie poczucia celu i wzmacnianiu ich poczucia własnej wartości. Procesem angażowania się w tego typu aktywności można kierować – wspierać uczestnika do momentu, w którym wolontariat lub praca zarobkowa (zob. poniżej) staną dla niego osiągalne. W Wielkiej Brytanii i Finlandii, a także w innych częściach Europy i w Ameryce Północnej, różnorodne aktywności artystyczne wykorzystywane są jako wsparcie w angażowaniu się w ustrukturalizowaną działalność, które umożliwia nabycie umiejętności pracy w grupie, z uwzględnieniem odbudowy poczucia własnej wartości i nauki radzenia sobie z emocjami. Aktywności te mogą być celem samym w sobie lub być wykorzystywane jako część procesu, który ma na celu motywowanie i wspieranie osób w kryzysie bezdomności w angażowaniu się w (podstawową) edukację dla dorosłych oraz dalsze kształcenie, w tym zawodowe. Program najpierw mieszkanie może zapewniać niektóre z tych usług w sposób bezpośredni lub skorzystać z połączenia zarządzania przypadkiem oraz bezpośredniego wsparcia praktycznego i emocjonalnego, aby zachęcić osoby w kryzysie bezdomności do korzystania z usług tego typu dostępnych w ich społecznościach.
- o **Praca zarobkowa** jest jak najbardziej możliwa dla niektórych usługobiorców w metodzie najpierw mieszkanie, chociaż mogą oni potrzebować dużo czasu i wsparcia, zanim dotrą do punktu, w którym stanie się to realną perspektywą. Wspieranie uczestników w podejmowaniu aktywności zawodowej jest cechą francuskiego programu najpierw mieszkanie⁹⁴. Ścieżka do podjęcia formalnej aktywności ekonomicznej może prowadzić od podjęcia działań artystycznych, przez rozpoczęcie edukacji podstawowej, wolontariat, a wreszcie do podjęcia pracy. Postawy pracodawców i leżące u ich podstaw warunki ekonomiczne są ważnymi czynnikami utrzymującymi osoby w kryzysie bezdomności poza rynkiem pracy, w związku z czym program najpierw mieszkanie może stanąć przed koniecznością bezpośredniej współpracy z pracodawcami, zachęcając ich oraz wspierając w podejmowaniu decyzji o zaoferowaniu pracy uczestnikom programu (w podobny sposób program może współpracować z prywatnymi właścicielami zasobów mieszkaniowych – zob. Rozdział 4).
- o **Bezpieczeństwo ontologiczne (bezpieczeństwo bytu)** oznacza poczucie bezpieczeństwa i przewidywalności życia, natomiast w metodzie najpierw mieszkanie koncentruje się na zapewnieniu stabilności mieszkaniowej. Odizolowanie się od innych ludzi, wykluczenie ze społeczeństwa i społeczności lokalnej towarzyszy bezdomności, ponieważ osoba jej doświadczająca nie ma swojego miejsca w społeczeństwie – głównie dlatego, że nie posiada swojego mieszkania, ale także dlatego, że brak stabilności związanej ze stałym mieszkaniem podważa lub eliminuje szanse tej osoby na posiadanie własnego miejsca w społeczności i w szerszym życiu społeczno-gospodarczym. Zapewniając komuś własne mieszkanie jako punkt wyjścia, metoda najpierw mieszkanie zapewnia osobom o wysokich potrzebach wsparcia miejsce w społeczeństwie. Celem jest integracja społeczna na tym fundamentalnym poziomie, na którym mieszkanie jest narzędziem budowy poczucia bezpieczeństwa, pewności i przewidywalności, które wynikają z wiedzy o tym, gdzie się żyje i przynależy⁹⁵.

⁹⁴ W ramach programu najpierw mieszkanie we Francji (*Un Chez-Soi d'abord*) zbudowano partnerstwo w oparciu o model indywidualnego umieszczania i wsparcia (IPS) (Douglas Institute, Montreal). Program „najpierw praca” w Marsylii ma na celu umożliwienie dostępu do pracy i wsparcie pracy wśród osób korzystających z programu najpierw mieszkanie.

⁹⁵ D. Padgett, *There's no place...*, Op. cit., s. 1934

Kładąc nacisk na wsparcie integracji społecznej, metoda najpierw mieszkanie odpowiada na określony zestaw potrzeb osób w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia, które są tak samo ważne dla powrotu do dobrostanu, jak dostęp do stabilnego mieszkania i leczenia. Jednak zawsze należy pamiętać, aby nie stracić z oczu podstawowych zasad dotyczących *wyboru i kontroli*⁹⁶. Metoda najpierw mieszkanie ma za zadanie stworzenie możliwości integracji społecznej w ramach, w których priorytetem jest powrót do dobrostanu, ale także *wyбір*. Korzystanie z usług w modelu najpierw mieszkanie nie powinno oznaczać, że ktoś powinien zachowywać się w konkretny, ustalony sposób. Na przykład nikt nie powinien być zmuszany do rozmowy

⁹⁶ C. Hansen Löfstrand, K. Juhila, *The Discourse...*, Op. cit.

z sąsiadem lub uczestniczenia w kursie zawodowym czy w wydarzeniu społecznym, jeśli sam tego nie chce, ponieważ każdy inny zwykły obywatel w innym zwykłym domu ma prawo wyboru w takich kwestiach.

ROZDZIAŁ 4

Mieszkania

4.1. Mieszkania i sąsiedztwo w metodzie najpierw mieszkanie

Miedzy otrzymaniem zakwaterowania a posiadaniem prawdziwego domu istnieje zasadnicza różnica. Aby stać się domem, **mieszkanie musi oferować**:

- o Prawnie wykonalne **zabezpieczenie najmu**, tzn. osoba korzystająca z programu najpierw mieszkanie nie powinna znaleźć się w sytuacji, w której nie ma prawa do swojego mieszkania i może z niego zostać eksmitowana natychmiast, bez ostrzeżenia i/lub przy użyciu siły.
- o **Prywatność**. Mieszkanie musi być prywatną przestrzenią, w której uczestnik programu może zostać sam bez niczyjej ingerencji, a także może utrzymywać osobiste relacje z rodziną, przyjaciółmi i/lub partnerem.
- o Przestrzeń, nad którą osoba w niej żyjąca ma **kontrolę**, dotyczącą tego, kto może wejść do domu i kiedy może to zrobić, a także obejmującą prawo do życia tak, jak sobie tego życzy, w ramach standardowych ograniczeń umowy najmu.
- o Miejsce, w którym ktoś czuje się fizycznie **bezpieczny**.
- o **Przystępność cenową** – opłaty czynszowe nie mogą zagrażać zdolności lokatora do pokrycia innych kosztów utrzymania, takich jak żywność i rachunki za media.
- o **Wszystkie udogodnienia**, które posiada zwykły dom – wystarczającą ilość mebli, działającą kuchnię i łazienkę oraz działające oświetlenie, ogrzewanie i instalację wodnokanalizacyjną.
- o **Odpowiedni standard** – lokal nie może być przeludniony lub w złym stanie technicznym.
- o **Własne miejsce**, które można urządzić i umeblować, jak się chce i gdzie można żyć według własnego wyboru. Mieszkanie nie może podlegać regulaminowi podobnemu do tych stosowanych w instytucjach – określającemu sposób, w jaki przestrzeń jest urządzona i umeblowana oraz to, w jaki sposób ma zachowywać się mieszkaniowiec.

Europejska Typologia Bezdomności i Wykluczenia Mieszkaniowego (ETHOS) identyfikuje przy definiowaniu pojęcia domu trzy domeny – fizyczną, społeczną i prawną. Domena fizyczna koncentruje się na posiadaniu własnej przestrzeni życiowej, innymi słowy, własnych drzwi wejściowych do własnego domu, które są pod wyłączną kontrolą lokatora. Domena społeczna oznacza przestrzeń i prywatność niezbędne aby czuć się „w domu”. Domena prawna odwołuje się do międzynarodowej definicji prawa do mieszkania, tzn. bezpieczeństwa pobytu z ochroną prawną (zob. Rozdział 2)⁹⁷.

Lokalizacja mieszkań jest ważna. Jednak, program najpierw mieszkanie może nie mieć wystarczających zasobów, aby móc wybierać dowolne miejsce w danym mieście lub gminie. W niektórych lokalizacjach, takich jak największe europejskie miasta, bardzo często potrzebny będzie kompromis między tym, co jest dostępne finansowo dla uczestników programu, a tym, co byłoby „idealnym” domem.

Tam, gdzie jest to możliwe, ważne jest, aby unikać obszarów charakteryzujących się wysokim wskaźnikiem przestępczości, uciążliwymi zachowaniami, niską spójnością

⁹⁷ Europejska Typologia Bezdomności..., Op. cit.

społeczną i kapitałem społecznym, gdzie pozytywne znaczenie „społeczności” praktycznie nie istnieje, a uczestnik programu najpierw mieszkanie może być przedmiotem przemocy lub prześladowania, bądź też być narażonym na ciągłe ryzyko bycia ofiarą przestępstwa. Wyniki badań jasno wskazują, że niewłaściwa lokalizacja może hamować lub osłabiać powrót do dobrostanu, który jest wspierany w metodzie najpierw mieszkanie⁹⁸. Mówiąc bardziej ogólnie, zalecane jest unikanie lokalizacji uciążliwych oraz tych, które nie mają dostępu do niezbędnych i pożądaných udogodnień, takich jak niedrogi lokalny sklep, środki transportu publicznego czy atrakcyjne tereny zielone. Właściwy rodzaj sąsiedztwa może być wyznacznikiem zdrowia, dobrostanu i integracji społecznej⁹⁹, pozytywnie wpływając na wyniki wspierania usługobiorców.

Niektórzy uczestników programów najpierw mieszkanie mogą chcieć opuścić okolicę, w której doświadczali bezdomności. Może to być spowodowane chęcią uniknięcia negatywnego wpływu znajomych z wcześniejszego życia. W przypadku niektórych uczestników, w tym kobiet, które doświadczyły przemocy ze względu na płeć lub przemocy w rodzinie, mając na względzie ich bezpieczeństwo osobiste oraz poprawę ich zdrowia i dobrostanu, koniecznym wręcz jest unikanie zamieszkania w wybranych okolicach. Mieszkanie nie powinno znajdować się w miejscu, w którym uczestnik programu najpierw mieszkanie nie chce mieszkać. Odpowiednie domy muszą znajdować się w odpowiednim sąsiedztwie. Unikanie obszarów charakteryzujących się problemami społecznymi i brakiem odpowiednich udogodnień pomoże zwiększyć szanse na utrzymanie się w mieszkaniu.

4.2. Mieszkanie jako punkt wyjścia

Mieszkanie jest *punktem wyjścia* a nie *celem końcowym* usług w modelu najpierw mieszkanie. Jest to podstawowa różnica w porównaniu z innymi usługami dla osób w kryzysie bezdomności, które zakładają, że osoby o wysokich potrzebach wsparcia muszą uzyskać „gotowość mieszkaniową” zanim znajdą się w mieszkaniu, czyli usługami modelu schodkowego, w których mieszkanie przydzielane jest *na końcu* realizacji wsparcia. Metoda najpierw mieszkanie zapewnia mieszkanie *na początku* udzielania wsparcia.

Rola domu w metodzie najpierw mieszkanie została opisana jako zapewnianie bezpieczeństwa ontologicznego. Jest to termin akademicki, ale można go podsumować jako poczucie, że życie jest stabilne, przewidywalne i bezpieczne. Jest to więc przeciwieństwo stanu bezdomności, w którym nic nie jest stabilne, a zarówno nagłe, jak i długoterminowe zagrożenia obecne są wszędzie¹⁰⁰. Zapewnienie własnego domu ma więc na celu pomoc w odbudowie (lub rozpoczęciu) normalnego życia. Amerykańska badaczka problematyki bezpieczeństwa ontologicznego opisała rolę *posiadania domu* (w sensie stabilności zamieszkania, nie własności) w modelu najpierw mieszkanie w następujący sposób:

Posiadanie „domu” nie oznacza gwarancji powrotu do dobrostanu w przyszłości, ale zapewnia stabilną bazę do odtworzenia mniej obciążonego stygmatyzacją i bardziej znormalizowanego życia w teraźniejszości¹⁰¹.

⁹⁸ N. Pleace, A. Wallace, *Demonstrating the Effectiveness of Housing Support Services for People with Mental Health Problems: A Review*, National Housing Federation, Londyn 2011

⁹⁹ M. Bevan, K. Croucher, *Lifetime Neighbourhoods*, DCLG, Londyn 2011 <https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2011/lifetimeneighbourhoods.pdf>

¹⁰⁰ N. Pleace, D. Quilgars, *Improving Health...*, Op. cit.; zob. też przypis 94.

¹⁰¹ D. Padgett, *There's no place...*, Op. cit., s. 1934

Oprócz zapewnienia trwałego wyjścia z bezdomności, **dom odgrywa następujące role w modelu najpierw mieszkanie:**

- o **Dom jest punktem wyjścia do integracji społecznej.** Wprowadza lub przywraca w życiu usługobiorcy najbardziej centralny jego aspekt – posiadanie własnego domu. Metoda najpierw mieszkanie podkreśla rolę zapewnienia mieszkania w zapoczątkowaniu procesu, w którym osoba o wysokich potrzebach wsparcia żyje w *społeczności* i nie jest już z niej wykluczona z powodu braku własnego domu (zob. 3.3).
- o Przebywanie na ulicy lub w innym niezabezpieczonym (niemieszkalnym) miejscu zwiększa zarówno poczucie zagrożenia, jak i rzeczywiste zagrożenie życia. Interwencyjne i tymczasowe formy zbiorowego schronienia dla osób w kryzysie bezdomności również być odbierane przez adresatów jako niegwarantujące bezpieczeństwa, a w niektórych przypadkach faktycznie być niebezpieczne. **Właściwy dom zapewnia zarówno bezpieczeństwo, jak i przewidywalność życia.** Osoba korzystająca z programu najpierw mieszkanie zawsze wie, że ma gdzie spać i że będzie tam bezpieczna.
- o **Dom zapewnia bezpieczne i stabilne środowisko poprawiające skuteczność leczenia,** z którego mogą chcieć skorzystać uczestnicy programu najpierw mieszkanie. Doświadczenia w próbach zapewnienia leczenia problemów związanych ze zdrowiem psychicznym i fizycznym lub uzależnieniami pokazują, że w sytuacji mieszkania na ulicy lub w instytucjach, skuteczność tych oddziaływań jest *obniżona*. Jeśli usługi zdrowotne skierowane do osób w kryzysie bezdomności mają być skuteczne, pierwszym krokiem jest upewnienie się, że osoby te mają własne miejsce do życia gwarantujące ochronę przed warunkami atmosferycznymi i regularne posiłki, zaś mieszkające tam osoby nie znajdują się w stanie skrajnego stresu, który może towarzyszyć bezdomności¹⁰².
- o **Dom zapewnia kontrolę nad życiem.** Posiadanie domu zapewnia prywatność, socjalizację i przestrzeń, w której można rozwijać i podtrzymywać relację z partnerem życiowym. Posiadanie domu pozwala żyć tak, jak się chce, co nie jest możliwe w instytucjach dla osób w kryzysie bezdomności, takich jak schroniska i placówki interwencyjne, w których cała przestrzeń mieszkalna jest dzielona z obcymi osobami, a tym bardziej nie jest możliwe w przypadku życia na ulicy.
- o Po zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych, możliwe staje się **nadanie priorytetu innym aspektom życia.** Metoda najpierw mieszkanie pokazuje, że życie osób doświadczających bezdomności może ulec poprawie dzięki zapewnieniu stabilności mieszkaniowej i aktywnemu wzbudzaniu myśli o tym, że ich zdrowie, dobrostan i integracja społeczna również mogą się poprawić. To z kolei zachęca do korzystania z usług leczenia i wsparcia.

Usługa, która nie oferuje tego, co można bez zastrzeżeń uznać za dom, nie może być uwzględniona w programie najpierw mieszkanie. Zakwaterowanie interwencyjne lub w schroniskach ze wspólną przestrzenią sypialną, lub oferujące tylko częściowo prywatną, niesamodzielną przestrzeń życiową, nie może być częścią programu najpierw mieszkanie. Podobnie jak usługa mieszkaniowa, która pozwala pracownikom po prostu wejść do domu usługobiorcy lub która daje im klucz do drzwi domu tej osoby i pozwala im korzystać z niego bez zgody usługobiorcy.

¹⁰² D. Quilgars, N. Pleace, *Delivering Health Care...*, Op. cit.

Zakres oraz organizacja wsparcia mieszkaniowego w programach najpierw mieszkanie opisane są w Rozdziale 3.

4.3. Zapewnianie mieszkań

W metodzie najpierw mieszkanie uczestnicy mają prawo wyboru dotyczące korzystania z leczenia (zob. Rozdziały 2 i 3), więc powinni także mieć możliwość wyboru miejsca i sposobu życia. Oczywiście opcje mieszkaniowe będą zależały od tego, co będzie dostępne i na co będzie stać uczestników¹⁰³, ale ogólnie rzecz biorąc, **usługobiorcy mają prawo oczekiwać, że:**

- o Będą mogli **zobaczyć mieszkanie zanim zgodzą się w nim zamieszkać**.
- o Otrzymają **więcej niż jedną ofertę mieszkania**, tzn. powinni mieć możliwość odmowy zaoferowanego mieszkania bez żadnych negatywnych konsekwencji. W praktyce jednak, usługodawca programu najpierw mieszkanie może napotykać na trudności w znalezieniu idealnego mieszkania. Kwestia ta powinna zostać wyjaśniona każdemu uczestnikowi, ale nie należy zakładać, że zaoferowanie tylko jednej lub dwóch opcji

¹⁰³ W niektórych programach najpierw mieszkanie czynsz jest opłacany ze środków programu, w innych dopłaty do czynszów są zapewniane przez systemy pomocy społecznej.

będzie wystarczające. Oferta mieszkaniowa i wsparcie nigdy nie powinno być wycofywane tylko dlatego, że ktoś odrzucił jedną lub więcej propozycji mieszkania.

- o Zostaną im **wyjaśnione finansowe konsekwencje posiadania własnego domu** i będą mieli możliwość ich przedyskutowania. Przed wprowadzeniem się do mieszkania, usługobiorcy powinni wiedzieć jakie będą ich zobowiązania finansowe i ile pieniędzy będą mieli do dyspozycji. W niektórych krajach europejskich, które wypłacają podstawowy dochód np. każdej osobie bez zatrudnienia, uczestnik może mieć mniejszy dochód *rozporządzalny* będąc w mieszkaniu, niż podczas pobytu w placówkach interwencyjnego lub tymczasowego zbiorowego zakwaterowania (ze względu na dodatkowe koszty utrzymania, które nie są ponoszone w zbiorowym zakwaterowaniu).
- o Będą mieć przynajmniej **częściowy wybór odnośnie lokalizacji mieszkania**, które zostanie im zaoferowane.
- o Zostanie im zaoferowana pewna **elastyczność w wyborze sposobu życia**, np. ktoś może woleć mieszkać raczej z kimś (partnerem, przyjaciółmi lub z innymi ludźmi) niż samotnie. Na przykład niektóre włoskie programy najpierw mieszkanie wspierają rodziny, a niektóre angielskie – pary (zob. Załącznik).

Istnieją trzy główne źródła zasobu mieszkaniowego na potrzeby realizacji programów najpierw mieszkanie:

- o najem w zasobie prywatnym,
- o najem w zasobie społecznym (komunalnym) tam gdzie zasób taki istnieje (zob. definicja w 4.3.2),
- o bezpośrednie zapewnianie mieszkań poprzez ich zakup, budowę lub wykorzystanie zasobów mieszkaniowych będących już w dyspozycji realizatora programu.

Wyzwania, przed którymi stają realizatorzy programów najpierw mieszkanie obejmują:

- o **Znalezienie wystarczającej liczby niedrogich, odpowiednich mieszkań** w akceptowalnych lokalizacjach, na trudnych rynkach mieszkaniowych (gdzie popyt na mieszkania jest niezwykle wysoki). W każdym obszarze o wysokim wzroście gospodarczym, znalezienie wystarczającej liczby mieszkań odpowiedniego rodzaju będzie prawdopodobnie znacznym wyzwaniem. Charakterystyka mieszkań dostępnych na niektórych mniej zurbanizowanych obszarach (względny brak małych mieszkań) również może stanowić wyzwanie.
- o Tam gdzie dostępne są **społeczne zasoby lokalowe** istnieje spore ryzyko, że lokale te **kierowane są do grup innych niż osoby w kryzysie bezdomności** lub mogą być przedmiotem znacznego popytu.
- o Mogą występować problemy z **dostępnością, przystępnością cenową i jakością mieszkań w zasobie prywatnym**.
- o Zarówno **właściciele** mieszkań prywatnych, jak i osoby zarządzające zasobem społecznym, **mogą wykazywać się niechęcią do przekazywania mieszkań osobom doświadczającym bezdomności** z wysokimi potrzebami wsparcia. Niechęć ta wynika z obawy, że osoby te będą powodowały problemy – np. wchodzić w konflikty z sąsiadami czy nie uiszczać czynszu.
- o **Usługobiorcy programów najpierw mieszkanie mogą nie mieć dostępu do zasobów pomocy społecznej w wysokości wystarczającej do uiszczenia czynszu.** Jest

to problemem przede wszystkim w krajach europejskich o ograniczonych systemach pomocy społecznej. W krajach o bardziej rozbudowanych systemach, grupom o najniższych dochodach oraz innym najbardziej zagrożonym, wypłacane są różne formy zasiłków mieszkaniowych lub zapewniany jest podstawowy dochód wystarczający do uiszczenia czynszu za mieszkanie. W krajach o bardzo ograniczonych systemach pomocy społecznej, programy najpierw mieszkanie mogą wymagać znalezienia źródeł finansowania, które pomogą uczestnikom w opłaceniu czynszu.

- o Możliwe jest tworzenie nowych mieszkań specjalnie dla danego programu najpierw mieszkanie, ale **koszty budowy, renowacji lub adaptacji** mogą być poza zasięgiem jego realizatorów. Istnieje też możliwość zakupu mieszkań, ale – choć może to być tańsze niż budowa lub remont – koszty mogą nadal być zbyt wysokie, aby była to realistyczna opcja.
- o **Postawy NIMBY (not in my back yard – „nie na moim podwórku”)** powiązane ze stygmatyzacją osób w kryzysie bezdomności, które mogą prowadzić do tego, że lokalne społeczności będą próbowały zablokować funkcjonowanie programów najpierw mieszkanie w ich okolicy. Metoda najpierw mieszkanie wymaga współpracy z sąsiadującymi gospodarstwami domowymi, informowania i uspokajania ich, a także – w razie potrzeby – interweniowania jeśli usługobiorca spowodował jakiś problem (ale również w przypadku, jeśli to sąsiad zachowuje się nieodpowiednio w stosunku do uczestnika).
- o Programy najpierw mieszkanie mogą działać elastycznie i kreatywnie, ale **nie mogą być rozwiązaniem problemów z ogólnym dostępem do mieszkań**. Mogą więc napotykać różnorakie problemy operacyjne w miejscach gdzie całej populacji doskwiera brak przystępnych cenowo i odpowiednich mieszkań.

Metoda najpierw mieszkanie jest kierowana do osób w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia. Zapotrzebowanie na mieszkania do realizacji programów w tym modelu będzie więc często stosunkowo niewielkie. Chociaż dane dotyczące bezdomności w Europie są mało miarodajne, wydaje się, że nawet program realizowany w dużym mieście prawdopodobnie nie będzie wymagał setek mieszkań¹⁰⁴.

4.3.1. Praca z sektorem prywatnym

Istnieje wiele sposobów, dzięki którym programy najpierw mieszkanie mogą pozyskiwać mieszkania z zasobu prywatnego. Aby zaangażowanie sektora prywatnego przynosiło pożądane rezultaty, musi obejmować:

- o **Dokładną kontrolę i sprawdzenie mieszkań** w celu zapewnienia odpowiednich standardów i lokalizacji.
- o **Sprawdzenie prawidłowości umowy najmu** oraz upewnienie się, że uczestnik programu najpierw mieszkanie ma pełną ochronę zgodnie z przepisami dotyczącymi praw lokatorskich. Z uwagi na odmienne uwarunkowania prawne, w niektórych krajach umowy najmu w sektorze wynajmu prywatnego będą dłuższe i bezpieczniejsze niż w innych.
- o **Kontrolę przystępności cenowej**, czyli upewnienie się, że obecna i prawdopodobna przyszła wysokość czynszu pozwoli na pokrycie innych istotnych kosztów życia.

¹⁰⁴ V. Busch-Geertsema, L. Benjaminsen, M. Filipović Hrast et al., *Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A statistical update*, FEANTSA, Bruksela 2014 <http://housingfirstguide.eu/website/extent-and-profile-of-homelessness-in-european-member-states-a-statistical-update/>

W przypadku, gdy program najpierw mieszkanie wymaga od uczestnika jedynie partycypacji w czynszu, jej wysokość również musi podlegać regularnej weryfikacji. Wszelkie oczekiwania dotyczące wkładu finansowego uczestnika należy mu jasno wyjaśnić zanim zgodzi się na przyjęcie mieszkania. Niektóre programy najpierw mieszkanie wymagają od usługobiorcy partycypacji w czynszu w wysokości 30% jego dochodu. W niektórych krajach jest to niepraktyczne, ponieważ uczestnik może mieć bardzo niskie dochody, co spowoduje, że czynsz i tak w całości lub znacznej większości będzie płacony przez podmiot realizujący program. Z kolei w innych krajach, system pomocy społecznej pokrywa całość lub większość czynszu, co oznacza, że z kolei usługodawca płaci znikomą część czynszu, lub nie partycypuje w nim w ogóle.

- o **Negocjacje, dialog i edukacja prywatnych właścicieli mieszkań** i/lub reprezentujących ich agencji nieruchomości. Nie należy z góry zakładać, że właściciele w większości lub w całości będą nieprzychylni lub niechętni do współpracy z programem najpierw mieszkanie. Doświadczenia niektórych programów pokazują, że przynajmniej niektórzy z nich będą chcieli współpracować wiedzeni poczuciem obywatelskiej odpowiedzialności¹⁰⁵.
- o **Oferowanie usług zarządzania mieszkaniem** może stanowić silną zachętę do współpracy. Realizator programu najpierw mieszkanie może zaoferować **gwarancję**, że czynsz zostanie zapłacony i że wszystkie kwestie związane z zarządzaniem zostaną rozwiązane (jak np. konflikty z sąsiadami, ale także – jeśli usługodawca ma odpowiednie zasoby – bieżące utrzymanie mieszkania, naprawy i remonty). Często obawy związane z udostępnianiem mieszkania osobom w kryzysie bezdomności można pokonać, uświadamiając właścicielom, że nie muszą w zasadzie robić niczego poza pobieraniem gwarantowanego czynszu. Niektóre programy oferują więc właścicielom bezpośrednią odpowiedzialność za wynajem i podnajmują mieszkania uczestnikom. Tym samym to podmiot wdrażający najpierw mieszkanie (a nie usługobiorca) jest stroną dla właściciela i odpowiada prawnie za wszelkie ewentualne problemy z wynajmem.
- o **Oferowanie zachęt finansowych** właścicielom prywatnym także jest możliwą strategią, **ale doświadczenia są negatywne** – pokazują (np. w Finlandii i Wielkiej Brytanii), że na zachęty finansowe dotyczące wynajmowania mieszkań osobom doświadczającym bezdomności prywatne rynki najmu zwykle reagują **podwyżką czynszów**¹⁰⁶.

Współpraca z właścicielami prywatnego zasobu mieszkaniowego w programie *Casas Primeiro* (Lizbona) przynosi bardzo dobre wyniki – większość usługobiorców zgłasza w wywiadach, że¹⁰⁷:

- o mają **poczucie kontroli** nad własną przestrzenią życiową,
- o mają **prywatność** we własnym domu,
- o ich dom jest **spokojnym miejscem**, gdzie mogą znaleźć ciszę i relaks,
- o ich dom ma **wszystkie udogodnienia**, których potrzebują.

¹⁰⁵ <http://www.shp.org.uk/story/housing-first-provides-stability-chronically-homeless-people>

¹⁰⁶ W. Wilson, *Households in Temporary Accommodation (England)*. House of Commons Briefing Paper Number 02110, [Londyn] 2015 www.parliament.uk/briefing-papers/sn02110.pdf

¹⁰⁷ J. Ornelas, P. Martins, M. Zilhão et al., *Housing First: An Ecological...*, Op. cit.

Ponadto *Casas Primeiro* informuje, że wielu uczestników programu (choć nie wszyscy) mieszkających w wynajętych mieszkaniach prywatnych, czuje się również dobrze w swojej okolicy.

W Londynie i innych częściach Wielkiej Brytanii, doświadczenia związane z korzystaniem z prywatnego zasobu mieszkaniowego są znacznie bardziej zróżnicowane z następujących powodów:

- o **Niepewność najmu** – większość mieszkań prywatnych wynajmowania jest na bardzo krótki okres (sześć lub dwanaście miesięcy). Umowy najmu zapewniają pewną ochronę przed eksmisją, ale jeśli po upływie okresu objętego najmem uczestnik zostanie poproszony o opuszczenie mieszkania, nie ma wówczas żadnej ochrony prawnej.
- o **Wysokie czynsze** w niektórych miejscach w Wielkiej Brytanii, które sprawiają, że dla osób korzystających ze świadczeń socjalnych dostępne są wyłącznie najtańsze prywatne mieszkania. Mieszkania o lepszym standardzie, w bardziej atrakcyjnych lokalizacjach są niedostępne cenowo dla uczestników programów najpierw mieszkanie.

4.3.2. Praca z sektorem społecznym

Mieszkania społeczne (w tym komunalne) mają w Europie bardzo różnorodne formy i nie są powszechnie dostępne¹⁰⁸. W niniejszym poradniku, mieszkania te **definiowane** są jako zbudowane z dotacji pochodzących od rządu, samorządu, podmiotów charytatywnych lub organizacji pozarządowych oraz oferujące bezpieczeństwo najmu i odpowiednie warunki mieszkaniowe z przystępnym czynszem.

Istnieje wiele sposobów, dzięki którym programy najpierw mieszkanie mogą skutecznie pozyskiwać mieszkania z zasobu socjalnego:

- o Mimo, iż społeczny zasób mieszkaniowy może odgrywać ważną rolę w zapewnianiu mieszkań osobom w kryzysie bezdomności, należy pamiętać, że nie jest to jedyny priorytet właścicieli (zarządców) mieszkań społecznych¹⁰⁹. **Mieszkania społeczne mogą mieć szerszy zakres zadań niż tylko rozwiązanie problemu bezdomności**, w tym regenerację lokalnych rynków mieszkaniowych i strategiczne zarządzanie nimi. Może więc okazać się konieczne, aby program najpierw mieszkanie prowadził negocjacje i działania rzecznicze w zakresie dostępu uczestników do tych zasobów, a także zarządzał sprawami złożonych wniosków mieszkaniowych.
- o Właściciele i zarządcy mieszkań społecznych mogą wykazywać taką samą **niechęć do udostępniania mieszkań osobom w kryzysie bezdomności z wysokimi potrzebami wsparcia**, jak właściciele mieszkań z sektora prywatnego. Mogą oni obawiać się, że uczestnicy programów najpierw mieszkanie mogą powodować problemy z zarządzaniem mieszkaniem, od sporów sąsiedzkich, po nieopłacone czynsze.
- o Należy być przygotowanym do **oferowania usług zarządzania mieszkaniem** obejmujących np. zagwarantowanie, że czynsz zostanie zapłacony, a wszelkie sprawy, takie jak spory sąsiedzkie, będą rozwiązywane przez podmiot prowadzący program najpierw mieszkanie. Może to być szczególnie ważne, w przypadku gdy

¹⁰⁸ *Social Housing in Europe*, red. C. Whitehead, K. Scanlon, LSE, Londyn <http://www.lse.ac.uk/geographyAndEnvironment/research/London/pdf/SocialHousingInEurope.pdf>

¹⁰⁹ N. Pleace, N. Teller, D. Quilgars, *Social Housing Allocation and Homelessness*, FEANTSA, Bruksela 2011 http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/04/feantsa_eoh-studies_v1_12-2011.pdf

uczestnicy zostali wcześniej wyeksmitowani z mieszkań społecznych (komunalnych) tego samego zarządcy.

- o **Współdziałanie z systemami (komisjami) przyznawania mieszkań** obejmującymi wielu właścicieli lub zarządców lokali społecznych, tam gdzie takie systemy istnieją. Wszystkie mieszkania społeczne (komunalne) w mieście lub nawet regionie mogą należeć do wspólnego systemu, w którym uprawnione osoby składają jeden wniosek o mieszkanie, który jednocześnie otrzymują wszyscy właściciele lub zarządcy tych zasobów. Uczestnicy programów najpierw mieszkanie mogą potrzebować pomocy w składaniu wniosków mieszkaniowych w tych systemach, w szczególności jeśli są to systemy elektroniczne.
- o Ustanowienie działającej procedury lub umowy, która **udostępni minimalną liczbę odpowiednich mieszkań każdego roku**. Na przykład zarządca zasobu społecznego może wyrazić zgodę na przeznaczenie 5% wszystkich wolnych lokali na potrzeby uczestników programu najpierw mieszkanie w okresie trzech lat. W przypadku dużych zarządców, na przykład gmin lub organizacji pozarządowych, zapewniających całość lub większość mieszkań społecznych w mieście, ustalony odsetek może być odpowiednio niższy.
- o Osiągnięcie formalnego porozumienia, na podstawie którego uczestnicy programu najpierw mieszkanie będą otrzymywać **dodatkowe punkty lub inny priorytet w systemach przyznawania mieszkań społecznych**. Może to dotyczyć bezpośrednio systemu obejmującego jednego zarządcę lub np. oznaczać dodatkowe punkty w systemie najmu opartym na wyborze obejmującym wielu zarządców zasobu społecznego.

ROZDZIAŁ 5

Ewaluacja

5.1. Znaczenie dowodów z badań

Wyniki badań były kluczowe dla rozwoju metody najpierw mieszkanie. Dzięki gromadzeniu dowodów dobrej jakości, metoda ta zaczęła się liczyć w debatach dotyczących polityki przeciwdziałania bezdomności w Ameryce Północnej i była tam w stanie przyciągnąć, a następnie utrzymać finansowanie. W Europie, powstająca baza rezultatów wdrożeń metody najpierw mieszkanie wykazała, że **może ona działać w różnych krajach**, w których występują znaczne różnice w systemach pomocy społecznej, systemach mieszkaniowych, kulturze i poziomach rozwoju gospodarczego. Jak pokazano w załączniku, badania ewaluacyjne programów najpierw mieszkanie informują o sukcesach w krajach tak różnych jak Dania, Anglia, Francja, Holandia, Portugalia, Szkocja czy Hiszpania.

Istnieje wiele korzyści z ewaluacji (oceny) programów najpierw mieszkanie:

- o **Uzyskane wyniki były istotne w przekonaniu rządów, organizacji charytatywnych i dostawców usług dla osób w kryzysie bezdomności do rozważenia skorzystania z metody najpierw mieszkanie.** Rząd federalny w USA uważa program najpierw mieszkanie za model usługowy o udowodnionej skuteczności¹¹⁰, a systematyczna ewaluacja doprowadziła do tego, że metoda najpierw mieszkanie stała się centralnym elementem strategii przeciwdziałania bezdomności w Kanadzie i Francji. Ocena była więc kluczowa dla promocji, pokazując, że metoda działa oraz że może być ona opłacalna. Jeśli jednak dowody naukowe mają być przekonujące, ewaluacja musi być dobrej jakości i powinna trafnie pokazywać kontrast pomiędzy podejściem najpierw mieszkanie a istniejącymi usługami.
- o **Systematyczne i staranne mierzenie wyników pozwala na ocenienie danego programu najpierw mieszkanie.** Dobrej jakości ewaluacja pozwala poznać wszelkie ograniczenia programu w zakresie wsparcia lub oferty mieszkaniowej, umożliwiając wprowadzenie ulepszeń.
- o **Ewaluacja wykazująca dobre wyniki może sprawić, że wdrożenia metody najpierw mieszkanie otrzymają niezbędne finansowanie** oraz wspierać upowszechnianie metody.
- o Ewaluacja programów najpierw mieszkanie jest najlepszym sposobem pozyskania dobrych praktyk i ważnych wniosków dotyczących świadczenia usług opartych o tę metodę. Przeprowadzanie i udostępnianie ocen może być bardzo przydatne dla wszystkich osób zaangażowanych w rozwój i świadczenie usług najpierw mieszkanie.

Ewaluacja przedstawia zarówno zagrożenia, jak i szanse. Należy zwrócić uwagę na sposób gromadzenia informacji o wydajności, ponieważ ocena, która nie jest dobrze zaprojektowana lub właściwie przeprowadzona, może stanowić zagrożenie zarówno dla świadczenia usług indywidualnym osobom, jak i dla całych programów najpierw mieszkanie. Każdy, kto podejmie się oceny programu musi rozumieć, że prawidłowo przeprowadzona ewaluacja *nie wykaże*, że wdrażana usługa jest doskonała. Wystąpią przynajmniej pewne drobne problemy, które będą wymagały rozwiązania i pomimo, iż skuteczność rozwiązywania problemu bezdomności w modelu najpierw mieszkanie jest, zgodnie z aktualną wiedzą wynikającą z badań, znacznie wyższa niż w przypadku innych rodzajów usług, oceniany program prawdopodobnie nie będzie skuteczny dla absolutnie każdego odbiorcy i w każdych okolicznościach.

¹¹⁰ S. Tsemberis, *Housing First: The Pathways...*, Op. cit.

Dowody mogą z pewnością pomóc uzyskać poparcie dla metody najpierw mieszkanie, mogą więc być kluczowe dla promowania tej idei i zapewnienia trwałości jej wdrożeń. Wykorzystanie dobrej jakości wyników badań miało zasadnicze znaczenie dla pomysłowej promocji metody najpierw mieszkanie w Ameryce Północnej. Jednak gromadzenie dowodów niesie ze sobą pewne ryzyko – może okazać się, że wyniki badań pokazują tyle samo ograniczeń, ile sukcesów. Należy również zauważyć, że chociaż filantropi, organizacje charytatywne i władze publiczne nie będą oczekiwać, że metoda najpierw mieszkanie zawsze będzie miała doskonałe wyniki, nie zawsze będzie można ich przekonać dowodami z badań, nawet jeśli program, którego wyniki są im prezentowane jest bardzo skuteczny.

5.2. Ocena procesu i skuteczności

5.2.1. Ocena procesu

Ocena procesu odnosi się do badania działania usługi. Oznacza to zrozumienie filozofii modelu najpierw mieszkanie. Zapewnienie pełnego zrozumienia tego, w jaki sposób dane wdrożenie zostało zaplanowane, tzn. jak ma działać program najpierw mieszkanie, jest bardzo ważnym pierwszym krokiem ewaluacji. Kluczowym miernikiem jest tutaj poziom *wierności* (podobieństwa) oryginalnemu modelowi najpierw mieszkanie. Wierność odnosi się do podstawowych zasad oraz szczegółów operacyjnych oryginalnego modelu, który odniósł sukces.

5.2.2. Ocena wierności

Ocena wierności jest punktem wyjścia oceny programu najpierw mieszkanie. **Wierność odnosi się do tego, jak ściśle dany program jest zgodny z podstawowymi zasadami** (zob. Rozdział 2). Jeżeli dana usługa nie spełnia podstawowych zasad, nie powinna być traktowana jako usługa w modelu najpierw mieszkanie i nie powinna być oceniana jako przykład wdrożenia tego modelu.

Pomiar wierności można również opisać jako ocenę dryfu paradygmatu lub modelu (odejścia od modelu oryginalnego), co jest podstawową zasadą każdej oceny usługi. Oznacza to upewnienie się, że oceniany program najpierw mieszkanie jest zbliżony do pierwotnego modelu, tj. że nie odszedł od podstawowych zasad metody najpierw mieszkanie. Jest to bardzo ważny element ewaluacji, ponieważ informuje osoby oceniające i każdego, kto zapoznaje się z wynikami oceny, na ile dany program – skuteczny, czy też nie – wykazuje wierność podstawowym zasadom metody najpierw mieszkanie. Jest to istotne, ponieważ wierność może mieć duży wpływ na sukces lub porażkę i bardzo ważne jest, aby zrozumieć czy na przykład słabe wyniki danego programu można *wytłumaczyć* niską wiernością. Dotychczasowe dowody z badań prowadzonych w Europie wskazują, że sukces programów najpierw mieszkanie jest powiązany z **wysoką** wiernością podstawowym zasadom¹¹¹. Programy zgodne z podstawowymi zasadami, choć wdrażane są w krajach europejskich z bardzo odmiennymi systemami pomocy społecznej, opieki zdrowotnej, mieszkalnictwa i przeciwdziałania bezdomności, wszystkie przyniosły dobre wyniki w walce z bezdomnością (zob. Rozdział 1).

¹¹¹ N. Place, J. Bretherton, *The Case for Housing First...*, Op. cit., s. 21-41

Narzędzia (testy) do badania wierności funkcjonują w Ameryce Północnej, są opracowywane do użytku na poziomie Unii Europejskiej, a także są rozwijane i stosowane niezależnie w poszczególnych krajach europejskich. Szczegóły operacyjne mogą się różnić, np. w kwestii wykorzystania mieszkań z zasobów społecznych (komunalnych), względnie zastosowania zintegrowanego zespołu interdyscyplinarnego (ACT), intensywnego zarządzania przypadkiem (ICM) czy też wsparcia mieszanego (zob. Rozdział 3 i 4). Szczegóły operacyjne powinny wręcz się różnić, aby uwzględnić różnice w kontekście pomiędzy poszczególnymi krajami europejskimi, np. różnice w systemach opieki zdrowotnej, pomocy społecznej i mieszkalnictwa. Jednak przestrzeganie podstawowych zasad metody najpierw mieszkanie nie może się różnić, jeśli usługa ma być postrzegana jako posiadająca wysoki poziom wierności.

Przykłady testów wierności programów najpierw mieszkanie obejmują:

- o miarę wierności *Pathways to Housing First*¹¹²,
- o miarę wierności kanadyjskiego programu *At Home/Chez Soi*¹¹³,
- o miarę wierności *Full Service Partnership* (FSP)¹¹⁴.

5.2.3. Ocena skuteczności

Ocena skuteczności koncentruje się na rezultatach programów najpierw mieszkanie.

Ten aspekt oceny obejmuje mierzenie postępu w dostarczaniu oczekiwanych wyników danego programu. Ważne jest również, aby ewaluator zrozumiał, co uczestnicy myślą o tym programie.

Ocena skuteczności rozpoczyna się od zbadania sposobów zapewniania usług najpierw mieszkanie. Oprócz zrozumienia struktury danego programu i obserwacji, jak on działa, obejmuje ona również zakres zaangażowania partnerów, sposób finansowania oraz funkcjonowanie i budowę sieci, w oparciu o które realizowany jest ten program. Aby dostrzec skuteczność programu, bardzo ważne jest zrozumienie, w jaki sposób został on zaprojektowany i jak działa. Wiąże się to ze zbadaniem, do kogo kierowane są usługi, czemu mają służyć i jakie są role zespołu pracowników programu.

Po dokonaniu oceny stopnia wierności, ewaluator musi **z badać rezultaty, które w założeniach powinien osiągać program najpierw mieszkanie**. Oznacza to sprawdzenie, czy program osiąga to, co powinien osiągnąć, zarówno pod względem wyników, jak i opinii usługobiorców.

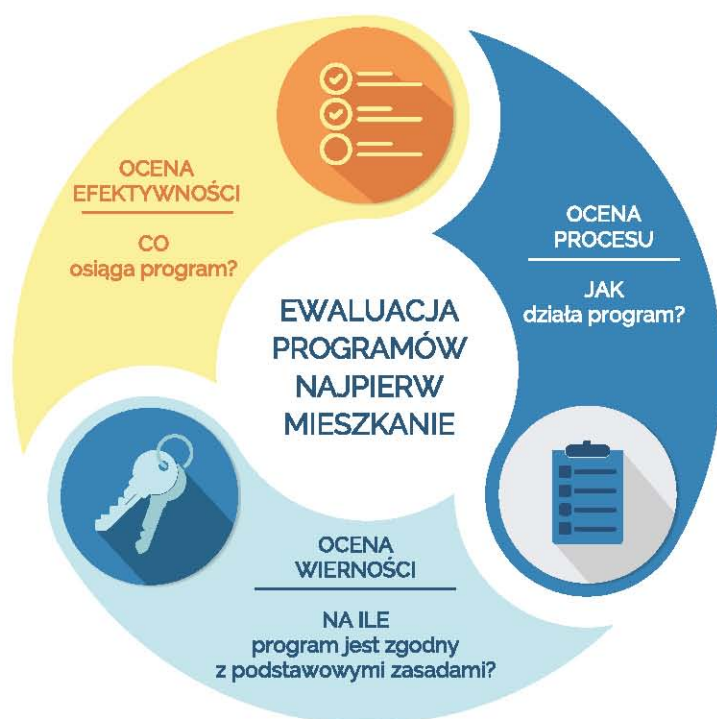
Badanie skuteczności programu najpierw mieszkanie ma kilka wymiarów:

- o **wspieranie trwałego wyjścia z bezdomności, określanego również jako pozostawanie lub utrzymywanie się w mieszkaniu,**
- o **poprawa zdrowia i dobrostanu uczestników,**
- o **poprawa integracji społecznej uczestników,**
- o **efektywność programu najpierw mieszkanie.**

¹¹² http://www.housingfirsttoolkit.ca/sites/default/files/Revised_HF_Self-Assessment_Survey_12-23-13.pdf

¹¹³ <http://www.housingfirsttoolkit.ca/sites/default/files/AtHomeFidelityScale.pdf>

¹¹⁴ <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4097835>

5.3. Co należy mierzyć

5.3.1. Stosowanie standaryzowanych narzędzi badawczych

Standaryzowane narzędzia badawcze to zestawy pytań, które były wielokrotnie testowane i stwierdzono, że dają spójne wyniki. Narzędzia te mogą poprawić jakość oceny i zwiększyć prawdopodobieństwo uznania wyników za dokładne. Mogą one obejmować:

- o standaryzowane narzędzia badawcze dotyczące zdrowia psychicznego i fizycznego,
- o standaryzowane narzędzia badawcze dotyczące jakości życia,
- o standaryzowane narzędzia badawcze dotyczące integracji społecznej i wsparcia społecznego.

Niektóre standaryzowane narzędzia badawcze są szeroko stosowane w poszczególnych krajach, ale istnieją również przykłady narzędzi, które zyskały uznanie na arenie międzynarodowej. Niektóre przykłady obejmują (lista ma jedynie charakter poglądowy):

- o kwestionariusze SF-12¹¹⁵ i SF-36¹¹⁶ dotyczące zdrowia i dobrostanu,

¹¹⁵ Kwestionariusz SF-12 dostępny jest na: <https://www.hss.edu/physician-files/huang/SF12-RCH.pdf>

¹¹⁶ Kwestionariusz SF-36 dostępny jest na: <http://www.shcdenver.com/Portals/902/web-content/files/JamesGenuario/JG-health%20questionnaire.pdf>

- o kwestionariusz jakości życia Lehmana¹¹⁷ (*Quality of Life Interview – QoLI*),
- o lata życia skorygowane o jakość (*Quality-Adjusted Life Years – QALY*) stosowane w ekonomice zdrowia,
- o matrycę samowystarczalności¹¹⁸ (*Self-Sufficiency Matrix – SSM*) opracowaną w USA i przystosowaną do użytku w Holandii,
- o skalę SAMSHA (Agencji ds. Uzależnień i Zdrowia Psychicznego USA – *Substance Abuse and Mental Health Services Administration*)¹¹⁹,

5.3.2. Kluczowe pytania do oceny

Metoda najpierw mieszkanie posiada trzy zestawy powiązanych ze sobą celów społecznych (zob. Rozdział 3) oraz jeden finansowy:

- o wspieranie trwałego wyjścia usługobiorców z bezdomności (określanego również jako pozostawanie lub utrzymywanie się w mieszkaniu);
- o poprawa zdrowia i dobrostanu usługobiorców, obejmująca:
 - zdrowie psychiczne,
 - zdrowie fizyczne,
 - ograniczenie choroby i niepełnosprawności,
 - regulację spożycia alkoholu i innych substancji psychoaktywnych (jeśli problem ten dotyczy uczestnika programu najpierw mieszkanie);
- o poprawa integracji społecznej usługobiorców, w tym:
 - wzrost wsparcia społecznego i poczucia własnej wartości,
 - zaangażowanie w życie społeczne i obywatelskie,
 - aktywizacja zawodowa i integracja ekonomiczna,
 - praca nad zachowaniami uciążliwymi, kryminalnymi lub aspołecznymi (jeśli problem ten dotyczy uczestnika programu najpierw mieszkanie);
- o efektywność finansowa programu, która ma dwa wymiary:
 - opłacalność programu w porównaniu z innymi usługami,
 - kompensacje kosztów, tj. oszczędności, które program może potencjalnie wygenerować dla innych rodzajów usług, np. obniżenie wydatków na świadczenia zdrowotne, ze względu na zmianę sposobu korzystania z usług zdrowotnych przez osoby doświadczające długotrwałej bezdomności oraz spadek intensywności korzystania z tych usług.

Pomiar rezultatów danego programu najpierw mieszkanie koncentruje się na powyższych zestawach celów. Pomyślne wyniki programu zależą od osiągnięcia jak najwyższych rezultatów dla każdego uczestnika programu. Utrzymanie się w mieszkaniu jest osiągnięciem, ale jest osiągnięciem ograniczonym, jeśli ktoś jest odizolowany, znu-

¹¹⁷ N. Pleace, A. Wallace, *Demonstrating the Effectiveness...*, Op. cit.

¹¹⁸ Matryca SSM dostępna jest na: <http://www.selfsufficiencymatrix.org/zrm-int.aspx>

¹¹⁹ N. Pleace, A. Wallace, *Demonstrating the Effectiveness...*, Op. cit.

dzony, czuje się stygmatyzowany lub nie odczuwa poprawy swojego zdrowia i dobrostanu. Podobnie, wzrost wsparcia społecznego jest również osiągnięciem, ale program nie działa dobrze, jeśli uczestnik programu nie utrzymuje się jednocześnie w mieszkaniu.

Ogólna skuteczność programu najpierw mieszkanie wyraża się w sukcesach osiągniętych w obszarach związanych z mieszkalnictwem, zdrowiem, dobrostanem i integracją społeczną. Po osiągnięciu sukcesu ważne jest, aby przeanalizować ten sukces w kontekście ogólnego dobrostanu i sytuacji każdego uczestnika programu.

Ewaluacja programu najpierw mieszkanie wymaga również oceny efektywności finansowej. Ten element oceny dotyczy względnej opłacalności programu w porównaniu do innych modeli usług dla osób w kryzysie bezdomności. Ocena tej efektywności może również obejmować ocenę tego, czy program generuje szersze oszczędności w wydatkach publicznych.

5.3.3. Pozostawanie w mieszkaniu

Pozostawanie (utrzymywanie się) w mieszkaniu można mierzyć na trzy główne sposoby:

- o **długość okresu zamieszkiwania uczestnika programu najpierw mieszkanie w tym samym domu**; to podejście ma kilka zalet:
 - jest to prosta miara, która jest zrozumiała od razu; jeśli uczestnik mieszka w domu od roku, jest to wyraźny wskaźnik utrzymywania się w mieszkaniu;
 - miara ta daje wyobrażenie o stabilności mieszkaniowej, tzn. jeśli uczestnicy zwykle pozostają w pierwszym mieszkaniu, w którym ich zakwaterowano i przebywają tam przez rok lub dłużej, oznacza to, że wskaźnik pozostawiania w mieszkaniu jest wysoki;
- o **Ilość czasu spędzanego w mieszkaniu w porównaniu do czasu spędzanego na spacerowaniu i mieszkaniu w innych sytuacjach** (najczęściej miejscach niemieszkalnych lub instytucjach); to podejście:
 - zapewnia narzędzie pomiaru tego, gdzie znajdują się uczestnicy każdej nocy i pozwala na rejestrowanie względnych zmian w tym obszarze; na przykład

jeśli ktoś żył na ulicy spędzając tam trzy noce tygodniowo przed skorzystaniem z programu najpierw mieszkanie, i wskaźnik ten spadnie do jednej lub dwóch nocy miesięcznie, jest to wyraźny sukces;

- może być trudny do zinterpretowania, chyba że zostanie bardzo dokładnie zarejestrowany; należy wyjaśnić, czy noce spędzane w mieszkaniu dotyczą tego samego mieszkania, czy też nie, lub czy był powód, dla którego ktoś nie przebywał w swoim mieszkaniu przez określoną ilość nocy;
- **odczucia uczestników na temat ich mieszkań;** to podejście:
 - umożliwia ocenę tego, jak uczestnik programu najpierw mieszkanie postrzega swoje mieszkanie i w jakim stopniu się w nim zdomowił;
 - analizuje rezultat w obszarze mieszkaniowym w szerszym znaczeniu:
 - czy mieszkanie daje poczucie bezpieczeństwa?
 - czy mieszkanie jest przystępne cenowo?
 - czy mieszkanie jest wyposażone we wszystkie niezbędne udogodnienia?
 - czy mieszkanie ma odpowiedni standard? (czy nie jest zawilgocone, w złym stanie technicznym lub zbyt małe?)
 - jak postrzegana jest okolica, w której znajduje się mieszkanie?
 - jaki jest poziom satysfakcji z zajmowanego mieszkania?

5.3.4. Zdrowie i dobrostan

Istnieją trzy sposoby pomiaru zdrowia i dobrostanu uczestników programu najpierw mieszkanie:

- **Zastosowanie najprostszych miar związanych z postrzeganiem własnego zdrowia** i zmian w konsumpcji alkoholu i innych substancji psychoaktywnych (w przypadku osób uzależnionych):
 - mierzenie tego czy ktoś czuje się coraz lepiej, czy coraz gorzej, w aspekcie zdrowia fizycznego, psychicznego i używania alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych, jest bardzo łatwe;
 - odpowiedzi będą subiektywne, tzn. będzie na nie wpływać własna interpretacja zdrowia i dobrostanu danej osoby, która może być bardziej pozytywna lub negatywna niż opinia lekarza;
 - odpowiedzi nie można porównywać całościowo, ponieważ gromadzone informacje nie są spójne (nie wszyscy uczestnicy interpretują swoje zdrowie i dobrostan w ten sam sposób).
- **Zastosowanie standaryzowanych narzędzi badawczych mierzących zdrowie i dobrostan.** Standaryzowane narzędzie badawcze to takie, które było wielokrotnie testowane i okazało się dokładne w mierzeniu zdrowia i dobrostanu. Przykładem jest kwestionariusz zdrowia SF-12, który jest szeroko stosowany w badaniach statystycznych zbierających podstawowe informacje na temat zdrowia fizycznego i psychicznego; to podejście:
 - umożliwia gromadzenie danych, które można porównywać zarówno w czasie, jak i pomiędzy uczestnikami, ponieważ każde badanie odbywa się według jasno określonych i niezmiennych zasad;

- gromadzi dane, które mogą być bardziej przekonujące w komunikacji zewnętrznej, ponieważ wykorzystują one przetestowane i uznane standardy pomiaru;
 - będzie bardziej złożone i kosztowne niż zadawanie bardzo prostych pytań na temat zdrowia.
- o **Zastosowanie zewnętrznej oceny zdrowia i dobrostanu.** Z biegiem czasu ocena zdrowia i dobrostanu użytkowników danego programu najpierw mieszkanie może być prowadzona przez zespoły medyczne i psychiatrów. Jest to wykonalne i prawdopodobnie wygeneruje dowody, które będą traktowane poważnie przez zewnętrzne instytucje, ale może być trudne do sfinansowania.

5.3.5. Integracja społeczna

Pod pewnymi względami integracja społeczna może być najtrudniejszym do zmierzenia rezultatem:

- o Postrzeganie wsparcia społecznego, uczestnictwa w życiu społecznym i obywatelskim oraz charakteru i zakresu aktywizacji zawodowej jest bardzo **subiektywne**. Kiedy dwie osoby otrzymują ten sam poziom wsparcia społecznego, jedna może zgłosić, że jest odizolowana i znudzona, a druga może czuć się wspierana i szczęśliwa.
- o Integracja społeczna **może być interpretowana na różne sposoby** dla różnych grup osób. W Europie, dość często mówi się o braku „społeczności” w biednych obszarach, co uznawane jest za problem społeczny, ale już brak „społeczności” w obszarach bogatych nie jest postrzegany jako problem. Ważne jest więc, aby nie narzucać osobom korzystającym z programów najpierw mieszkanie wizji idealnego „obywatela”, gdy większość innych obywateli nie pasuje do tego ideału.
- o Standaryzowane narzędzia badawcze mierzące wsparcie społeczne są dostępne, ale jest to obszar, w którym **jakościowy pomiar wyniku**, tj. rozmowa z uczestnikami programu o ich życiu i poziomie integracji społecznej, **może być najsukcesowniejszym sposobem** gromadzenia informacji.
- o Pomiar integracji społecznej **musi uwzględniać inne potrzeby, cechy i doświadczenia** usługobiorców. Jeżeli na przykład uczestnik programu najpierw mieszkanie cierpi wskutek długotrwałych, ograniczających jego funkcjonowanie chorób, odbija się to na jego rezultatach osiągniętych w zakresie integracji społecznej.

Pomiary integracji społecznej mogą obejmować:

- o **wsparcie społeczne:**
 - czy uczestnik ma kontakt z rodziną?
 - czy uczestnik ma kontakt ze znajomymi?
 - czy uczestnik ma partnera?
 - czy uczestnik ma wsparcie w odbudowie poczucia własnej wartości i poczucie, że jest doceniany przez innych?
 - jaki jest poziom samooceny uczestnika?
 - czy uczestnik ma dostęp do realnego (praktycznego) wsparcia od przyjaciół, rodziny i/lub partnera?

- czy uczestnik ma zapewnione usługi towarzyszenia (asystowania) na odpowiednim poziomie?
- czy uczestnik ma w swoim otoczeniu osoby, które może poprosić o radę i/lub z nimi porozmawiać?
- **udział w życiu społecznym i obywatelskim:**
 - czy uczestnik programu najpierw mieszkanie bierze udział w wydarzeniach społecznościowych?
 - jakie są relacje uczestnika z sąsiadami?
 - czy uczestnik socjalizuje się w swojej społeczności?
 - czy uczestnik uczestniczy w mediach społecznościowych dotyczących jego społeczności?
 - czy uczestnik głośuje?
 - czy uczestnik świadczy wolontariat na rzecz swojej społeczności?
- **integrację ekonomiczną (ustrukturalizowaną aktywność i pracę zarobkową):**
 - czy uczestnik programu najpierw mieszkanie angażuje się w sztukę kreatywną lub sceniczną?
 - czy uczestnik kształci się lub przechodzi szkolenie zawodowe?
 - czy uczestnik jest wolontariuszem (w jakimkolwiek charakterze)?
 - czy uczestnik uczestniczy w programie praktyk/stażu?
 - czy uczestnik ma pracę zarobkową?

5.3.6. Efektywność ekonomiczna

Pomiar opłacalności danego programu najpierw mieszkanie w dużej mierze zależy od dostępu do dobrej jakości szczegółowych danych. Możliwe jest przedstawienie szacunków opłacalności, ale są one mniej wiarygodne niż szczegółowe informacje, które wyraźnie pokazują, że program świadczy efektywne kosztowo usługi. Należy zauważyć, że *analiza kosztów i zysków* jest charakterystyczną, bardzo szczegółową i złożoną formą oceny ekonomicznej, której nie należy mylić z oceną opłacalności. Istnieją dwa podstawowe kryteria badania opłacalności, które można wykorzystać w przypadku programów najpierw mieszkanie lub innych usług kierowanych do osób w kryzysie bezdomności¹²⁰:

- Czy program osiąga **lepsze wyniki niż istniejące usługi** przy takim samym lub niższym poziomie wydatków?
- Czy program *kompensuje koszty*¹²¹, tzn. powoduje **redukcję wydatków** w innych usługach finansowanych ze środków publicznych? Na przykład rozwiązując problem chronicznej bezdomności, program najpierw mieszkanie może generować oszczędności w obszarach usług ratownictwa medycznego, usług zdrowia psychicznego, usług związanych z uzależnieniami, systemem sądownictwa karnego, systemem pomocy społecznej i innych usług dla osób w kryzysie bezdomności. Ważne jest zbadanie, czy te oszczędności są *możliwe do zrealizowania*, tzn. czy

¹²⁰ N. Pleace, I. Baptista, L. Benjaminsen et al., *The Costs of Homelessness...*, Op. cit.

¹²¹ Ibid.

ograniczenie bezdomności chronicznej zapewniane przez metodę najpierw mieszkanie rzeczywiście pozwala na zmniejszenie wydatków na usługi finansowane ze środków publicznych.

5.4. Jak wykonywać pomiary

5.4.1. Planowanie ewaluacji

Projektując ewaluację, warto **przyjrzeć się ocenom innych projektów najpierw mieszkanie** (lub programów albo strategii wykorzystujących metodę najpierw mieszkanie), a także spojrzeć na ich krytykę. Internet jest dobrym źródłem informacji i zasobów, takich jak *Google Scholar*, które mogą dostarczyć informacji o przeprowadzonych ocenach, z bezpłatnym dostępem do niektórych zasobów. Dogłębne oceny programów najpierw mieszkanie, które zwykle są prowadzone przez duże, finansowane ze środków publicznych organizacje, często zawierają raporty, które są bezpłatnie dostępne w internecie. Wskazówki dotyczące ewaluacji są dostępne na przykład w *Canadian Housing First Toolkit*¹²².

Ewaluacja może mieć charakter porównawczy i obejmować eksperymentalne lub randomizowane badanie kontrolowane, w których monitorowane są dwie dokładnie dopasowane grupy (pożądane jest co najmniej 100 osób w każdej grupie). Jedna grupa korzysta z programu najpierw mieszkanie a druga z istniejących innych usług dla osób w kryzysie bezdomności. Na przestrzeni roku lub dłuższej, wyniki osób korzystających z programu najpierw mieszkanie są porównywane z wynikami tych, które korzystają z innych usług. Porównania te są drogie, ale dostarczają dowodów naukowych wysokiej jakości, jeśli są starannie i precyzyjnie zaprojektowane. Tego rodzaju randomizowane badanie kontrolowane (RCT) zostały wykorzystane do przetestowania francuskich i kanadyjskich programów najpierw mieszkanie i generalnie wykazały bardzo pozytywne wyniki (zob. Rozdział 1).

Metoda najpierw mieszkanie była również oceniana za pomocą badań obejmujących niedopasowane grupy porównawcze lub quasi-eksperymentalnych. Ponownie, oceny te porównują jedną grupę korzystającą z programu najpierw mieszkanie z inną grupą korzystającą z istniejących usług dla osób w kryzysie bezdomności, ale grupy te nie są dokładnie dopasowane i mogą być mniejsze. Ten rodzaj oceny może nadal być przekonujący, ale ogólnie uważa się go za mniej dokładny.

Wiele ocen programów najpierw mieszkanie ma charakter obserwacyjny, co oznacza przyglądanie się osobom korzystającym z danego programu i ocenianie skuteczności tej usługi w przeciwdziałaniu bezdomności, poprawie zdrowia i dobrostanu oraz wspieraniu integracji społecznej (rozumianej jako bycie częścią społeczności, otrzymywanie wsparcia społecznego od przyjaciół, rodziny i partnera – zob. 5.3). Chociaż takie podejście do ewaluacji może dostarczyć użytecznych i przekonujących dowodów, brak bezpośredniego porównania z innymi usługami może spowodować, że wyniki będą postrzegane jako mniej przekonujące niż w przypadku oceny z wykorzystaniem badań RCT lub metod quasi-eksperymentalnych.

¹²² <http://www.housingfirsttoolkit.ca/evaluate>

Bardzo ważne jest dokładne **rozważenie zasobów i celów oceny**. Obejmuje to analizę obszarów ewaluacji, zasobów czasowych i finansowych, potencjalnych debat, w których wyniki ewaluacji mogą zostać wykorzystane, oraz potencjalnej krytyki tych wyników. Chociaż badania RCT są często określane jako najlepsza możliwa forma oceny, wciąż mogą być przedmiotem krytyki, a ich wyniki mogą zostać odrzucone, szczególnie jeśli na etapie planowania ewaluacji popełniono błędy lub w trakcie jej prowadzenia pojawiły się niedokładności. Randomizowanego badania kontrolowanego nie da się wykonać tanio i będą one wymagały wielu zasobów, jeśli mają osiągnąć naprawdę przekonujące wyniki. Z drugiej strony znacznie tańszy sposób oceny, jakim jest podejście obserwacyjne, mimo swoich ograniczeń, wciąż może być bardzo przekonujący.

Inną kwestią jest to, **kto będzie odpowiedzialny za ewaluację**. Ocena będzie mniej wiarygodna, jeśli zostanie opracowana przez *realizatorów* programu najpierw mieszkanie, niż ocena przeprowadzona przez *niezależnych badaczy*. Nie oznacza to, że ocena wewnętrzna (ocena programu przez osoby świadczące usługi w jego ramach) nie ma żadnej wartości. Dowody z dobrej jakości ewaluacji wewnętrznej mogą nadal być przekonujące. Niemniej jednak ocena wewnętrzna może spotkać się z zarzutem obniżonego prawdopodobieństwa odnotowywania i wykazywania problemów.

Oceny powinny zawsze zawierać informacje zwrotne od uczestników programu najpierw mieszkanie. Zapewnienie usługobiorcom wyraźnego głosu powinno umożliwić zidentyfikowanie i usunięcie wszelkich problemów w usługach danego programu najpierw mieszkanie. Z drugiej strony, w dobrze działającym programie, uczestnicy usług będą wykazywać się szczegółowym zrozumieniem dobrej praktyki, w której uczestniczą, dzięki czemu jej upowszechnienie będzie łatwiejsze. Zapewnienie osobom korzystającym z programu najpierw mieszkanie głosu w ocenie jest przydatne z następujących powodów:

- o Osoby w kryzysie bezdomności są ekspertami przez doświadczenie – lepiej niż ktokolwiek inny rozumieją swoje potrzeby i wiedzą jakiego wsparcia potrzebują. Opinie uczestników o tym jak działa dany program najpierw mieszkanie są bardzo ważną częścią oceny. Zarówno zalety, jak i ograniczenia programu, najłatwiej zrozumieć rozmawiając z osobami korzystającymi z usług.
- o Bezpośrednie świadectwa osób korzystających z programu najpierw mieszkanie, gdy program ten działa dobrze, to potężny sposób na upowszechnienie skuteczności metody najpierw mieszkanie. Statystyki są ważnym narzędziem uzasadniania skuteczności, ale komunikat zostanie znacznie wzmocniony, gdy do dowodów statystycznych dołączona zostanie pozytywna opinia uczestników.

Stosowanie metod jakościowych, tzn. rozmawianie z osobami korzystającymi z programu najpierw mieszkanie w sposób otwarty, co umożliwia i zachęca je do wyrażania swoich opinii, **jest najlepszym sposobem uczenia się z ich doświadczenia**. Poznanie opinii jest możliwe również za pomocą badań statystycznych, ale ważne jest, aby ankiety nie były projektowane wyłącznie przez naukowców, bez konsultacji z osobami korzystającymi z programu najpierw mieszkanie, które mogą mieć przydatne opinie na temat rodzajów pytań, które należy zadać.

Sposób przeprowadzania ewaluacji zależy od szerszych celów programu najpierw mieszkanie. Na przykład jeśli program jest testowany po raz pierwszy w danym kraju, regionie lub gminie, rozsądnym będzie zastosowanie eksperymentalnego (RCT) lub porównawczego podejścia do badań. Przy pierwszym wdrożeniu metoda najpierw mieszkanie musi zostać przebadana pod kątem porównania jej skuteczności z istniejącymi

usługami dla osób w kryzysie bezdomności. W zależności od wyników tej oceny może być następnie wykorzystana na większą skalę.

Jeśli istniejące dowody naukowe są wystarczająco mocne, oparte na lokalnej ocenie lub międzynarodowej bazie dowodów, można zdecydować, że nie ma potrzeby dokonywania oceny porównawczej danego programu najpierw mieszkanie. Zamiast tego, ocena może polegać głównie na monitorowaniu wyników, aby upewnić się, że program działa zgodnie z oczekiwaniami i identyfikować ewentualne problemy.

Ocena musi również mieć rozsądne proporcje. Stosunkowo droga ocena, taka jak badanie RCT, jest praktyczna tylko w przypadku szeroko wdrażanych programów najpierw mieszkanie – nie zaś w pojedynczych, lokalnych programach. Wynika to z faktu, iż wiarygodne badanie RCT wymaga objęcia co najmniej 200 osób (100 korzystających z programu najpierw mieszkanie i 100 korzystających z innych usług). Spojrzenie porównawcze na pojedynczy program nadal może być bardzo wartościowe, ale wdrożenia na mniejszą skalę, na przykład z 20 uczestnikami, mogą być ewaluowane za pomocą metod quasi-eksperymentalnych i obserwacyjnych.

ROZDZIAŁ 6

Najpierw mieszkanie
w szerszej strategii

6.1. Strategiczne role metody najpierw mieszkanie

6.1.1. Włączanie metody najpierw mieszkanie do strategii przeciwdziałania bezdomności

Badania pokazują, że bezdomność nie powinna być postrzegana wyłącznie jako wynik błędów życiowych danej osoby czy też jej nieleczonej choroby psychicznej. W Europie bezdomność obecna jest w wielu formach. Niektóre z nich nie dotyczą osób używających narkotyków, pijących szkodliwie lub mających problemy ze zdrowiem psychicznym, lecz związane są przede wszystkim z sytuacją ekonomiczną, ogólnym brakiem integracji społecznej, słabym wsparciem społecznym i trudnościami w dostępie do usług¹²³. Bezdomność może również różnić się w zależności od doświadczającej jej grupy. Na przykład bezdomność kobiet jest znacznie bardziej związana z ucieczką przed przemocą domową niż w przypadku mężczyzn. Kobiety mogą również unikać niektórych form usług dla osób w kryzysie bezdomności, często polegając na różnych nieformalnych relacjach w celu tymczasowego znalezienia zakwaterowania¹²⁴. Kobiety doświadczające bezdomności mogą zatem wymagać innych usług niż te świadczone samotnym mężczyznom. Również inne grupy w kryzysie bezdomności, takie jak nastolatki z doświadczeniem w systemach pieczy zastępczej, osoby wychodzące z zakładów penitencjarnych i weterani wojskowi, mogą wymagać wyspecjalizowanych form wsparcia.

Zapobieganie i ograniczanie zjawiska bezdomności obejmuje wiele różnych polityk i usług, w tym zwiększanie dostępu do mieszkań, tworzenie nowych zasobów tanich mieszkań, świadczenie usług o charakterze prewencyjnym i szereg innych form wsparcia. Niektóre osoby będą potrzebować jedynie poradnictwa i być może krótkoterminowego wsparcia, aby szybko wyjść z bezdomności (lub w ogóle jej zapobiec). Inne mogą potrzebować wsparcia o niskiej intensywności przez kilka tygodni lub miesięcy, aby znaleźć i utrzymać dom. Jeszcze inne mogą potrzebować intensywniejszego wsparcia przez dłuższy czas. Dane dotyczące ogólnego obrazu bezdomności w Europie zazwyczaj są mało miarodajne, ale istniejące badania pokazują, że kraje europejskie o wysoce zintegrowanych strategiach przeciwdziałania bezdomności, oferujące szereg dobrze skoordynowanych usług, takie jak Dania i Finlandia, mają znacznie niższe odsetki osób doświadczających tego zjawiska¹²⁵.

Porady dotyczące tworzenia zintegrowanych strategii przeciwdziałania bezdomności są dostępne na stronie internetowej FEANTSA¹²⁶. Analiza skutecznej fińskiej zintegrowanej

¹²³ V. Busch-Geertsema, W. Edgar, E. O'Sullivan et al., *Homelessness and Homeless Policies...*, Op. cit.

¹²⁴ I. Baptista, *Women and Homelessness in Europe*, (w:) *Homelessness Research in Europe*, red. E. O'Sullivan, V. Busch-Geertsema, D. Quilgars et al., FEANTSA, Bruksela 2010

¹²⁵ V. Busch-Geertsema, L. Benjaminsen, M. Filipović Hrast et al., *Extent and Profile...*, Op. cit.

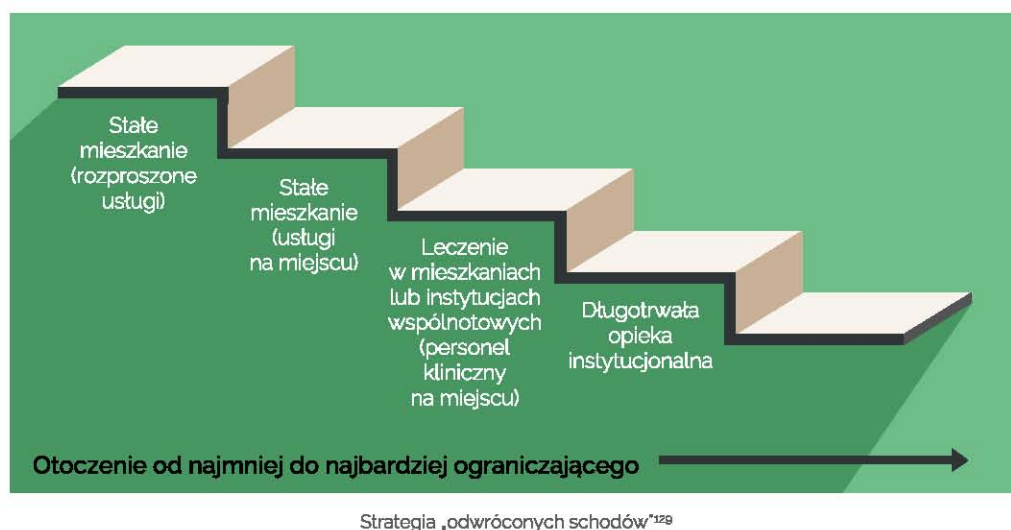
¹²⁶ Zestawy narzędzi dotyczące strategii przeciwdziałania bezdomności: <http://www.feantsa.org/>

strategii przeciwdziałania bezdomności została opublikowana w roku 2015¹²⁷. Dyskusja na temat strategii przeciwdziałania bezdomności w Europie, w tym opisy i krytyczne oceny, jest również dostępna w *European Journal of Homelessness*¹²⁸.

6.1.2. Najpierw mieszkanie obok innych usług

Metoda najpierw mieszkanie nie została opracowana jako rozwiązanie dla wszystkich form bezdomności. Nie jest też zaprojektowana do działania w oderwaniu od innych usług – wymaga wsparcia ze strony sektorów ochrony zdrowia i pomocy społecznej oraz innych usług związanych z bezdomnością. Jako część zintegrowanej strategii przeciwdziałania bezdomności, metoda najpierw mieszkanie kierowana jest do osób, których bezdomności nie można zapobiec lub których potrzeb nie można zaspokoić wyłącznie zapewnieniem mieszkania, względnie mieszkania i usług wsparcia o niskiej intensywności.

Dr Sam Tsemberis – pomysłodawca metody najpierw mieszkanie sugeruje, aby w ramach zintegrowanej strategii na rzecz bezdomności wszystkie osoby o wysokich potrzebach wsparcia otrzymywały ofertę od programów najpierw mieszkanie, a te, których potrzeby okażą się niemożliwe do spełnienia w tym modelu, powinny otrzymywać ofertę długoterminowego, wieloosobowego mieszkania wspieranego z personelem na miejscu lub opieki instytucjonalnej.

¹²⁷ N. Pleace, D. Culhane, R. Granfelt et al., *The Finnish Homelessness...*, Op. cit.

¹²⁸ <http://www.ferntisaresearch.org/>; *European Journal of Homelessness* jest również indeksowany w Google Scholar.

¹²⁹ S. Tsemberis, *Presentation at the Final Conference of Housing First Europe in Amsterdam*, 2013; cytowana w: N. Pleace, D. Quilgars, *Improving Health...*, Op. cit.

Zintegrowana strategia na rzecz bezdomności może mieć następującą strukturę:

- o **Usługi prewencyjne**, oferujące porady mieszkaniowe, wsparcie i praktyczną pomoc w dostępie do mieszkań i usług wsparcia dla osób o wyższych potrzebach, zagrożonych bezdomnością.
- o **Zakwaterowanie interwencyjne dla osób, które nagle znajdują się w kryzysie bezdomności** w ścisłej współpracy z usługami prewencyjnymi w celu uniknięcia przedłużania się lub powtarzania doświadczeń związanych z bezdomnością.
- o **Usługi wsparcia o mniejszej intensywności dla osób, które potrzebują wsparcia w wyjściu z bezdomności**, ale których potrzeby można zaspokoić szybko zapewniając im mieszkanie i kontakt z usługami w formule zarządzania przypadkiem o niskiej intensywności.
- o **Usługi w modelu najpierw mieszkanie dla osób w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia**, szybko zapewniające mieszkanie i intensywne wsparcie. Wyniki badań potwierdzają, że taka pomoc będzie skuteczna w rozwiązywaniu problemu bezdomności dla większości osób w tej grupie (zob. Rozdział 1).
- o **Modele mieszkań wspieranych oferujące mieszkania zbiorowe z personelem wspierającym na miejscu**, które mogą służyć do zapewniania średnio- lub długoterminowego wsparcia osobom w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia, których potrzeby lub preferencje nie mogą być spełnione w modelu najpierw mieszkanie.

Wyniki badań pokazują, że w niektórych krajach europejskich istnieją populację osób doświadczających długotrwałej bezdomności, których potrzeby nie zostały zaspokojone przez istniejące usługi. W krajach takich jak Wielka Brytania badania pokazują, że osoby w kryzysie bezdomności korzystają wielokrotnie lub długoterminowo z istniejących usług, bez osiągnięcia rezultatu w postaci trwałego zakończenia ich bezdomności¹³⁰. Metoda najpierw mieszkanie, pomagając osobom o wysokich potrzebach, które spędzają bardzo dużo czasu na ulicy lub w placówkach interwencyjnych, będzie w stanie rozwiązać takie formy długoterminowej bezdomności.

Na poziomie strategicznym zastosowanie modelu najpierw mieszkanie może:

- o **znacząco obniżyć poziom długotrwałej i powtarzającej się bezdomności związanej z wysokimi potrzebami wsparcia;**
- o **potencjalnie zmniejszyć koszty długotrwałej i powtarzającej się bezdomności powstające w usługach ratownictwa medycznego i zdrowia psychicznego, systemach sądownictwa karnego oraz innych usługach;**
- o **umożliwić osobom w kryzysie bezdomności o wysokich i złożonych potrzebach wsparcia stabilne życie we własnych mieszkaniach.**

6.2. Przyszłe zastosowania metody najpierw mieszkanie

Metoda najpierw mieszkanie została zaprojektowana do pełnienia określonej funkcji – zakończenia bezdomności osób o wysokich potrzebach wsparcia, poprzez szybkie zapewnienie mieszkań i intensywnych usług. Istnieje przestrzeń do rozszerzenia zastosowań metody najpierw mieszkanie, ale jej podstawowa funkcja i rola jest stała; nie została

¹³⁰ J. Bretherton, N. Pleace, *Housing First in England...*, Op. cit.

ona opracowana dla osób o niskich potrzebach wsparcia ani jako jedyny element skutecznej strategii przeciwdziałania bezdomności.

Należy zauważyć, że chociaż istnieją usługi, które czerpią z idei najpierw mieszkanie, na przykład korzystają ze zwykłych mieszkań i usług wsparcia o *niskiej intensywności* w świadczeniu wsparcia osobom w kryzysie bezdomności bez wysokich potrzeb (czasami nazywane *housing-led* lub programami wsparcia mieszkaniowego), *nie są* one jednak usługami zgodnymi z modelem najpierw mieszkanie. Usługi tego typu realizowano w Europie jeszcze przed pierwszymi wdrożeniami metody najpierw mieszkanie. Można się spotkać ze stwierdzeniem, że metoda najpierw mieszkanie nie wniosła nic nowego w niektórych krajach europejskich, ponieważ wcześniej istniały tam już usługi *housing-led*. Istnieją jednak znaczące różnice w podstawowych zasadach, intensywności i czasie trwania wsparcia pomiędzy usługami o niskiej intensywności, a filozofią najpierw mieszkanie.

Powszechne zastosowanie metody najpierw mieszkanie ma potencjalne implikacje dla niektórych istniejących usług związanych z bezdomnością. Nie należy jednak sądzić, że może lub powinna ona zastępować wszystkie istniejące usługi, ponieważ przeznaczona jest ona wyłącznie dla grupy osób doświadczających tego problemu o wysokich potrzebach wsparcia. Rezultaty badań jasno pokazują, że metoda najpierw mieszkanie przewyższa niektóre istniejące modele usług skutecznością rozwiązywania problemu bezdomności wśród osób o wysokich potrzebach wsparcia (zob. Rozdział 1). W niektórych przypadkach, na przykład w Finlandii, dostawcy usług dla osób w kryzysie bezdomności zmienili systemowo sposób, w jaki świadczą usługi, przechodząc z modeli schodkowych do modelu najpierw mieszkanie i w rezultacie zaobserwowali poprawę efektywności usług¹³¹.

6.2.1. Możliwe przyszłe zastosowania

Możliwe przyszłe zastosowania modelu najpierw mieszkanie to:

- o **Prewencja.** Metoda najpierw mieszkanie może być wykorzystana jako forma pomocy dla osób o wysokich potrzebach wsparcia, które opuszczają instytucje takie jak szpitale psychiatryczne, zakłady penitencjarne lub długoterminowe mieszkania wspierane. Niektóre amerykańskie usługi pracują z osobami opuszczającymi szpitale psychiatryczne, które są oceniane jako narażone na wysokie ryzyko bezdomności lub mają historię bezdomności¹³².

- o **Wyspecjalizowane odmiany modelu najpierw mieszkanie dla specyficznych grup osób doświadczających bezdomności.** Jest to kolejny obszar, na który można rozszerzyć usługi najpierw mieszkanie na poziomie strategicznym. Na przykład:
 - **Kobiety o wysokich potrzebach wsparcia.** Istnieją dowody z badań wskazujące, że kobiety o wysokich potrzebach wsparcia często mogą doświadczać

¹³¹ N. Pleace, D. Culhane, R. Granfelt et al., *The Finnish Homelessness...*, Op. cit.

¹³² S. Tsemberis, *Housing First: The Pathways...*, Op. cit.

bezdомności w sposób odmienny od mężczyzn, szczególnie w związku z unikaniem usług i korzystaniem z nieformalnych, a czasem ryzykownych związków, aby utrzymać się w mieszkaniu¹³³. Metoda najpierw mieszkanie, zapewniając kobietom w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia własne mieszkania, będzie bardziej przystępna niż niektóre inne formy usług, w których kobiety mogą nie czuć się bezpiecznie. Doświadczenia kobiet, które często obejmują przemoc ze względu na płeć lub przemoc domową i inne formy przemocy, oznaczają, że istnieje uzasadnienie dla rozwoju specjalistycznej wersji modelu najpierw mieszkanie, ze specjalnie przeszkolonym żeńskim personelem. W Manchesterze w Wielkiej Brytanii, w projekcie *Threshold Housing* opracowano program najpierw mieszkanie dla kobiet o wysokich potrzebach wsparcia, które miały kontakt z wymiarem sprawiedliwości¹³⁴.

- **Młodzi ludzie o wysokich potrzebach wsparcia zagrożeni bezdomnością** mogą również wymagać specyficznego wsparcia. Ponownie, dzieje się tak, ponieważ ich potrzeby, cechy i doświadczenia mogą różnić się od potrzeb innych grup osób doświadczających bezdomności¹³⁵. W grupie tej występuje przykładowo nieproporcjonalnie wysokie prawdopodobieństwo korzystania w dzieciństwie z usług socjalnych, rodzin zastępczych i domów dziecka oraz występowania negatywnych doświadczeń w tym okresie.

- **Rodziny o wysokich i złożonych potrzebach także mogą być wspierane w modelu najpierw mieszkanie.** Specyficzne potrzeby rodzin powodują jednak, że program najpierw mieszkanie musi nie tylko wspierać jednostkę, ale także rozumieć i pomagać całej rodzinie, w tym dzieciom¹³⁶. Potrzeby rodzin związane ze zdrowiem psychicznym, nadużywaniem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych oraz złym stanem zdrowia mogą być podobne do tych u samotnych osób w kryzysie bezdomności, ale w przypadku wspierania całych rodzin niezbędne będą odmienne formy wsparcia.

¹³³ P. Mayock, S. Sheridan, S. Parker, "It's just like we're going around in circles and going back to the same thing...": The dynamics of women's unresolved homelessness, „Housing Studies” 2015, 30(6)

¹³⁴ <http://www.thp.org.uk/services/housing-first>

¹³⁵ D. Quilgars, S. Johnsen, N. Pleace, *Review of Youth Homelessness in the UK*, Joseph Rowntree Foundation, York 2008 <https://www.jrf.org.uk/report/youth-homelessness-uk>

¹³⁶ A. Jones, N. Pleace, D. Quilgars, *Firm Foundations: an Evaluation of the Shelter Homeless to Home Service*, Shelter, Londyn 2002 https://england.shelter.org.uk/_data/assets/pdf_file/0020/39521/Firm_Foundations.pdf

- **Osoby kończące odbywanie kary pozbawienia wolności o wysokich potrzebach wsparcia** również mogą wymagać specjalnego wsparcia po opuszczeniu zakładu penitencjarnego. To kolejny przykład tego, jak metoda najpierw mieszkanie może zostać dostosowana, aby odpowiadać na specyficzny zestaw potrzeb. Innym przykładem może być zastosowanie specjalistycznego modelu najpierw mieszkanie dla osób o wysokich potrzebach wsparcia, które mają doświadczenie frontowej służby wojskowej (weteranów).

6.3. Argumentacja za najpierw mieszkanie

Kilka rządów europejskich (na przykład **Danii, Finlandii, Francji i Hiszpanii**) postanowiło przyjąć i przetestować model najpierw mieszkanie jako **podstawę ich strategii odpowiadających na zjawisko bezdomności**. W innych krajach europejskich, reakcja strategiczna na metodę najpierw mieszkanie była bardziej nierówna¹³⁷. Na poziomie Unii Europejskiej, raport Jury z Europejskiej Konferencji Konsensusu w sprawie Bezdomności w 2010 roku zaleca uwzględnianie metody najpierw mieszkanie oraz usług powiązanych w przeciwdziałaniu bezdomności¹³⁸. Stanowisko to podziela Komisja Europejska¹³⁹.

Wyniki badań, w szczególności badań dobrej jakości systematycznie porównujących rezultaty programów najpierw mieszkanie z bardziej konserwatywnymi usługami dla osób w kryzysie bezdomności, mają zasadnicze znaczenie w zachęcaniu do korzystania z metody najpierw mieszkanie w Ameryce Północnej. Wysoki standard dowodów z badań zwrócił uwagę rządów i usługodawców w Europie oraz wzbudził zainteresowanie międzynarodowych organów, takich jak Komisja Europejska i OECD. Oczywiście nie wszystkie badania są powszechnie postrzegane jako dowody dobrej jakości. Zawsze znajdują się też osoby, które nie dadzą się przekonać, że metoda najpierw mieszkanie stanowi rozwiązanie warte replikacji. Tym niemniej, dobrej jakości badania, które wyraźnie pokazują sukces w walce z bezdomnością osób o wysokich potrzebach wsparcia i względną opłacalność, pozostają kluczowym czynnikiem w argumentowaniu za tym rozwiązaniem.

W **Szwecji**, Uniwersytet w Lund aktywnie promuje metodę najpierw mieszkanie wśród decydentów i dostawców usług dla osób w kryzysie bezdomności¹⁴⁰. We **Włoszech**, sieć *Housing First Italia*¹⁴¹ skupiająca usługodawców, gminy i naukowców, działająca pod auspicjami federacji fio.PSD, zajmuje się tym samym. Oddolne rzecznictwo i dyskusja wspierają włączenie tej ważnej innowacji do agendy politycznej. Współpraca między usługodawcami a uniwersytetami, np. w Szwecji czy we Włoszech, łączy praktyków

¹³⁷ *On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe*, FEANTSA, Bruksela 2012 <http://housingfirstguide.eu/website/on-the-way-home-feantsa-monitoring-report-on-homelessness-and-homeless-policies-in-europe/>; *An Overview of Housing Exclusion in Europe: 2015*, Fondation Abbé Pierre/FEANTSA, 2015 <http://housingfirstguide.eu/website/an-overview-of-housing-exclusion-in-europe-2015/>

¹³⁸ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=88&langId=en&eventId=315&furtherEvents=yes>

¹³⁹ <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9770&langId=en>

¹⁴⁰ <http://www.soch.lu.se/en/research/research-groups/housing-first>

¹⁴¹ <http://www.housingfirstitalia.org/en/>

świadczenia usług z ekspertami z zakresu ewaluacji, co owocuje dowodami naukowymi wysokiej jakości i zwiększeniem skuteczności lobbingu metody najpierw mieszkanie.

W Anglii *Homeless Link*, federacja dostawców usług dla osób w kryzysie bezdomności, opracowała program *Housing First England*¹⁴² mający na celu promowanie modelu najpierw mieszkanie jako modelu dobrej praktyki i włączanie go do głównego nurtu polityki społecznej, począwszy od roku 2016. Podobnie jak we Włoszech i w Szwecji, jest to wspólna inicjatywa powstała dzięki partnerskiej współpracy.

Metoda najpierw mieszkanie odnosi sukcesy ze względu na **sposób, w jaki udzielane jest wsparcie**, jak również (a może nawet *przede wszystkim*) ze względu na **nacisk na szybkie zapewnianie domu**, a tym samym natychmiastowe rozwiązanie kryzysu bezdomności oraz usunięcie ryzyka i niepewności związanych z bezdomnością (zob. Rozdziały 1 i 3). Istnieją dowody z badań mówiące, że chociaż koordynacja usług w ramach zintegrowanej strategii zapewnia efektywniejsze polityki przeciwdziałania bezdomności, ostatecznie rozbijają się one o problem niedoboru przystępnych cenowo, odpowiednich mieszkań. Model najpierw mieszkanie jest nie tylko ważną innowacją, ale także niezwykle istotnym sposobem zwracania uwagi na kluczową rolę mieszkań w strategicznej reakcji na bezdomność¹⁴³.

Niezwykle doniosły jest również fakt, iż metoda najpierw mieszkanie **łamie stereotypy dotyczące natury bezdomności i osób, które jej doświadczają** – pokazuje, że problem ten to wcale nie zachowania i postawy, które należy zmienić. Najpierw mieszkanie to skuteczna odpowiedź na zjawisko bezdomności, która wspiera i umożliwia odbudowę życia doświadczającej tego zjawiska osoby, ale *nie wymaga* przy tym zmiany zachowania ani nie przewiduje używania sankcji w celu wymuszenia tej zmiany. Zapewniając natychmiastowe zamieszkanie, respektując człowieczeństwo osób w kryzysie bezdomności i szanując ich wybory, a także zachęcając do odbudowy życia, model najpierw mieszkanie prowadzi do zakończenia bezdomności (zob. Rozdział 1).

¹⁴² <http://www.homeless.org.uk/hfengland/>

¹⁴³ N. Pleace, D. Culhane, R. Granfelt et al., *The Finnish Homelessness*., Op. cit.

ZAŁĄCZNIK: Przykłady wdrożeń

Austria

Neunerhaus, Wiedeń

Metoda najpierw mieszkanie w Austrii została wdrożona jako część **wiedeńskiego programu pomocy osobom w kryzysie bezdomności (Wiener Wohnungslosenhilfe)**, który koncentruje się na zapewnieniu psychospołecznego wsparcia mieszkańcom Wiednia doświadczającym tego problemu. Po licznych debatach dotyczących konieczności wprowadzenia zmian do opartego o model schodkowy systemu pomocy działającego w stolicy Austrii, opracowano trzyletni pilotażowy program najpierw mieszkanie. **Program Neunerhaus** przestrzega ośmiu podstawowych zasad opisanych w Rozdziale 2.

Do 2015 roku program *Neunerhaus* wspierał **69 środowisk** – łącznie **131 osób** – osób samotnych i rodzin z dziećmi na utrzymaniu (w tym 46 kobiet, 38 mężczyzn i 47 dzieci). Rozproszone na terenie miasta mieszkania są zapewniane przez różne podmioty zarządzające mieszkaniami, a wszystkie osoby korzystające z programu *Neunerhaus* zawierają umowy najmu bezpośrednio z tymi podmiotami. **Program korzysta z mieszkań społecznych, prywatnych i spółdzielczych.**

Wsparcie jest określane jako elastyczne, dostosowane do indywidualnych potrzeb, z naciskiem na promowanie włączenia społecznego oraz na samostanowienie i partycypację (co odpowiada podstawowym zasadom dotyczącym wyboru i kontroli, planowania zorientowanego na osobę, elastycznego wsparcia tak długo, jak jest ono potrzebne i aktywnego zaangażowania). Integracja społeczna jest ukierunkowana na unikanie nadmiernej instytucjonalizacji, jakiej zwykle doświadczają osoby w kryzysie bezdomności. Ponieważ mieszkania są przydzielane natychmiast, pracownik socjalny ma więcej czasu na skupienie się na uczestnictwie w społeczności i, w miarę możliwości, na wspieraniu usługobiorców w zakresie aktywizacji zawodowej zmierzającej do podjęcia pracy zarobkowej.

Szczególnie imponujące są rezultaty programu dotyczące pozostawania w mieszkaniach. Ewaluacja programu informuje o **wskaźniku utrzymywania się w mieszkaniach w wysokości 98,3%**, odnotowano także wzrost integracji społecznej. Ocena obejmująca pierwsze dwa lata działalności (w języku angielskim) jest dostępna pod adresem:

http://www.neunerhaus.at/fileadmin/Bibliothek/Neue_Website/Neunerhaueser/Housing_First/20150925_HousingFirst_Report_english.pdf

Belgia

Housing First Belgium

Metoda najpierw mieszkanie w Belgii wdrożona została w formie krajowego programu pn. *Housing First Belgium* w **pięciu największych miastach** kraju. W momencie pisania niniejszego poradnika (2015 rok), w ramach programu krajowego działano w sumie **osiem wdrożeń lokalnych**, które były prowadzone przez gminy i organizacje pozarządowe. Program skierowany jest do osób doświadczających bezdomności długotrwale (średnia długość epizodów bezdomności uczestników to pięć lat), które mają wysokie potrzeby w zakresie wsparcia. Program ma na celu wsparcie **150 osób do czerwca 2016 roku**.

Każdy z ośmiu programów lokalnych korzysta z ogólnodostępnych mieszkań na wynajem, zarówno z zasobu społecznego, jak i prywatnego. W niewielkiej liczbie przypadków używane są również mieszkania wspierane i specjalistyczne.

Poszczególne wdrożenia różnią się od siebie w szczegółach, tym niemniej wszystkie wykorzystują podejście **intensywnego zarządzania przypadkiem (ICM)**. Każda osoba korzystająca z usług ma swojego własnego dedykowanego pracownika socjalnego, który zajmuje się m.in. organizacją dostępu do niezbędnych usług wtedy, kiedy jest to potrzebne. Na jednego pracownika przypada nie więcej niż od sześciu do ośmiu uczestników programu najpierw mieszkanie.

Niektóre z belgijskich programów lokalnych mają także zespół interdyscyplinarny; inne polegają wyłącznie na pracownikach pracujących w podejściu ICM. Największy zespół składa się z pielęgniarek, pracowników socjalnych, psychologa, specjalisty ds. zatrudnienia i specjalisty ds. mieszkalnictwa; najmniejszy zespół składa się tylko z czterech pracowników socjalnych. Pięć z ośmiu programów lokalnych używa wyłącznie podejścia ICM. W poszczególnych programach organizacja zespołów wygląda następująco:

- o zespół pracowników socjalnych świadczących usługi w podejściu ICM (Antwerpia);
- o trener mieszkaniowy i psycholog pracujący podejściem ICM (Gandawa);
- o pielęgniarka, pracownik socjalny i lekarz (Bruksela, program 1);
- o zespół pracowników socjalnych posiadających wiedzę specjalistyczną w zakresie zdrowia psychicznego i redukcji szkód, podejście ICM (Bruksela, program 2);
- o specjalista ds. mieszkalnictwa i pracownik socjalny, ICM (Hasselt);
- o zespół interdyscyplinarny składający się z pielęgniarki, pracowników socjalnych, psychologa, oraz specjalistów ds. edukacji, zatrudnienia i mieszkalnictwa (Charleroi);
- o pracownicy socjalni i specjalista ds. mieszkalnictwa – wsparcie ICM (Liège);
- o pielęgniarki, pracownicy socjalni, specjalista ds. edukacji i psycholog w zespole interdyscyplinarnym (Namur).

Belgijski program był wdrożeniem pilotażowym. W roku 2015, kiedy opracowywano niniejszy poradnik, poddawany był ewaluacji. Raport ewaluacyjny na temat skuteczności metody najpierw mieszkanie w Belgii prawdopodobnie wpłynie na tamtejszą politykę przeciwdziałania bezdomności. Więcej informacji (w języku angielskim, francuskim i holenderskim) na temat programu *Housing First Belgium* można znaleźć pod adresem:

<http://www.housingfirstbelgium.be/>

Dania

Duńska strategia rozwiązywania problemu bezdomności

Dania ma jeden z najszerzej zakrojonych programów najpierw mieszkanie w Europie. Duńska strategia krajowa, która została **przyjęta w 2008 roku** i obowiązywała do roku 2013, obejmowała program najpierw mieszkanie skierowany do **ponad 1.000 osób w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia**¹⁴⁴. Podobnie jak w Belgii i Francji, duńska strategia jest poddawana ewaluacji w celu zbadania skuteczności programu najpierw mieszkanie i innych modeli usług wspierających osoby w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach. Strategia jest wdrażana przez rząd Danii, a duński program najpierw mieszkanie jest zgodny z ośmioma podstawowymi zasadami metody najpierw mieszkanie opisanymi w rozdziale 2.

Zastosowanie metody najpierw mieszkanie w Danii wykazuje pewne podobieństwa do programu *At Home/Chez Soi* w Kanadzie, a także do francuskiego programu *Un Chez-Soi d'abord*. Strategia krajowa skoncentrowała się na 17 gminach, w których przebywało najwięcej osób doświadczających bezdomności, w tym trzech największych miastach: Kopenhadze, Aarhus i Odense. Szczegółowe cele obejmowały zmniejszenie liczby osób żyjących w na ulicy, skuteczniejsze reagowanie na rosnący poziom bezdomności młodzieży, skrócenie czasu spędzanego przez osoby w kryzysie bezdomności w miejscach schronienia interwencyjnego oraz obniżenie wskaźnika bezdomności wśród osób opuszczających szpitale i zakłady penitencjarne. Model najpierw mieszkanie został ujęty jako kluczowy element duńskiej strategii w celu systemowej weryfikacji jego funkcjonowania w Danii. Mieszkania są zapewniane we współpracy z zarządcami społecznego zasobu mieszkaniowego.

Dania testowała metodę najpierw mieszkanie implementując zarówno modele wykorzystujące **intensywne zarządzanie przypadkiem (model ICM)**, jak i **zespoły interdyscyplinarne (model asertywnego wsparcia w społeczności, ACT)**. Testowano również wdrożenia oparte o mieszkania rozproszone, jak i zespolone (praca metodą wspólnotową). Poszczególne modele (takie jak np. podejście ACT), były skierowane do specyficznych grup osób w kryzysie bezdomności.

Większość duńskich wdrożeń modelu najpierw mieszkanie stanowiły usługi świadczone w podejściu ICM, którymi wspierano w latach 2009–2013 ponad 1.000 osób doświadczających bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia w 17 gminach. Jedna lokalna usługa oparta na ACT pracowała z 92 osobami do roku 2013¹⁴⁵.

Ewaluacja zakończona w roku 2013 wykazała, że program najpierw mieszkanie okazał się dużym sukcesem, szczególnie w przypadku usług opartych na podejściu ACT. Badania wykazały także, że usługi w mieszkaniach zespolonych były nieco mniej skuteczne niż w mieszkaniach rozproszonych. Duński program wykazuje też podobieństwa do implementacji metody najpierw mieszkanie w Finlandii. Podobnie jak w Finlandii, rozbudowane systemy pomocy społecznej, w połączeniu z dostępnym społecznym zasobem mieszkaniowym, wydają się powstrzymywać większość form bezdomności powodowanych ubóstwem przy niskich potrzebach wsparcia¹⁴⁶. W związku z powyższym,

¹⁴⁴ L. Benjaminsen, *Policy Review*., Op. cit., s. 109–131

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ L. Benjaminsen, S. Andrade, *Testing a Typology of Homelessness across Welfare Regimes: Shelter Use in Denmark and the USA*, „Housing Studies” 2015, 30(6)

również jak w Finlandii¹⁴⁷, większość osób doświadczających bezdomności w Danii posiada wysokie potrzeby wsparcia. Stawia to metodę najpierw mieszkanie w Danii w pierwszoplanowej roli w strategii rozwiązywania problemu bezdomności, ponieważ większość osób w kryzysie bezdomności w tym kraju należy do jej grupy docelowej.

Pozytywne wyniki pierwszej strategii przeciwdziałania bezdomności zachęciły Krajową Radę Usług Społecznych (*Socialstyrelsen*) do realizacji metody najpierw mieszkanie, w tym podejścia ACT i ICM, a także – testowo – powiązanego modelu interwencji w momencie krytycznym (*Critical Time Intervention*, CTI), w 24 gminach od sierpnia 2014 r. do maja 2016 r. Dodatkowo, w okresie od września 2015 r. do jesieni 2017 r., w 11 gminach wdrażany jest specjalny program kierowany do osób młodych (w wieku 17-24 lat). Program ten ma na celu zapobieganie bezdomności młodzieży, a jedną z zastosowanych metod będzie podejście ICM. Informacje o rezultatach obu tych programów zostaną opublikowane jesienią 2016 roku.

Krajowa Rada Usług Społecznych otrzymała również zadanie wspierania implementacji metody najpierw mieszkanie i powiązanych modeli mobilnego wsparcia (*floating support*) na terenie całego kraju **od maja 2016 roku do grudnia 2019 roku**. Projekt ten będzie obejmował **edukację wszystkich gmin, prywatnych usługodawców i organizacji pozarządowych** w zakresie metody najpierw mieszkanie.

Przegląd duńskiej strategii przeciwdziałania bezdomności (w języku angielskim) jest dostępny pod adresem:

<http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/04/Policy-Review-Update-Results-Danish-Strategy.pdf>

¹⁴⁷ N. Pleace, D. Culhane, R. Granfelt et al., *The Finnish Homelessness...*, Op. cit.

Finlandia

Fińska strategia rozwiązywania problemu bezdomności

Metoda najpierw mieszkanie stanowi centralny element krajowej strategii przeciwdziałania bezdomności w Finlandii. Kraj ten postawił sobie za cel eliminację długoterminowej bezdomności, której często doświadczają osoby o wysokich i złożonych potrzebach wsparcia. Stosując zarówno podejście wspólnotowe, które wprowadza zasady najpierw mieszkanie do projektów prowadzonych w mieszkaniach zespolonych, jak i podejście, w którym zapewniane są mieszkania rozproszone, Finlandia osiągnęła **znaczne obniżenie wskaźników długotrwałej bezdomności**. Więcej informacji o fińskiej strategii, która wdraża model najpierw mieszkanie, ale także kładzie znaczny nacisk na zapobieganie bezdomności, można znaleźć (w języku angielskim i fińskim) na stronie:

<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153258>

Program Vainölä

Program najpierw mieszkanie *Vainölä* jest prowadzony przez Armię Zbawienia, w mieszkaniach zapewnianymi przez Fundację Y (*Y-Säätiö*)¹⁴⁸ – organizację, która buduje w Finlandii nowe mieszkania społeczne na wynajem. **Mieszkania znajdują się w odrębnych lokalach zlokalizowanych w jednym bloku mieszkalnym.**

Usługi wsparcia są dostępne na miejscu, przez całą dobę, siedem dni w tygodniu. **Jedenastoosobowy zespół**, składający się z pracowników socjalnych, pracowników medycznych, koordynatorów wolontariuszy i trenera pracy, pomaga uczestnikom programu osiągnąć integrację społeczną poprzez pracę zarobkową. Zastosowane podejście to model zarządzania przypadkiem, korzystający zarówno z pracy zespołu pracowników programu *Vainölä*, jak i, w razie potrzeby, z zewnętrznych usługodawców.

Uczestnicy programu mają możliwość – choć oczywiście nie jest to przymus – uczestnictwa w społeczności terapeutycznej. Zasady społeczności terapeutycznej koncentrują się na¹⁴⁹:

- o oferowaniu ustrukturyzowanego środowiska terapeutycznego (*psychologically-informed environment*), tzn. miejsca, w którym codziennie realizowane są działania mające na celu promowanie zdrowia i dobrostanu;
- o samej społeczności terapeutycznej, postrzeganej jako mechanizm zapewniający leczenie i wsparcie, z naciskiem na poprawę wsparcia społecznego i samooceny jednostek w społeczności.

Oprócz bezpośredniego wsparcia i budowy sieci powiązań z zewnętrznymi usługami wsparcia (ICM), *Vainölä* zachęca do dobrowolnego włączania się w pracę na rzecz społeczności uczestników programu. Wszystkie prace porządkowe i ogrodnicze w ramach programu są wykonywane przez mieszkających w nim usługobiorców. Celem jest poprawa wsparcia społecznego i integracji społecznej poprzez doświadczenie w pracy o obniżonym poziomie wymagań.

¹⁴⁸ <http://www.ysaatio.fi/in-english/>

¹⁴⁹ <http://www.therapeuticcommunities.org/>

Osoby mieszkające w programie *Väinölä* biorą również udział w wydarzeniach mających na celu wspieranie ich integracji ze społecznością. Wydarzenia te są otwarte, co umożliwia zaproszenie innych członków społeczności lokalnej do budynku, w którym realizowany jest program. Podejmowane są także inne inicjatywy mające na celu informowanie i edukowanie społeczności na temat programu *Väinölä* i modelu najpierw mieszkanie. Uczestnicy programu realizują także w ramach wolontariatu prace porządkowe w okolicy, co ma na celu budowę pozytywnych relacji z otaczającą społecznością.

Priorytety programu skupiają się na:

- o pozostawaniu w mieszkaniach,
- o zdrowiu i dobrym samopoczuciu,
- o integracji społecznej.

W ramach ewaluacji, co sześć miesięcy zbierane są opinie uczestników. Ewaluacja wykazuje **bardzo dobre wyniki, zwłaszcza w zakresie utrzymywania się w mieszkaniach i wspierania integracji społecznej**, a także w przywracaniu kontaktów z rodziną i przyjaciółmi oraz w integracji ze społecznością lokalną. Wyniki dotyczące spożywania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych, a także zdrowia, są bardziej nierównomierne, ale nie jest to rzadkością w programach najpierw mieszkanie (zob. Rozdział 1).

W Europie i USA trwają dyskusje na temat stosowania modelu wspólnotowego w programach najpierw mieszkanie – koncentrują się one na możliwościach integracji społecznej uczestników (zob. Rozdział 3) w sytuacji gdy mieszkają oni we wspólnocie¹⁵⁰. Fińskie programy najpierw mieszkanie wykorzystują zarówno modele wspólnotowe, jak i mieszkania rozproszone w społeczności.

Więcej informacji na temat programu najpierw mieszkanie *Väinölä* można znaleźć (w języku fińskim) pod adresem:

<http://www.pelastusarmeija.fi/paikkakunnat/espoo/asumispalvelu>

¹⁵⁰ N. Pleace, D. Culhane, R. Granfelt et al., *The Finnish Homelessness...*, Op. cit.

Francja

Program Un Chez-Soi d'abord

Francja przeprowadziła **jeden z największych pilotaży** metody najpierw mieszkanie w Europie (zob. Rozdział 6). W ramach programu *Un Chez-Soi d'abord* (2011-2016) pilotaż prowadzony był w czterech miastach: **Lille, Paryżu, Tuluzie i Marsylii**. Na szczeblu krajowym programem zarządzał **DIHAL**, międzyresortowy organ odpowiedzialny za krajową strategię przeciwdziałania bezdomności. W program zaangażowane były resorty zdrowia, mieszkalnictwa i pomocy społecznej francuskiego rządu. Na szczeblu lokalnym program realizowany był przez komitety zarządzające, które zazwyczaj obejmowały wszystkie zaangażowane podmioty z obszaru zdrowia, pracy socjalnej i pomocy społecznej. Na poziomie krajowym działała grupa sterująca.

Usługi świadczone w programie *Un Chez-Soi d'abord* były zgodne z podstawowymi zasadami metody najpierw mieszkanie opisanymi w Rozdziale 2. Francuski program w dużej mierze opierał się na oryginalnym modelu najpierw mieszkanie opracowanym przez dr. Sama Tsemberisa. *Un Chez-Soi d'abord* można również bezpośrednio porównać z kanadyjskim programem *At Home/Chez Soi*. **705 osób w kryzysie bezdomności** wzięło udział w prowadzonej **na dużą skalę, bardzo solidnej, eksperymentalnej ewaluacji** programu (randomizowane badanie kontrolowane). Ogółem, **353 osoby** doświadczające bezdomności otrzymały mieszkanie dzięki **programowi najpierw mieszkanie**, podczas gdy pozostałe 352 otrzymały zwykłe usługi (wsparcie „jak zwykle”). Ewaluacja, której wyniki zostaną przedstawione w 2016 roku, była prowadzona przez Pascala Auquieria z Uniwersytetu Aix-Marseille.

W modelu francuskim mieszkania są wynajmowane od **prywatnych właścicieli**. Wsparcie jest udzielane przez interdyscyplinarny zespół, w skład którego wchodzi także pracownicy wsparcia wzajemnego (eksperci przez doświadczenie), w oparciu o podejście ACT. Na jednego członka zespołu przypada 10 uczestników. Program *Un Chez-Soi d'abord* odznacza się wysokim stopniem wierności, co oznacza, że bardzo przypomina oryginalny model opracowany w Nowym Jorku a także kanadyjską implementację w programie *At Home/Chez Soi*.

Wskaźniki rezultatów zgłoszone po 13 miesiącach realizacji programu były wysokie. **80%** uczestników utrzymało się w swoich mieszkaniach. Przedstawiono również mocne dowody na wyraźne (w zestawieniu z grupą kontrolną korzystającą z innych usług dla osób w kryzysie bezdomności) ograniczenie przypadków hospitalizacji, nocowania w miejscach niemieszkalnych, pobytów w zakładach penitencjarnych i w placówkach schronienia interwencyjnego. Poprawiło się także zdrowie, dobrostan i integracja społeczna uczestników, chociaż, podobnie jak w przypadku programów najpierw mieszkanie w innych krajach, wyniki nie we wszystkich przypadkach były jednoznacznie pozytywne (zob. Rozdział 1). Ze względu jednak na ogólnie bardzo pozytywne wyniki wstępne podjęto decyzję o kontynuowaniu działania istniejących wdrożeń w roku 2017 i wdrożeniu metody najpierw mieszkanie w kolejnych 15 miastach od roku 2018.

Program *Un Chez-Soi d'abord* pokazuje, że istnieją przykłady europejskich wdrożeń metody najpierw mieszkanie, które **bardzo przypominają oryginalny model Pathways z USA**. Wyniki francuskiego programu pokazują, że wdrożenie oryginalnego modelu może zakończyć się sukcesem w kontekście europejskim (zob. Rozdziały 2 i 5).

Informacje na temat wstępnych wyników programu *Un Chez-Soi d'abord* są dostępne (w języku angielskim) pod adresem:

<http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/04/First-results-of-HF-experimentation-in-France-and-next.pdf>

Więcej informacji o samym programie (w języku francuskim) można znaleźć na:

http://www.gouvernement.fr/sites/default/files/contenu/piece-jointe/2014/10/dihaL-_plaquette_gd_public_ucsd_b_ecran.pdf

Irlandia

Dublin Housing First

Projekt *Dublin Housing First* jest prowadzony przez dwie organizacje pozarządowe, **Focus Ireland** oraz **Peter McVerry Trust**, na zlecenie organu publicznego – **Biura ds. Mieszkalnictwa Regionu Dublinia** (*Dublin Region Housing Executive*). Program najpierw mieszkanie prowadzony w ramach projektu jest zgodny z podstawowymi zasadami opisanymi w Rozdziale 2.

Dubliński projekt zarówno świadczy usługi w modelu najpierw mieszkanie, jak i prowadzi „zespół uliczny”. Zespół ten świadczy usługi osobom żyjącym na ulicy, jednocześnie rekrutując spośród nich uczestników do programu najpierw mieszkanie. Osoby żyjące w warunkach niemieszkalnych z wysokimi potrzebami wsparcia są kierowane do mieszkań, osobom z niższymi potrzebami wsparcie o mniejszej intensywności zapewnia zespół uliczny. Usługi w modelu najpierw mieszkanie kierowane są przede wszystkim do:

- o osób, które doświadczają bezdomności długotrwale lub wielokrotnie,
- o osób w kryzysie bezdomności z problemami ze zdrowiem psychicznym i/lub nadużywających alkoholu i innych substancji psychoaktywnych.

Mieszkania są zapewniane przede wszystkim przez **zarządców społecznego zasobu mieszkaniowego**, którymi w Irlandii mogą być zarówno gminy, jak i organizacje pozarządowe. Wykorzystuje się również zasób prywatny.

Usługi w programie najpierw mieszkanie są świadczone przez **zespół ICM**. Zarówno dla uczestników programu, jak i dla osób objętych pomocą o niższej intensywności świadczonej przez zespół uliczny, dostępny jest także zespół kliniczny zatrudniający specjalistów ds. uzależnień, zdrowia psychicznego i fizycznego oraz poradnictwa. Na każdego pracownika programu najpierw mieszkanie przypada nie więcej niż 10 uczestników. W programie zatrudnione są również osoby zajmujące się poszukiwaniem odpowiednich mieszkań (także w zasobach prywatnych) i zarządzaniem mieszkaniami. W roku 2015 program najpierw mieszkanie wspierał **40 osób**.

Monitoring dublińskiego programu najpierw mieszkanie wykazuje bardzo pozytywne wyniki w obszarze utrzymywania się uczestników w mieszkaniach, ale zgłaszane są problemy ze znalezieniem odpowiednich mieszkań (zob. Rozdział 4). Wstępny projekt demonstracyjny (pilotażowe wdrożenie metody najpierw mieszkanie), który w 2014 roku został zastąpiony projektem *Dublin Housing First*, wykazywał dobre rezultaty w zakresie poprawy zdrowia fizycznego i psychicznego oraz integracji społecznej; chociaż nie były one uniwersalne, podobnie jak w programach najpierw mieszkanie w innych krajach (zob. Rozdział 1).

Wyniki projektu demonstracyjnego najpierw mieszkanie, na którym oparty jest projekt *Dublin Housing First* są dostępne (w języku angielskim) pod adresem:

http://www.homelessdublin.ie/sites/default/files/publications/HFirst_Evaluation2015.pdf

Włochy

Housing First Italia

Housing First Italia to grupa robocza skupiająca usługodawców programów najpierw mieszkanie we Włoszech, wspierana przez środowisko akademickie w postaci Komitetu Naukowego, który opracowuje metody ewaluacji tych programów. Działając pod auspicjami fio.PSD (włoskiej federacji organizacji zajmujących się problemem bezdomności), *Housing First Italia* **promuje stosowanie metody najpierw mieszkanie w całych Włoszech** oraz działa na rzecz nadania tej metodzie kluczowej roli we włoskiej strategii przeciwdziałania bezdomności. Szersze informacje (w językach angielskim i włoskim) dostępne są pod adresem:

<http://www.housingfirstitalia.org/en/housing-first/>

Tutti a Casa Famiglie, Bologna

Amici di Piazza Grande to organizacja charytatywna działająca w prowincji Bologna, która prowadzi (we współpracy z miastami tego północnowłoskiego regionu) program najpierw mieszkanie pn. *Tutti a Casa Famiglie*, skierowany do rodzin w kryzysie bezdomności o złożonych potrzebach wsparcia. Program jest zgodny z ośmioma podstawowymi zasadami opisanymi w Rozdziale 2.

Korzystając z rozproszonych mieszkań z sektora prywatnego, program *Tutti a Casa Famiglie* **zapewnił w roku 2015 wsparcie 42 rodzinom**. Usługa finansowana jest z połączenia darowizn charytatywnych i prywatnych, a organy odpowiedzialne za usługi społeczne w gminach pomagają rodzinom w pokryciu kosztów najmu, dzięki czemu rodziny nie przeznaczają na wynajem więcej niż 30% ich rozporządzalnych dochodów. Nie ma ograniczeń operacyjnych dotyczących wielkości projektu, ale poziom finansowania różni się między poszczególnymi gminami prowincji Bologna, więc liczba uczestników określana jest na podstawie dostępnych środków.

Usługi realizowane są z wykorzystaniem interdyscyplinarnego zespołu wsparcia, dzięki czemu *Tutti a Casa Famiglie* zapewnia połączenie modeli bezpośredniego wsparcia i zarządzania przypadkiem. Oferowane hybrydowe wsparcie jest odmienne niż w północnoamerykańskiej formule zespołu ACT – realizowane jest przez zespół składający się z kierownika zespołu, który jest wykwalifikowanym pracownikiem socjalnym, psychiatry pełniącego dodatkowo rolę superwizora oraz trzech „edukatorów” (którzy koncentrują się na wsparciu w integracji społecznej), jednego pracownika socjalnego i jednego psychologa. Głównym celem jest **zwiększanie samodzielności życiowej i integracji społecznej rodzin które były wcześniej w kryzysie bezdomności** poprzez dostarczanie im usług tak długo, jak to jest konieczne. Tam, gdzie to możliwe, kładzie się nacisk na wspieranie dorosłych członków rodzin w podjęciu pracy zarobkowej.

Jak dotąd osiągnięto wysoki poziom utrzymywania się w mieszkaniach – tylko dwie rodziny odeszły z programu, a jedna dokonała planowanej wcześniej przeprowadzki poza region Bolonii, co oznaczało, że nie mogła być dalej wspierana. Wstępna recenzja programu wykazała dobre wyniki w obszarze poprawy dobrostanu i poziomu integracji społecznej rodzin. W roku 2015 wciąż jednak pracowano nad rozszerzeniem instrumentarium ewaluacji.

http://www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/ws_4_guistinietal_piazzagrande.pdf

Housing First, Ragusa (Sycylia)

Prowadzony przez Caritas Diecezji Ragusa oraz organizację *Tetti Colorati ONLUS*, sycylijski program najpierw mieszkanie (zatytułowany po prostu *Housing First*), koncentruje się zarówno na samotnych osobach dorosłych, jak i rodzinach. Program najpierw mieszkanie w Ragusie jest zgodny z podstawowymi zasadami opisanymi w rozdziale 2 niniejszego poradnika.

Usługa współpracuje zarówno z osobami w kryzysie bezdomności z Ragusy, jak i potrzebującymi wsparcia migrantami i jest finansowana z różnych źródeł – środków Diecezji Ragusa, prywatnych darowizn, dotacji rządu centralnego i funduszy UE (Europejski Fundusz Inwestycyjny). **Mieszkania pochodzą z sektora prywatnego.** W nagłych wypadkach, gdy dana rodzina nie może zostać natychmiast umieszczona w mieszkaniu, zapewniane jest także schronienie interwencyjne w usługach prowadzonych przez Diecezję Ragusa. Tym niemniej, podobnie jak w innych programach najpierw mieszkanie, nacisk kładziony jest na jak najszybsze umieszczenie osób w kryzysie bezdomności w ich własnym, niezależnym domu. W roku 2015 dziewięcioosobowy zespół wspierał 35 środowisk (osób samotnych i rodzin). Pracownik socjalny, pedagog, antropolog, mediator językowy i kulturowy, oraz trzech wolontariuszy zapewniało wsparcie koordynowane przez lidera zespołu. Stosowany jest model intensywnego zarządzania przypadkiem zapewniający elastyczne wsparcie dopasowane do konkretnych potrzeb każdego uczestnika; decyzje dotyczące np. częstotliwości spotkań podejmowane są indywidualnie dla każdego uczestnika.

Wobec braku minimalnego dochodu podstawowego we włoskim systemie pomocy społecznej oraz barier w zatrudnieniu, program *Housing First* w Ragusie często musi pokrywać za usługobiorców czynsz za mieszkania. Oprócz pomocy w znalezieniu mieszkania i utrzymywaniu się w nim, program koncentruje się na **integracji w społeczność, pozytywnym wsparciu społecznym i budowie wiary we własne możliwości**, używając stabilnego zamieszkania jako fundamentu, na którym można pracować nad osiągnięciem tych celów.

Program zgłasza wysoki poziom pozostawania w mieszkaniach oraz wzrost integracji społecznej, zdrowia i dobrostanu. Chociaż nie został jeszcze poddany formalnej ewaluacji, jest częścią sieci *Housing First Italia*, która pracuje z Komitetem Naukowym nad opracowaniem bazy dowodów z badań wskazujących na skuteczność programów najpierw mieszkanie we Włoszech.

Holandia

HVO Querido Discus, Amsterdam

HVO Querido Discus to program najpierw mieszkanie zlokalizowany w Amsterdamie, zgodny z ośmioma podstawowymi zasadami opisanymi w Rozdziale 2, ale kładący mniejszy nacisk na zasadę orientacji na powrót do dobrostanu.

Program prowadzony jest przez organizację pozarządową i jest w całości finansowany przez holenderski rząd. Nacisk kładziony jest na osoby w kryzysie bezdomności, które zarówno doświadczają chorób psychicznych, jak i wykazują problem z nadużywaniem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych. Jest to **Jeden z najstarszych w Europie** programów – rozpoczął działalność w 2005 roku. Dzięki współpracy z amsterdamską spółką mieszkaniową, program korzysta ze społecznego zasobu mieszkaniowego.

Program *HVO Querido Discus* rozwinął się gwałtownie w ciągu ostatniej dekady. W roku 2005, program zatrudniał trzy osoby bezpośrednio wspierające uczestników i jednego lidera projektu, mających pod opieką łącznie 15 osób. W roku 2015, usługa obejmowała już 45 pracowników wsparcia, 4 koordynatorów zespołów i 2 liderów projektu pracujących z **275 uczestnikami programu najpierw mieszkanie**. Mimo gwałtownego rozrostu, program nadal miał możliwości dalszego rozwoju. Nie określono limitu wielkości dla tego programu najpierw mieszkanie.

Wsparcie organizowane jest w oparciu o cotygodniowe spotkania z uczestnikami, które mogą odbywać się w ich domach, w miejscach publicznych lub w biurze *HVO Querido Discus*. Uczestnicy mogą również nawiązać kontakt telefoniczny, zamiast spotykać się fizycznie z pracownikami programu. Wsparcie opiera się na **modelu intensywnego zarządzania przypadkiem** i obejmuje:

- o pomoc w utrzymywaniu się w mieszkaniu i codziennym życiu we własnym domu,
- o wspomaganie dostępu do opieki zdrowotnej, terapii uzależnień oraz innych usług zgodnie z podejściem ICM,
- o wsparcie w integracji społecznej, w tym praktyczną pomoc w odbudowywaniu więzi z rodziną,
- o pomoc w kontaktach z wymiarem sprawiedliwości (w razie potrzeby).

Jeden pracownik pracuje z minimalnie sześcioma i maksymalnie dziewięcioma uczestnikami. Mniejsza liczba uczestników przypadająca na pracownika stosowana jest przy pracy z osobami o bardzo wysokich potrzebach wsparcia. Członkowie zespołu mogą w razie potrzeby zapewniać sobie wzajemną pomoc. Wsparcie określa się jako płynne, zmieniające się i zróżnicowane zgodnie z potrzebami i wolą uczestników programu.

Rezultaty programu, w tym **wskaźniki utrzymywania się w mieszkaniach oraz poprawy zdrowia psychicznego, wielkości konsumpcji substancji psychoaktywnych i integracji społecznej, są bardzo wysokie** (choć podobnie jak w innych programach najpierw mieszkanie, wyniki te nie są powszechne; zob. Rozdział 1). Wysokie przyrosty odnotowano także w obszarze zdrowia fizycznego uczestników.

Więcej informacji (w języku holenderskim i angielskim):

<http://hvoquerido.nl/>

Housing First Utrecht

Kolejny holenderski program – *Housing First Utrecht*, również przestrzega ośmiu podstawowych zasad opisanych w Rozdziale 2.

Program najpierw mieszkanie w Utrechcie jest prowadzony przez organizację pozarządową. W roku 2015 **wspierał 80 osób**, często charakteryzujących się długotrwałą bezdomnością i ciężką chorobą psychiczną, z problemem nadużywania alkoholu i innych substancji odurzających, a czasem z przeszłością kryminalną. Mieszkania są zapewniane w sektorze społecznym.

Wsparcie świadczone jest przez zespół 14 pracowników. Większość zespołu to wykwalifikowani pracownicy socjalni, a w jego skład wchodzi również pracownik wsparcia wzajemnego (ekspert przez doświadczenie). Każdego uczestnika programu wspiera dwóch pracowników – pracownik „podstawowy”, a także „rezerwowy”, do którego uczestnicy mogą się zwrócić, jeśli ich podstawowy pracownik nie jest w danym momencie dostępny. Każdy pracownik pełni rolę pracownika podstawowego dla nie więcej niż ośmiu i rezerwowego dla nie więcej niż pięciu uczestników.

Intensywność wsparcia zależy od indywidualnych potrzeb uczestników – zespół świadczy **intensywniejsze wsparcie, gdy potrzeby są wysokie i ogranicza jego intensywność, gdy potrzeby maleją**. Każdy pracownik monitoruje potrzeby swoich uczestników i zgodnie z nimi organizuje usługi zewnętrzne. Program *Housing First Utrecht* oferuje więc rozwiązanie, które można opisać jako jeden wysoce elastyczny zespół, mogący świadczyć szeroki zakres bezpośredniego wsparcia o różnych poziomach intensywności, a także, w razie potrzeby, zarządzający usługami zewnętrznymi. Program oferuje:

- o zespół wsparcia, który elastycznie reaguje na szerokie spektrum potrzeb i zależnie od nich zmienia intensywność i charakter udzielanego wsparcia,
- o w razie potrzeby dostęp do usług zewnętrznych,
- o model niebędący ani podejściem ACT, ani ICM, łączący cechy obu tych podejść w sposób zgodny z podstawowymi zasadami metody najpierw mieszkanie.

W roku 2015 program *Housing First Utrecht* zgłaszał, że **85% uczestników** utrzymało się w mieszkaniach w latach 2010–2015. Odnotowano również poprawę zdrowia psychicznego, zdrowia fizycznego oraz w obszarze konsumpcji alkoholu i innych substancji psychoaktywnych, chociaż, jak w przypadku wielu innych programów najpierw mieszkanie, wzrosty te nie były powszechne. Odnotowano również sukcesy w integracji społecznej, choć niektórzy usługobiorcy zgłaszali, że nadal czują się wyizolowani. Więcej informacji na temat realizacji programu najpierw mieszkanie w Utrechcie (w języku holenderskim) można znaleźć pod adresem:

<https://www.tussenvoorziening.nl/hulp-nodig/wonen/housing-first/>

Norwegia

Programy najpierw mieszkanie w Norwegii

Norwegia ma stosunkowo niski poziom bezdomności w porównaniu do wielu innych krajów europejskich. Około **150.000 osób** w tym kraju boryka się z problemami na rynku mieszkaniowym, a około **6.200 z nich znajduje się w kryzysie bezdomności**¹⁵¹. Podobnie jak w Danii i Finlandii, ta niewielka populacja ma wysokie potrzeby wsparcia wynikające z ciężkich chorób psychicznych oraz nadużywania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych.

Norweska polityka przeciwdziałania bezdomności ściśle odzwierciedla niektóre z podstawowych zasad metody najpierw mieszkanie, skupiając się na „normalizacji” rozumianej jako nacisk na szybkie zapewnienie mieszkań z usługami wsparcia świadczonymi zgodnie z potrzebami, zamiast podejścia schodkowego (tj. usług, których celem jest doprowadzenie do stanu „gotowości mieszkaniowej” przed otrzymaniem mieszkania). Mieszkanie jest postrzegane jako podstawowe prawo każdego obywatela.

Podobnie jak w Danii i Finlandii, model najpierw mieszkanie jest jednym z wielu ujętych w zintegrowanej strategii przeciwdziałania bezdomności. Podobnie jak w kilku innych krajach, programy najpierw mieszkanie w Norwegii są poddawane obecnie ewaluacji.

W lipcu 2015 roku, Norwegia miała **16 programów najpierw mieszkanie wspierających 237 osób**. Programy te realizowane są głównie w mieszkaniach społecznych, z naciskiem na to, aby były to mieszkania rozproszone. Zarządzanie programami najpierw mieszkanie jest zadaniem gmin. W realizacji programów napotkano trudności w pozyskaniu odpowiednich i przystępnych finansowo mieszkań w zasobie prywatnym. Podobnie jak Dania i Finlandia, Norwegia posiada rozbudowany system pomocy społecznej, który wspiera gospodarstwa domowe o niskich dochodach dopłatami do czynszu i innych kosztów utrzymania.

Każdy norweski program najpierw mieszkanie jest zaprojektowany nieco inaczej. Żaden nie posiada zespołu ACT, ale wszystkie oferują intensywne formy zarządzania przypadkiem. Najstarszy program najpierw mieszkanie w Norwegii, który rozpoczął działalność w 2011 roku, został poddany ewaluacji, która wykazała, że osiągnięta została **93% skuteczność** w wychodzeniu z bezdomności.

Więcej informacji (w języku norweskim) jest dostępnych pod adresami:

<http://www.husbanken.no/>

<http://www.drammen.kommune.no/>

<http://www.napha.no/>

<http://www.fafo.no/>

<http://www.nibr.no/>

¹⁵¹ Dane z 2015 r., źródło: Norweski Państwowy Bank Mieszkaniowy (*Husbanken*)

Portugalia

Casas Primeiro, Lizbona

Program *Casas Primeiro* rozpoczął działalność w Lizbonie w 2009 roku i jest prowadzony przez AEIPS – organizację pozarządową działającą w Portugalii we współpracy z podmiotami sektora publicznego. Program jest zgodny z podstawowymi zasadami opisanymi w Rozdziale 2.

Lizboński program korzysta z mieszkań wynajmowanych na rynku prywatnym. Jest skierowany do osób długotrwale doświadczających bezdomności z wysokimi potrzebami wsparcia, osób żyjących na ulicy oraz osób z problemami psychicznymi znajdujących się w kryzysie bezdomności. Sześciuosobowy zespół wspiera do **60 osób** co oznacza, że na jednego pracownika przypada do **10 uczestników programu najpierw mieszkanie**.

W 2015 roku udzielano wsparcia, którego osią były cotygodniowe wizyty w domach uczestników przewidziane z myślą o wspieraniu stabilności zamieszkania oraz poprawy zdrowia i dobrostanu. Zespół *Casas Primeiro* może łączyć uczestników programu z innymi usługami świadczonymi przez AEIPS (realizatora programu), jak np. usługi edukacyjne. Formuła zarządzania przypadkiem pozwala także na łączenie uczestników z **zewnętrznym wsparciem, którego potrzebują**, takim jak usługi zdrowia psychicznego.

Wsparcie może obejmować:

- o zarządzanie przypadkiem w dostępie do świadczeń socjalnych i usług społecznych,
- o pomoc w odbudowie kontaktu z rodziną,
- o wsparcie w dostępie do usług edukacyjnych i zatrudnienia,
- o pomoc w dostępie do usług zdrowotnych, w tym zdrowia psychicznego,
- o powiązanie uczestników z usługami świadczonymi w społeczności lokalnej,
- o wsparcie w zarządzaniu mieszkaniem i utrzymywaniu się w mieszkaniach,
- o wsparcie w utrzymaniu pozytywnych relacji z właścicielami mieszkań i sąsiadami,
- o usługi opiekuńcze.

Program *Casas Primeiro* oferuje elastyczne połączenie bezpośredniego wsparcia i zarządzania przypadkiem. Jeden elastyczny zespół pracowników dostosowuje wsparcie do indywidualnych potrzeb i preferencji. Cotygodniowe spotkania grupowe służą wzajemnemu wsparciu pomiędzy uczestnikami.

Wyniki programu *Casas Primeiro* są pozytywne. Nastąpiło znaczne ograniczenie korzystania z usług ratownictwa medycznego i przyjęć do szpitali psychiatrycznych. Wyniki w zakresie pozostawania w mieszkaniach są dobre. Osiągnięto również **wzrosty w obszarach zdrowia, dobrostanu i integracji społecznej**, chociaż podobnie jak w przypadku innych programów najpierw mieszkanie, nie są one powszechne (zob. Rozdział 1). Wskaźniki zadowolenia uczestników usług są bardzo wysokie. Więcej informacji o *Casas Primeiro* (w języku angielskim i portugalskim) znajduje się pod adresem:

<http://www.aeips.pt/>

Hiszpania

Hábitat

Hábitat to pierwszy program najpierw mieszkanie opracowany w Hiszpanii, prowadzony przez Fundację RAIS. Rozpoczął działalność w 2014 roku, obecnie zapewnia wsparcie **38 osobom** w Maladze, Barcelonie i Madrycie. Program *Hábitat* przestrzega podstawowych zasad opisanych w Rozdziale 2.

Program skupia się na osobach w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach wsparcia, w tym na osobach z długotrwałymi i powtarzającymi się epizodami bezdomności, doświadczających problemów ze zdrowiem psychicznym oraz nadużywających alkoholu i innych substancji psychoaktywnych. Niektórzy uczestnicy są również niepełnosprawni lub cierpią na ograniczające ich choroby. Ewaluacja programu *Hábitat*, uwzględniająca grupę kontrolną, nadal trwa. Program oferuje **kombinację mieszkań z zasobów prywatnych i społecznych**, z wyjątkiem Barcelony, gdzie w 2015 roku był w całości realizowany w mieszkaniach z sektora prywatnego.

Całością programu zarządza koordynator generalny. Na poziomie lokalnym, w każdym z miast pracuje koordynator oraz dwóch pracowników wsparcia, którzy są przeszkoleni w zakresie pracy socjalnej i edukacji dorosłych. Wsparcie zapewniane przez *Hábitat* jest oparte na podejściu ICM. Przeprowadzone badanie wierności programu z oryginalnym modelem najpierw mieszkanie wykazało, że program ma **wysoki stopień wierności z modelem Pathways**¹⁵² (należy jednak zauważyć, że *Hábitat* jest realizowany wyłącznie w podejściu ICM – nie uwzględnia zespołu ACT jak oryginalny program najpierw mieszkanie w Nowym Jorku; zob. Rozdziały 1, 2 i 3).

Kompozycja, intensywność i charakter wsparcia są określane indywidualnie przez każdego uczestnika, a zadaniem zespołu jest elastyczne reagowanie i różnicowanie wsparcia zgodnie ze specyficznymi preferencjami i potrzebami każdej osoby korzystającej z programu. Wsparcie może obejmować:

- o zarządzanie przypadkiem w dostępie do świadczeń socjalnych, usług społecznych i zdrowotnych,
- o pomoc i wsparcie w kontaktach z usługami publicznymi,
- o wsparcie w dostępie do usług edukacyjnych i zatrudnienia,
- o wsparcie w zarządzaniu mieszkaniem i utrzymywaniu się w mieszkaniu,
- o pomoc w nawiązywaniu kontaktów z rodziną,
- o wsparcie w utrzymywaniu pozytywnych relacji z właścicielami mieszkań i sąsiadami,
- o wsparcie w zakresie usług opiekuńczych, spraw codziennych i spędzania wolnego czasu.

Zastosowanie modelu ICM oznacza, że *Hábitat* działa w ścisłej współpracy z usługami zewnętrznymi, opierając się na organizowaniu ich w celu zaspokojenia zgłaszanych przez uczestników potrzeb.

¹⁵² http://issuu.com/rais_fundacion/docs/presentaciones_habitathf_web?e=5650917/30872088

W 2015 roku *Hábitat* był nadal stosunkowo nowym programem, ale niezależna ewaluacja wykazała już pozytywne wyniki za **pierwsze 6 miesięcy działalności**. W części ekonomicznej badania wykazano, że program działał przy podobnych kosztach jak tradycyjny system wsparcia. Jednak *Hábitat* zapewniał lepsze wyniki, szczególnie w zakresie utrzymywania się w mieszkaniach i zadowolenia z mieszkań, dając uczestnikom poczucie bezpieczeństwa i pomagając im w rozwijaniu relacji z rodziną. Więcej informacji o początkowych etapach programu można znaleźć pod adresami:

https://www.raisfundacion.org/en/what_we_do/habitat (język angielski)

https://www.raisfundacion.org/es/que_hacemos/habitat (język hiszpański)

Szwecja

Najpierw mieszkanie w Szwecji

W przeciwieństwie do Danii, Finlandii i Norwegii, Szwecja (według stanu na rok 2015) nie wdrożyła krajowej strategii wyrażnie koncentrującej się na metodzie najpierw mieszkanie. Najpierw mieszkanie jako filozofia, metoda i usługa zostało jednak uwzględnione w lokalnych strategiach i planach przeciwdziałania bezdomności. Ponadto, zostało również wdrożone do innych dokumentów strategicznych, takich jak nowe wytyczne w sprawie postępowania w przypadku nadużywania substancji psychoaktywnych wydane przez Krajową Radę Zdrowia i Pomocy społecznej (*Socialstyrelsen*).

Dwa pierwsze programy najpierw mieszkanie w Szwecji uruchomiono w 2010 roku w Sztokholmie i Helsingborgu i zostały one poddane ewaluacji. W roku 2013, program realizowany w Helsingborgu stał się trwałym elementem programu budownictwa społecznego w tym mieście. W tym czasie **wskaźnik pozostawiania w mieszkaniach wynosił 84%**. Pilotażowy program najpierw mieszkanie jest obecnie rozszerzany w ramach programu budownictwa społecznego w Helsingborgu.

Pod koniec 2015 roku programy najpierw mieszkanie prowadzono już w 14 szwedzkich gminach. Mimo pewnych różnic w szczegółach operacyjnych, wszystkie pozostawały zgodne z podstawowymi zasadami metody najpierw mieszkanie. Wszystkie programy zgłaszają dobre rezultaty, zarówno pod względem **zadowolenia uczestników, jak i wskaźników utrzymywania się w mieszkaniach**. Grupą docelową wszystkich programów najpierw mieszkanie w Szwecji są osoby w tzw. „sytuacji 1”. Sytuacja ta jest równoważna z kategorią 1 i 2 opracowanej przez FEANTSA typologii ETHOS (brak dachu nad głową) obejmującymi osoby mieszkające w miejscach niemieszkalnych i w przestrzeni publicznej oraz osoby korzystające z interwencyjnego zakwaterowania w noclegowniach.

Ewaluacje programów najpierw mieszkanie są nadal prowadzone i przyniosą wyniki, dzięki którym możliwe będzie porównanie ze sobą poszczególnych programów. W Göteborgu, program najpierw mieszkanie korzysta z jednego zespołu ACT oraz dwóch zespołów ICM. W innych gminach wsparcie zapewniają pracownicy socjalni zatrudnieni przez służby społeczne. W jednej z gmin, cały program jest prowadzony przez organizację pozarządową. Z kolei w dwóch innych, usługi wsparcia świadczone są na podstawie umowy z Miastem Miejską (*Stadmission*) przez służby społeczne. W kontekście tak dużej różnorodności form organizacji usług, bardzo przydatne będzie określenie w ewaluacji kluczowych składników wsparcia, które **sprawiają, że programy najpierw mieszkanie działają w Szwecji tak dobrze**. Model najpierw mieszkanie został wprowadzony w trakcie trwającej w Szwecji znacznej reformy usług socjalnych i systemów mieszkalnictwa społecznego.

Utworzono formalną sieć dla wszystkich gmin, w których realizowane są programy najpierw mieszkanie. Ich przedstawiciele spotykają się regularnie i omawiają różne aspekty metody i jej lokalnych wdrożeń. Na ostatnim spotkaniu omówiono podobieństwa i różnice między poszczególnymi programami, a odrębną sesję poświęcono pracy z najtrudniejszymi przypadkami w każdym programie.

Więcej informacji (w języku angielskim) można znaleźć pod adresem:

<http://www.soch.lu.se/en/research/research-groups/housing-first>

Wielka Brytania

SZKOCJA

Glasgow Housing First

Szkocka organizacja pozarządowa *Turning Point*, zaczęła w 2010 roku rozwijać pierwszy w Wielkiej Brytanii program najpierw mieszkanie. Program *Glasgow Housing First* przestrzega wszystkich podstawowych zasad opisanych w Rozdziale 2.

Program został opracowany przede wszystkim w odpowiedzi na **rosnącą liczbę zgonów związanych z używaniem narkotyków** w populacji samotnych osób doświadczających bezdomności. Skoncentrowano się zatem na problemie nadużywania substancji psychoaktywnych, w mniejszym zaś stopniu na chorobach psychicznych i długotrwałej bezdomności, jak ma to miejsce w innych programach najpierw mieszkanie, mimo że uczestnicy programu często doświadczali zarówno problemów ze zdrowiem psychicznym, jak i długotrwałej bezdomności. Prowadzony przez *Turning Point* program został opracowany we współpracy i przy wsparciu finansowym samorządu miasta Glasgow, policji, rządu szkockiego, Szkockiej Krajowej Służby Zdrowia (*National Health Service Scotland*) i zarządców mieszkań społecznych.

W 2015 roku program wspierał 34 osoby i posiadał możliwości wystarczające do wspierania **42 osób**. Mieszkania zostały zapewnione dzięki współpracy z zarządcami mieszkań społecznych działającymi na terenie Glasgow.

Zespół wsparcia jest prowadzony przez kierownika programu i składa się z koordynatora, dwóch jego asystentów oraz trzech pracowników wsparcia wzajemnego, którzy najczęściej świadczą bezpośrednie wsparcie uczestnikom programu. W 2015 roku, mieli oni **pod opieką nawet do 14 uczestników** na osobę. Pracownicy wsparcia wzajemnego to osoby z bezpośrednim doświadczeniem bezdomności i problemowego używania substancji psychoaktywnych (tzw. eksperci przez doświadczenie), którzy zostali przeszkoleni do świadczenia wsparcia w programie najpierw mieszkanie. Program realizowany w Glasgow wyróżnia się wśród europejskich (i północnoamerykańskich) programów najpierw mieszkanie, ponieważ eksperci przez doświadczenie stanowią podstawę świadczonego wsparcia, a nie jedynie dodatek do zespołu. Systemy szkolenia osób z doświadczeniem nadużywania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych jako pracowników wsparcia i doradców są stosunkowo popularne w Wielkiej Brytanii. W razie potrzeby, wsparcie w programie *Glasgow Housing First* jest również zapewniane przez inne osoby.

Wsparcie jest zorientowane na indywidualne potrzeby i preferencje uczestników, w związku z czym jest bardzo elastyczne – może zmieniać się nawet z tygodnia na tydzień, w zależności od tego, jakie potrzeby zgłasza uczestnik. Zazwyczaj **pracownik wsparcia wzajemnego odwiedza uczestników dwa razy w tygodniu**. Spotkania odbywają się zgodnie z preferencjami uczestnika – w jego domu, ale czasem także w kawiarniach lub w biurze. Podejście oparte o zarządzanie przypadkiem gwarantuje łączenie uczestników z usługami psychiatrycznymi, medycznymi i innymi, których zespół programu nie zapewnia bezpośrednio.

Wsparcie zorganizowane jest w sposób bardzo płynny i opiera się przede wszystkim na podstawowym zespole, który korzysta częściowo z podejścia opartego o zarządzanie przypadkiem. Podobnie jak w przypadku niektórych innych europejskich programów

najpierw mieszkanie, jest to **indywidualnie dopasowana i elastyczna reakcja na wyrażone potrzeby wsparcia**, a nie ściste przestrzeganie modelu ACT lub ICM.

W 2015 roku, wskaźniki pozostawania w mieszkaniach wśród uczestników programu *Glasgow Housing First* były bardzo wysokie, odnotowano także poprawę zdrowia psychicznego oraz fizycznego, a także ograniczenie spożycia substancji psychoaktywnych (w tym także alkoholu). Postępy w zakresie integracji społecznej były bardzo zróżnicowane, podobnie jak w przypadku innych programów najpierw mieszkanie (zob. Rozdział 1). Planowano rozszerzenie zastosowania metody najpierw mieszkanie na sąsiednie gminy.

Więcej informacji (w języku angielskim) o programie *Glasgow Housing First* można znaleźć pod adresem:

<http://www.turningpointscotland.com/what-we-do/homelessness/glasgow-housing-first/>

ANGLIA

Housing First England

Housing First England to projekt, który ma na celu podniesienie rangi metody najpierw mieszkanie, edukację na jej temat i ewaluację jej wykorzystania w całej Anglii. **Homeless Link**, krajowa federacja sektora bezdomności w Anglii, będzie realizować projekt od roku 2016. Projekt zakłada wspieranie podmiotów publicznych i organizacji pozarządowych na szczeblu krajowym i lokalnym w rozwijaniu i wdrażaniu metody, a także współpracę z naukowcami w celu utworzenia bazy dowodów dla wdrożeń najpierw mieszkanie w Anglii.

Więcej informacji (w języku angielskim) można znaleźć na stronie:

<http://www.homeless.org.uk/>

Camden Housing First, Londyn

Londyńska organizacja pozarządowa *Single Homeless Project* (SHP) opracowała i prowadziła kilka programów najpierw mieszkanie, w tym programy wykorzystujące mieszkania społeczne. W latach 2012–2014, w londyńskiej dzielnicy Camden Town prowadzony był program pilotażowy opracowany we współpracy z samorządem dzielnicy. Program ten był zgodny z podstawowymi zasadami opisanymi w Rozdziale 2.

Odnoszący sukcesy program pilotażowy Camden Housing First, który został później znacznie rozszerzony, stanowi przykład implementacji metody najpierw mieszkanie o niskim poziomie kosztów. Do programu zakwalifikowano osoby doświadczające bezdomności o wysokich potrzebach, które wielokrotnie i *bezsukutecznie* korzystały z silnie rozwiniętego w dzielnicy Camden systemu tradycyjnych usług. Główne kryterium udziału stanowił okres minimum trzech lat bezsukutecznego korzystania z istniejących usług, ale warto zauważyć, że w niewielkiej grupie uczestników programu (do 10 osób jednocześnie) znalazły się też osoby korzystające z tych usług znacznie dłużej.

Wsparcie było udzielane przez trzyosobowy zespół – kierownika i dwóch pracowników wsparcia, z których każdy zajmował się pięcioma osobami. Program *Camden Housing First* w całości korzystał z mieszkań prywatnych. Praktyka wsparcia w zakresie utrzymywania się w mieszkaniu i mobilnych usług dla osób doświadczających bezdomności

w Wielkiej Brytanii polega na **zapewnianiu kombinacji wsparcia emocjonalnego, praktycznego poradnictwa, informowania i zarządzania przypadkiem** przy stosowaniu dość nieregularnych kontaktów, np. parę godzin wsparcia w okresie dwóch tygodni. Program *Camden Housing First* wykorzystał to istniejące podejście, poddając je jednak znacznej intensyfikacji, zwiększając liczbę godzin kontaktu i dodając możliwość różnicowania wsparcia w zależności od wyrażonych potrzeb. Organizacja wsparcia była bardzo elastyczna, różniła się w zależności od indywidualnych potrzeb i preferencji oraz często zmieniała swój zakres z tygodnia na tydzień.

Oprócz zapewniania wsparcia, dwaj pracownicy programu musieli również poszukiwać mieszkań w zasobie prywatnym i negocjować z ich właścicielami na jednym z najbardziej obleganych rynków mieszkaniowych w Europie, nie będąc w stanie zaoferować żadnej zachęty do przeznaczenia lokali na cele socjalne. Udało się jednak skutecznie połączyć te dwa zadania. Chociaż zapewnianie mieszkań z zasobu prywatnego było czasochłonne, były one i tak dostępne szybciej niż w przypadku prób poszukiwania w londyńskim zasobie społecznym.

Efektom programu był **znaczny poziom utrzymywania się w mieszkaniach, a także poprawa zdrowia psychicznego, zdrowia fizycznego oraz integracji społecznej**. Pewne postępy były również zauważalne w obszarze konsumpcji alkoholu i innych substancji psychoaktywnych, chociaż grupa wspieranych użytkowników usług była niewielka.

Więcej informacji (w języku angielskim) na temat usługi pilotażowej programu *Camden Housing First* można znaleźć na:

<http://www.shp.org.uk/story/housing-first-provides-stability-chronically-homeless-people>

Changing Lives, Newcastle upon Tyne

Changing Lives to angielska organizacja pozarządowa, która prowadzi program najpierw mieszkanie w Newcastle w północnej Anglii **we współpracy z władzami miasta**. Program *Changing Lives* jest zgodny z podstawowymi zasadami opisanymi w Rozdziale 2, chociaż różni się pod względem operacyjnym od niektórych europejskich programów najpierw mieszkanie.

Program jest skierowany do osób doświadczających długotrwałej bezdomności. Do tej grupy należą osoby, które przez dłuższy czas mieszkają na ulicy oraz osoby, które od dłuższego czasu, w sposób powtarzający się, korzystają z usług dla osób w kryzysie bezdomności, a mimo to problem ich bezdomności nigdy nie został rozwiązany. W programie wykorzystywane są domy i mieszkania z rynku prywatnego, ale w 2015 roku prowadzono także negocjacje z zarządcami mieszkań społecznych. W tym samym roku, pracowano z **38 osobami**, z możliwością rozszerzenia wsparcia aż do **60 osób i par**.

Wsparcie jest zorganizowane w oparciu o model zarządzania przypadkiem, który opiera się na intensyfikacji istniejącego modelu wsparcia dla osób w kryzysie bezdomności o wysokich potrzebach. W Wielkiej Brytanii istnieje długoletnia praktyka polegająca na świadczeniu osobom wychodzącym z bezdomności, mieszkającym w zwykłych mieszkaniach, usług wsparcia mobilnego opartych o podejście zarządzania przypadkiem niskiej intensywności. Model ten został zmodyfikowany na potrzeby programu najpierw mieszkanie poprzez znaczne zmniejszenie liczby usługobiorców przypadających na jednego pracownika oraz zwiększenie czasu wsparcia świadczonego każdemu uczestnikowi programu. Wsparcie można zwiększać, zmniejszać i modyfikować w zależności od potrzeb i wymagań każdego z uczestników. Mniejszy nacisk kładziony jest na dążenie do pełnego powrotu do dobrostanu (zob. Rozdział 2 oraz 3.2) – program skupia się raczej

na realistycznych celach związanych z potrzebami uczestników w zakresie wsparcia oraz ich długotrwałymi problemami dotyczącymi zdrowia fizycznego i psychicznego..

Poziom utrzymywania się w mieszkaniach jest wysoki, obserwowana jest też poprawa zdrowia psychicznego i fizycznego oraz redukcja spożycia substancji psychoaktywnych. **Poziom integracji społecznej uczestników również ulega poprawie.** Ponownie, te pozytywne osiągnięcia nie są jednak powszechne, podobnie jak we wszystkich innych programach najpierw mieszkanie (zob. Rozdział 1).

Raport z ewaluacji obserwacyjnej (w języku angielskim) programu *Changing Lives* oraz innych przykładów angielskiej implementacji metody najpierw mieszkanie jest dostępny pod adresem:

<https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2015/Housing%20First%20England%20Report%20February%202015.pdf>

Więcej informacji (w języku angielskim) na temat programu *Changing Lives* w Newcastle można znaleźć na:

<http://www.changing-lives.org.uk/>

BIBLIOGRAFIA

Wytuszczeniem zaznaczono pozycje rekomendowane przez autora we wprowadzeniu do niniejszego poradnika jako najważniejsze publikacje dotyczące rozwijania i wdrażania metody najpierw mieszkanie oraz badania rezultatów realizujących ją programów.

An Overview of Housing Exclusion in Europe: 2015, Fondation Abbé Pierre/FEANTSA, 2015 <http://housingfirstguide.eu/website/an-overview-of-housing-exclusion-in-europe-2015/>

Baptista I., *Women and Homelessness in Europe*, (w:) *Homelessness Research in Europe*, red. E. O'Sullivan, V. Busch-Geertsema, D. Quilgars, N. Pleace, FEANTSA, Bruksela 2010

Benjaminsen L., Andrade S., *Testing a Typology of Homelessness across Welfare Regimes: Shelter Use in Denmark and the USA*, „Housing Studies” 2015, 30(6)

Benjaminsen L., *Policy Review Up-date: Results from the Housing First-based Danish Homelessness Strategy*, „European Journal of Homelessness” 2013, 7(2) <http://housingfirstguide.eu/website/?p=4906>

Bevan M., Croucher K., *Lifetime Neighbourhoods*, DCLG, Londyn 2011 <https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2011/lifetimeneighbourhoods.pdf>

Bretherton J., Pleace N., *Housing First in England: An Evaluation of Nine Services*, 2015 <https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2015/Housing%20First%20England%20Report%20February%202015.pdf>

Busch-Geertsema V., Benjaminsen L., Filipović Hrast M., Pleace N., *Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A statistical update*, FEANTSA, Bruksela 2014 <http://housingfirstguide.eu/website/extent-and-profile-of-homelessness-in-europeanmember-states-a-statistical-update/>

Busch-Geertsema V., Edgar W., O'Sullivan E., Pleace N., *Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research*, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Bruksela 2010 <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6442&langId=en>

Busch-Geertsema V., *Housing First Europe: Final Report*, 2013 <http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/FinalReportHousingFirstEurope.pdf>

Canadian Housing First Toolkit, 2014 <http://www.housingfirsttoolkit.ca/>

Carling P., *Major Mental Illness, Housing, and Supports: The promise of community integration*, „American Psychologist” 1990, 45(8)

Cohen S., Wills T., *Stress, Social Support and the Buffering Hypothesis*, „Psychological Bulletin” 1985, 98

Culhane D., Metraux S., Byrne T., Stino M., Bainbridge J., *The Aging of Contemporary Homelessness*, 2013 http://works.bepress.com/dennis_culhane/119

Culhane D., *The Cost of Homelessness: A Perspective from the United States*, „European Journal of Homelessness” 2008, 2(1) <http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/The-cost-of-Homelessness-A-perspective-from-the-United-States.pdf>

Estecahandy P., *A "Housing First" Trial in France*, 2013 <http://hf.aeips.pl/wp-content/uploads/2013/10/Pascale.pdf>

Europejska Typologia Bezdomności i Wykluczenia Mieszkaniowego ETHOS (wersja polska) https://www.feantsa.org/download/pl___7386404743356865659.pdf

Gilmer T., Stefancic A., Henwood B., Ettner S., *Fidelity to the Housing First Model and Variation in Health Service Use within Permanent Supportive Housing*, „Psychiatric Services” 2015, 66(12)

Goering P., Veldhuizen S., Watson A., Adair C., Kopp B., Latimer E., Nelson G., McNaughton E., Streiner D., Aubry T., *National At Home/Chez Soi Final Report*, Mental Health Commission of Canada, Calgary 2014 http://www.mentalhealthcommission.ca/English/system/files/private/document/mhcc_at_home_report_national_cross-site_eng_2.pdf

Greenwood R., Schaefer-McDaniel N., Winkel G., Tsemberis S., *Decreasing psychiatric symptoms by increasing choice in services for adults with histories of homelessness*, „American Journal of Community Psychology” 2005, 36(3-4)

Greenwood R., Stefancic A., Tsemberis S., *Pathways Housing First for homeless persons with psychiatric disabilities: Program innovation, research, and advocacy*, „Journal of Social Issues” 2013, 69(4)

Hansen Löfstrand C., Juhila K., *The Discourse of Consumer Choice in the Pathways Housing First Model*, „European Journal of Homelessness” 2012, 6(2)

Housing First Checklist: A Practical Tool for Assessing Housing First in Practice, United States Interagency Council on Homelessness https://www.usich.gov/resources/uploads/asset_library/Housing_First_Checklist_FINAL.pdf

Housing First Pilot Project Report, Neunerhaus, [Wiedeń] 2015 http://www.neunerhaus.at/fileadmin/Bibliothek/Neue_Website/Neunerhaueser/Housing_First/20150925_HousingFirst_Report_english.pdf

Johnson G., Parkinson S., Parsell C., *Policy shift or program drift? Implementing Housing First in Australia*. AHURI Final Report No. 184, AHURI, Melbourne 2012 http://www.ahuri.edu.au/___data/assets/pdf_file/0012/2064/AHURI_Final_Report_No184_Policy_shift_or_program_drift_Implementing_Housing_First_in_Australia.pdf

Jones A., Pleace N., *Daytime Homelessness Crisis*, Londyn 2005

Jones A., Pleace N., Quilgars D., *Firm Foundations: an Evaluation of the Shelter Homeless to Home Service*, Shelter, London 2002 https://england.shelter.org.uk/___data/assets/pdf_file/0020/39521/Firm_Foundations.pdf

Kuhn R., Culhane D., *Applying Cluster Analysis to Test a Typology of Homelessness by Pattern of Shelter Utilization: Results from the Analysis of Administrative Data*, 1998 http://works.bepress.com/dennis_culhane/3

MacNaughton E., Stefancic A., Nelson G., Caplan R., Townley G., Aubry T., Tsemberis S., *Implementing Housing First Across Sites and Over Time: Later Fidelity and Implementation Evaluation of a Pan-Canadian Multi-site Housing First Program for Homeless People with Mental Illness*, „American Journal of Community Psychology” 2015, 55(3-4)

Mayock P., Sheridan S., Parker S., *“It's just like we're going around in circles and going back to the same thing...”: The dynamics of women's unresolved homelessness*, „Housing Studies” 2015, 30(6)

On the Way Home? FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, FEANTSA, Bruksela 2012 <http://housingfirstguide.eu/website/on-the-way-home-feantsa-monitoring-report-on-homelessness-and-homeless-policies-in-europe/>

Ornelas J., Martins P., Zilhão M., Duarte T., *Housing First: An Ecological Approach to Promoting Community Integration*, „European Journal of Homelessness 2014“, 8(1) <http://housingfirstguide.eu/website/housing-first-anecological-approach-to-promoting-community-integration/>

Padgett D., Heywood B., Tsemberis S., *Housing First: Ending Homelessness, Transforming Systems and Changing Lives*, Oxford University Press, Oksford 2015

Padgett D., *There's no place like (a) home: Ontological security among persons with serious mental illness in the United States*, „Social Science & Medicine“ 2007, 64(9)

Pathways Housing First Fidelity Scale for Individuals with Psychiatric Disabilities, Pathways to Housing National 2013 <https://pathwaystohousing.org/research/pathways-housing-first-fidelityscale-individuals-psychiatric-disabilities>

Pearson C., Locke G., Montgomery A., Buron, L., *The Applicability of Housing First Models to Homeless Persons with a Severe Mental Illness*, US Department of Housing and Urban Development, Waszyngton 2007 <https://www.huduser.gov/portal/publications/hsgfirst.pdf>

Pleace N., Baptista I., Benjaminsen L., Busch-Geertsema V., *The Costs of Homelessness in Europe: An Assessment of the Current Evidence Base*, FEANTSA, Bruksela 2013 http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/feantsa-studies_03_web-Cost-of-Homelessness.pdf

Pleace N., Bretherton J., *Camden Housing First: A 'Housing First' Experiment in London*, University of York, York 2013 <https://www.york.ac.uk/media/chp/documents/2013/Camden%20Housing%20First%20Final%20Report%20NM2.pdf>

Pleace N., Bretherton J., *The Case for Housing First in the European Union: A Critical Evaluation of Concerns about Effectiveness*, „European Journal of Homelessness“ 2013, Nr 7(2) <http://housingfirstguide.eu/website/the-case-for-housing-first-in-the-european-union-a-critical-evaluation-of-concerns-about-effectiveness/>

Pleace N., Culhane D., Granfelt R., Knutagård M., *The Finnish Homelessness Strategy: An International Review*, Ympäristöministeriö, Helsinki 2015 <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/153258>

Pleace N., *Effective Services for Substance Misuse and Homelessness in Scotland: Evidence from an International Review*, Scottish Government, Edynburg 2008 <http://www.gov.scot/Resource/Doc/233172/0063910.pdf>

Pleace N., Quilgars D., *Improving Health and Social Integration through Housing First: A Review* DIHAL/FEANTSA, Bruksela 2013 http://www.housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/improving_health_and_social_integration_through_housing_first_a_review.pdf

Pleace N., *Rehousing Single Homeless People*, (w:) *Homelessness and Social Policy*, red. R. Burrows, N. Pleace, D. Quilgars, Routledge, Londyn 1997

Pleace N., Teller N., Quilgars D., *Social Housing Allocation and Homelessness*, FEANTSA, Bruksela 2011 http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/04/feantsa_eoh-studies_v1_12-2011.pdf

Pleace N., Wallace A., *Demonstrating the Effectiveness of Housing Support Services for People with Mental Health Problems: A Review*, National Housing Federation, Londyn 2011

Quilgars D., Johnsen S., Pleace N., *Review of Youth Homelessness in the UK*, Joseph Rowntree Foundation, York 2008 <https://www.jrf.org.uk/report/youth-homelessness-uk>

Quilgars D., Pleace N., *Delivering Health Care to Homeless People: An Effectiveness Review* Edinburgh, NHS Scotland, 2003 <http://www.healthscotland.com/uploads/documents/425-RE04120022003Final.pdf>

Rapp C., Goscha R., *The strengths model, case management with people with psychiatric disabilities*, Oxford University Press, 2006

Ridgway P., Zippel A., *The paradigm shift in residential services: From the linear continuum to supported housing approaches*, „Psychosocial Rehabilitation Journal” 1990, 13

Sahlin I., Busch-Geertsema V., *The Role of Hostels and Temporary Accommodation*, 2005 http://housingfirstguide.eu/website/wp-content/uploads/2016/03/The-role-of-Hostels-And-Temporary-Accommodation-ejh_vol1_article3.pdf

Sahlin I., *The Staircase of Transition: Survival through Failure Innovation*, „The European Journal of Social Science Research” 2005, 18(2)

Salisbury D., *The strengths perspective in social work practice*, vol. 4, Pearson Education Inc., Boston 2006

Social Housing in Europe, red. C. Whitehead, K. Scanlon, LSE, Londyn <http://www.lse.ac.uk/geographyAndEnvironment/research/London/pdf/SocialHousingInEurope.pdf>

Stefancic A., Tsemberis S., Messeri P., Drake R., Goering P., *The Pathways Housing First fidelity scale for individuals with psychiatric disabilities*, „American Journal of Psychiatric Rehabilitation” 2013, 16(4)

Tinland A., Fortanier C., Girard V., Laval C., Videau B., Rhenter P., Greacen T., Falissard B., Apostolidis T., Lancon C., Boyer L., Auquier P., *Evaluation of the Housing First program in patients with severe mental disorders in France: study protocol for a randomized controlled trial*, „Trials” 2013, 14(309)

Tinland A., Psarra C., *Housing First: Lessons from France presentation at the IGH Homelessness in a Global Landscape conference*, Chicago 2015

Tsemberis S., Henwood B., *Housing First: Homelessness, Recovery and Community Integration*, (w:) *Best Practices in Community Mental Health: A Pocket Guide*, red. V. Vandiver, Oxford University Press, Nowy Jork 2013

Tsemberis S., *Housing First: Ending Homelessness, Promoting Recovery and Reducing Costs*, (w:) *How to House the Homeless*, red. I. Gould Ellen, B. O’Flaherty, Russell Sage Foundation, Nowy Jork 2010

Tsemberis S., *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*, Hazelden, Minnesota 2010; Tłumaczenie fragmentu publikacji na język polski (tłum. J. Wygnańska) dostępne na: https://www.czynajpierw mieszkanie.pl/content/uploads/2014/11/najpierw_mieszkanie-materia%C5%82y_%C5%Bar%C3%B3d%C5%82owe-IUS-czescl-najpierw-mieszkanie-pathways.pdf

Tsemberis S., *Presentation at the Final Conference of Housing First Europe in Amsterdam*, 2013

Wewerinke D., Al Shamma S., Wolf J., *Housing First Europe. Local Evaluation Report Amsterdam*, 2013 <http://housingfirstguide.eu/website/housing-first-europe-local-evaluation-report-amsterdam>

Wilson W., *Households in Temporary Accommodation (England)*. House of Commons Briefing Paper Number 02110, [Londyn] 2015 www.parliament.uk/briefing-papers/sn02110.pdf

Wolf J., *Krachtwerk. Methodisch werken aan participatie en zelfregie*, Coutinho, Bussum 2016

Więcej informacji:
info@housingfirstguide.eu
biuro@bezdomnosc.pl